

TARTU ÜLIKOOL

Pärnu kolledž

Ettevõtluse osakond

Karin Meronen

AÜEP-4

NAISTE ETTEVÕTLUS NING TÖÖ- JA ERAELU TASAKAALUSTAMINE

Lõputöö

Juhendaja: dotsent Arvi Kuura

Pärnu 2015

SISUKORD

Sissejuhatus	3
1. Naised ettevõtluses	5
1.1. Ettevõtluse olemus ning ettevõtjaks kujunemine	5
1.2. Naisettevõtlus ja selle eripära	9
1.2.1. Naisettevõtlust motiveerivad ja takistavad tegurid	12
1.3. Naisettevõtjate töö- ja eraelu tasakaal	15
1.3.1. Naisettevõtjate meetmed töö- ja pereelu tasakaalustamiseks	19
2. Naisettevõtlus Eestis	21
3. Eestlastest naisettevõtjate töö- ja eraelu tasakaal	24
3.1. Probleemi seade ning metoodika ja valimi kirjeldus	24
3.2. Intervjuude tulemused ja analüüs	27
3.3. Järeldused ning soovitused naisettevõtjate töö- ja eraelu paremaks tasakaalustamiseks	35
Kokkuvõte	40
Viidatud allikad	43
Lisad	48
Lisa 1. Intervjuu kava	48
Lisa 2. Intervjuu kava (Soome keeles)	50
Lisa 3. Intervjuude transkriptsioonid	52
Summary	95

SISSEJUHATUS

Läbi aegade on ühiskonnas naiste põhirolliks peetud laste kasvatamist ja pereelu edendamist. 20. sajandil asetleidnud sotsiaalsed muutused ja arengud ühiskonnas on andnud tänapäeva naistele oluliselt suurema vabaduse enesearendamiseks. Valdavat enamikku Euroopa riikidest iseloomustab naiste kõrge või siis kasvav tööhõive, ent perekonna ja töö kui eraldiseisvate sfääride ideoloogia näib olevat inimeste mõttemaailmas sügavalt juurdunud vähemalt selles osas, mis puudutab naiste traditsioonilist rolli laste kasvatamisel ja koduse majapidamise eest hoolitsemisel. Töö- ja eraelu tasakaalu saavutamise küsimus on eriti oluline just naisettevõtjate kontekstis, kes peavad ühelt poolt keskenduma ettevõtte omamisest tulenevatele rollidele ja ülesannetele ning teiselt poolt isiklikele ja perekonnaalastele rollidele ja kohustustele. Eelnevalt tulenevalt on keskne uurimisküsimus: Kui hästi on eestlastest naisettevõtjate hinnangul tagatud nende töö- ja pereelu tasakaal.

Käesoleva lõputöö eesmärgiks on pakkuda naistele soovitusi ettevõtluse ja eraelu (sh pereelu) paremaks tasakaalustamiseks.

Tulenevalt lõputöö eesmärgist on teoreetilise suunitlusega osas püstitatud järgnevad uurimisülesanded:

- anda ülevaadet ettevõtluse olemusest ja ettevõtjaks kujunemisest;
- uurida naiste ettevõtluse eripärasid ja spetsiifikat;
- analüüsida naisettevõtlust motiveerivaid ja takistavaid tegureid;
- analüüsida naiste töö- ning isikliku- ja pereelu tasakaalustamise problemaatikat;
- anda ülevaadet Eesti naisettevõtluse hetkeolukorrast.

Empiirilised uurimisülesanded on järgnevad:

- uurida, millised on naiste põhilised motiveerivad tegurid ettevõtlusega alustamisel;
- välja selgitada, kuidas näevad naisettevõtjad neid ümbritsevat ärikeskkonda;
- analüüsida naiste ettevõtluse ning isikliku- ja pereelu tasakaalustamise mõjureid;
- teha järeldusi ja ettepanekuid naisettevõtjatele töö- ja eraelu paremaks ühitamiseks.

Lõputöös sõnastatud teoreetilise suunitlusega osa uurimisülesannete lahendamiseks analüüsitakse ettevõtlusalast teaduskirjandust, erinevate uuringute tulemusi ning kasutatakse veebiallikaid ja muid asjakohaseid materjale.

Empiiriliste uurimisülesannete täitmiseks kasutatakse kvalitatiivset andmekogumis- ja analüüsimeetodit, mille raames viiakse läbi intervjuud naisettevõtjatega. Valimi moodustavad Eestis ja Soomes tegutsevad eestlastest naisettevõtjad, kuhu on kaasatud nii üksikuid kui ka koos partneritega tegutsevad ettevõtjad.

Töö koosneb kolmest osast, mis on omakorda jaotatud alapeatükkideks. Esimeses ehk teoreetilise suunitlusega osas kirjeldatakse lühidalt ettevõtluse olemusest ja ettevõtjaks kujunemisest, naisettevõtluse spetsiifikat ja seda soodustavaid ja takistavaid tegureid ning naisettevõtjate töö- ja eraelu tasakaalu olemust ja võimalikke probleeme. Esimeses osas on lisaks teoreetilisele kirjandusele tuginetud ka empiirilise suunitlusega allikatele (eeskätt varasemate uuringute tulemustele), mis pakuvad töö seisukohast olulist lisandväärtust. Teises osas on antud ülevaade Eesti naisettevõtlust tuginedes eeskätt Globaalse Ettevõtlusmonitooringu (GEM) raportite andmetele. Töö kolmas osa põhineb empiirilisel uuringul ja selle tulemustel. Esmalt kirjeldatakse metoodikat, valimit ja analüüsitakse uuringu tulemusi. Lõpuks esitatakse tulemuste interpretatsioon ning tehakse järeldusi ja ettepanekuid naiste ettevõtluse ning isikliku- ja pereelu paremaks ühitamiseks. Ettepanekute tegemisel on lähtutud ennekõike naisettevõtjate endi võimalustest ja meetmetest, kuidas saavutada efektiivsem tasakaal töö- ja eraelu vahel ning seega ei ole käsitletud riiklikke poliitika- ja strateegiaid.

1. NAISED ETTEVÕTLUSES

1.1. Ettevõtluse olemus ning ettevõtjaks kujunemine

Mõiste ettevõtlus omab mitmeid erinevaid definitsioone. Lukjanovi (2002: 5-7) käsitle kohaselt võib ettevõtlust mõista kui julgust ja tahet mõtteid ellu viia, mis tähendab ühtlasi ka võimaluste nägemist ja ärakasutamist ning riskide võtmist. Ettevõtlust võib ühtlasi käsitleda ka erinevate ressursside leidmise ja kasutamisenä, mille tulemusena luuakse uusi väärtusi ning inimestele vajalikke tooteid ja teenuseid. Ettevõtlus on alati eesmärgistatud ja panustab inimeste ja kogu ühiskonna eluvajaduste rahuldamisesse. (Lukajanov 2002: 5-7) Tulumaksuseaduse (TMS) § 14, lg 2 järgi on ettevõtlus isiku iseseisev majandus- või kutsetegevus, mille eesmärgiks on tulu saamine kauba tootmisest, müümisest või vahetamisest, teenuste osutamisest või muust tegevusest, kaasa arvatud loominguline või teaduslik tegevus (Tulumaksuseadus 1999).

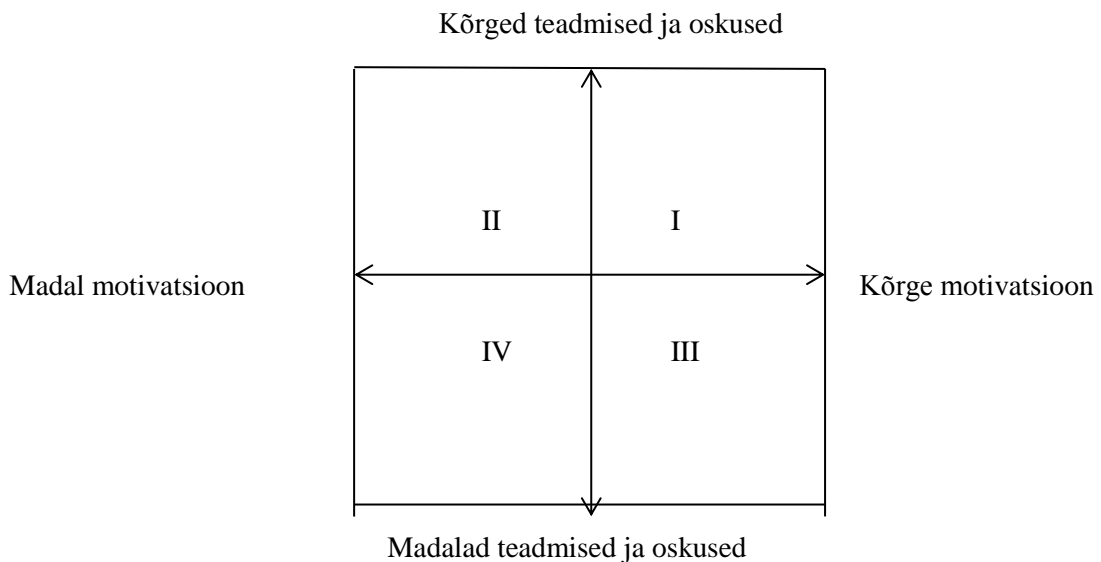
Ettevõtja mõistet on kasutatud juba keskajast saati, mil see tähistas muusikaliste etenduste ja paraadide organiseerijat. 17. sajandil peeti ettevõtja all silmas isikut, kes sõlmis riigiga lepingu, mille sisus ja väärtuses oli eelnevalt kokku lepitud. Selline inimene võttis endale täieliku finantsvastutuse lepingu tingimuste täitmise ees. Erinevad autorid on pakkunud välja arvukalt ettevõtja definitsioone. Näiteks on ettevõtjat iseloomustatud kui energilist inimest, kes tegutseb mõõduka riski tingimustes. Cantillon näeb samuti ettevõtjana inimest, kes tegutseb riski tingimustes ja keskkonnas. Schumpeteri järgi on ettevõtja inimene, kes töötab välja uusi tehnoloogiaid. (Gedeon 2010: 20) Eestis on olulisemad ettevõtlust reguleerivad seadused koondatud äriseadustikku. Äriseadustiku § 1 järgi on ettevõtja äriühing kui ka füüsiline isik, kes

pakub oma nimel tasu eest kaupu või teenuseid ning kaupade ja teenuste müük on talle püsivaks tegevuseks (Äriseadustik 2002).

Ettevõtjaks kujunemisel omavad suurt rolli nii sisemine kui ka välimine motivatsioon. Motivatsioon on inimese sisemine ajend, põhjus ja jõud, mis paneb ta tegutsema. Motivatsiooni võib jagada väliseks ja sisemiseks motivatsiooniks. Väline motivatsioon on seotud käegakatsutava tasuga, milleks on näiteks palk, töökeskkond ja tingimused. Sisemine motivatsioon seisneb psühholoogiliste vajaduste rahuldamises, mis tähendab võimalust rakendada oma võimeid ja olla tunnustatud (Alas 2004, 122). Ettevõtjaks kujunemisel omab suuremat rolli sisemine motivatsioon, samas on oluline arvestada ka välise motivatsiooniga. Siinkohal toetutakse kahele klassikalisele teooriale, milleks on McClellandi sisemist motivatsiooni käsitlev vajaduste teooria ning Herzberg'i kahe teguri teooria, mis keskendub välisele motivatsioonile. Ameerika psühholoogi McClellandi teooria kohaselt eksisteerib kolm juhtide motivatsiooni aluseks olevat vajadust: saavutus-, võimu- ja kuuluvusvajadus. Herzberg käsitleb oma 1968. aastal väljatöötatud teoorias inimeste töösse suhtumist läbi kahe teguri: välimine motivatsioon ja sisemine motivatsioon. Herzbergi teooria keskmes on inimese suhestumine lõpptulemusse - kuidas ta seda väärtustab ning mis on tulemuse valents. Inimese suhestumine lõpptulemusse mõjutab nii töösooritust kui ka rahulolu. (Brooks 2006: 74-78)

Kõige edukamad on ettevõtted, kus kõik töötajad on sisemiselt motiveeritud, püüdlevad ühise eesmärgi poole, on oma tööle pühendunud ning ei ole pelgalt nõ käsutäitjad. Sellise sünergia tekitamiseks peab ettevõtja omanik omama sisemist tasakaalu, enesekindlust, austust ja usaldust teiste vastu, positiivset suhtumist, oskust tekitada rahustavat õhkkonda ning tahtmist vajadusel selgitada ja olla toeks. Oluline on, et juht motiveeriks ja juhiks töötajaid läbi oma isikliku eeskuju. Seesugust juhtimis- ja motiveerimisstiili on nimetatud ka „naeratavalt jõuliseks olemiseks“, kus inimene läbi oma visaduse ja pühendumuse tekitab olukorra, kus inimesed ise tahavad teda edasi aidata ja tema poolt seatud eesmärgi täita. Kokku tekitab see positiivse ja mõjuvõimsa energia, mida psühholoogiaalases kirjanduses nimetatakse ka „rahulikult kehtestavaks energiaks“, mis on eduka ettevõtte toimimise üheks eelduseks. (Hango 2008)

Ettevõtjaks kujunemise olulisemateks aspektideks on erialased ja majanduslikud teadmised, oskused, motivatsioon ja tahe midagi korda saata (vt. joonis 1) (Miettinen & Teder 2006: 63-70).

Joonis 1. Inimeste klassifitseerimine teadmiste, oskuste ja motivatsiooni alusel. Allikas: autori koostatud Miettinen & Teder 2006: 63-70 põhjal

Joonisel 1 on kujutatud nelja positsiooniga maatriksit. Väljal I asetsevad inimesed, kes omavad nii erialaseid ja majanduslikke teadmisi kui ka oskusi ja motivatsiooni. Sellistest inimestest kujunevad aja jooksul väga suure tõenäosusega ettevõtjad. Väljal II on inimesed, kellel on olemas erialased ja majanduslikud teadmised ning oskused, kuid kellel puudub motivatsioon. Sellised inimesed on enamasti firma palgatöötajad ja väga head spetsialistid ning oskusliku motiveerimise korral võivad neist saada ettevõtjad. Väljal III on kujutatud inimesi, kellel on olemas motivatsioon, kuid puuduvad erialased ja majanduslikud teadmised ning oskused – need on inimesed, kes otsivad tihti elus kohta, vahetavad töökohti, tahavad tegutseda, kuid ebaõnnestuvad tulenevalt vähestest teadmistest. Koolitamiste abil võivad neist saada ettevõtjad. Viimase välja moodustavad inimesed, kellel puuduvad nii erialased ja majanduslikud teadmised kui ka oskused ja motivatsioon; nemad on palgatöötajad, kellest ei kujune ettevõtjad. (Miettinen & Teder 2006: 63-70)

Ettevõtte asutamine ja edukas juhtimine eeldab ettevõtjalt erinevaid isikuomadusi, teadmisi ja oskusi. Ettevõtte juhtimine tugineb kõrgemale professionaalsele vilumusele, mida ei pruugi iga inimene omada ning ettevõtjaks saamine sõltub teatud isikuomadustest eeldustest. Ettevõtja isiksust võib vaadelda kõige alusena, kuna äri ei tee omavahel mitte ettevõtted, vaid inimesed. Tabel 1-s on välja toodud peamised isikuomadused, mis mõjutavad eduka ettevõtte toimimist. Ettevõtlikkus on isikuomadus, mis väljendab inimese võimet ja sisemist tahet tegutseda. (Laas 2001a: 19)

Tabel 1. Eduka ettevõtja isikuomadused

Omadused	Iseloomujooned
Hea juht	lai silmaring, loovus, paindlikkus, veenmisoskus, analüüsi-võimelisus
Müügile orienteeritus	hea suhtleja, järjekindel, usaldustäratav, kaval
Edukas arendaja	uudishimulik, ideerikas, enesekindel, mõtleb piiridest välja, hea vaatlemisoskus
Hea administreerija	täpne, planeeriv, hea organisaator, talub pingeid, hea meeskonna-töö, loov

Allikas: autori koostatud, Laas 2001a: 20 põhjal

Ettevõtjaks saamise otsust mõjutab sageli mingisugune suurem muutus elus, mis seab inimese teelahkmele, kus tuleb otsustada, kuidas edasi elada ja töötada. Tegemist võib olla ka teadliku sooviga oma eluviisi muuta.

Eluviisi muutust võivad kannustada ettevõtlusega tegelemise positiivsed küljed, milleks on suurem sõltumatus ja iseseisvus, paindlikkus ja isiklikku rahulolu pakkuv töö sisu. Eelnevalt loetletud positiivsed tunnused võivad ettevõtjate seas tagada kõrgema tööga rahulolu võrreldes palgatöötajatega ning seda hoolimata asjaolust, et ettevõtjate sissetulek on keskmiselt madalam ja ebastabiilsem (Zwan jt 2015: 2). Sõltumatuse ja paindlikkuse tulemusena ei pea ettevõtjad nii suurel määral kinni pidama üldlevinud tööaegadest (nt tööaeg 9-17ni) ning saavad seega tegeleda tööülesannetega neile sobival ajal ja kohas. Seesugune tööga seotud paindlikkus võib ettevõtjatele tagada paremad tingimused ja võimalused pühendada aega perekonnale ja positiivselt mõjutada nende tööväliselt elu ning seega ka töö-eraelu tasakaalu (Loscocco 1997; Parasuraman, Simmers 2001, viidatud Zwan jt 2015: 2 vahendusel). Kõige laiemal definitsioonil kohaselt tähendab töö- ja eraelu tasakaal võimet tulla toime nii töö kui ka tööga mitteseotud

nõudmiste ja kohustustega (Siegel jt 2005, viidatud Zwan jt 2015: 3 vahendusel). Töö- ja eraelu tasakaalu esimeseks elemendiks on tööga rahulolu, mis moodustab olulise osa inimese üldisest heaolust. Teiseks elemendiks on tööväline aeg ja selle kvaliteetne sisustamine. Töö- ja vaba aega panustatav aeg on sõltuv aja jaotuse teooriast, mille kohaselt rahalist sissetulekut tagav tegevus ehk töötamine ja vaba aeg on kaks osa, mis määravad indiviidi heaolu ja produktiivsuse (Becker 1965; Lévesque, Minniti 2006, viidatud Zwan jt 2015: 3 vahendusel).

Samas on ettevõtjate töö- ja eraelu tasakaalu puhul oluline silmas pidada, et tööalane paindlikkus võib omakorda hägustada piire töö- ja eraelu vahel ning ettevõtjad ei pruugi end vabal ajal tööst eemaldada. Pühendumine oma ettevõttele ja pikemad töötunnid võrreldes palgatöötajatega võivad jätta ettevõtjatele vähem (kvaliteetset) aega tööväliseks tegevusteks. Seega võib suurem sõltumatus ja paindlikkus hoopiski tekitada raskusi töö- ja eraelu tasakaalustamisel. (Zwan jt 2015: 3)

Naisi võib ettevõtluse ja töö-eraelu tasakaalustamise kontekstis vaadelda eraldi sihtrühmana, kuna tihti tuleb naisi toetada ning luua erinevaid programme, mis aitavad naistel oma ettevõtetega paremini läbi lüüa. Rahvusvaheliste programmide raames aktsepteeritakse lähenemist, et naistel ja meestel on erinevad sooga seotud vajadused ning seetõttu võivad erinevad toetusskeemid/arendusmeetmed omada naiste ja meeste puhul ka erinevat mõju. Naised soovivad meestest enam paindlikku tööaega ja -töökohta. Järgnevates peatükkides käsitleb autor lähemalt naiste ettevõtlust tuues välja naisettevõtjate eripärad, tegutsemismustrid ning isikliku- ja pereelu tasakaalustamisega seonduva.

1.2. Naisettevõtlus ja selle eripära

Tänapäeval alustab ettevõtlusega üha enam naisi. Ajalooliselt oli naiste käsutada vähem ressursse ning seetõttu oli neil ka vähem autoriteeti ja võimu. Omades tänapäeval rohkem ressursse, on võimukaal nihkunud enam naiste poolele. (Laas 2001b: 32) Naiste jaoks on tähtis enne suure sammu astumist koguda teadmisi ja kogemusi. Sellest tulenevalt tegutseb enamik naisi moe- ja iluvaldkonnas, kaubanduses, bio- ja

tervisetehnoloogia valdkonnas ja teenindussektoris, kuna nendel aladel on naised traditsiooniliselt olnud väga edukad (Miettinen, Teder 2006: 176).

Naiste aktiivne ettevõtlus on läänemaailmas tõusvaks trendiks. Naised panustavad märkimisväärselt innovatsiooni ja tööhõivesse. Globaalse Ettevõtlusmonitooringu (GEM) andmete kohaselt loovad, käivitavad ja arendavad naised ettevõtteid kõigis tööstussektorites. Naisettevõtjad omavad järjest tähtsamat rolli ärikeskkonnas ning muudavad maailma majandust märkimisväärselt (Brush, Cooper 2012: 1-6). Euroopa Liidus moodustavad naised näiteks 34,4% ettevõtjatest ning Ameerika Ühendriikides on rohkem kui 6,2 miljonit erakapitali naiste juhtimise all (Premuzic jt 2014). Naiste ettevõtluse toetamist vaadeldakse positiivse ja kasulikuna, eriti majanduskriisist väljatulemise kontekstis (Tengtio 2012). Näiteks rõhutas Hillary Clinton (2011) 2011. aastal toimunud Aasia ja Vaikse Ookeani Majanduskoostöö (APEC) foorumil oma kõnes, et naiste majandusliku potentsiaali piiramine on kahjulik igale riigile ning seda võib võrrelda raha lauale jätmisega.

Naisettevõtluse eripära all on siinkohal silmas peetud ennekõike nais- ja meesettevõtjate vahelisi erinevusi. Juhtimisnormid ja mehisuse ideed on omavahel tihedalt seotud, samas naiseks olemine on vastuolus juhiks olemisega, kuna naiselikkust ja mehisust konstrueeritakse sageli vastanditena. Naistele omistatakse enamasti järgnevaid iseloomujooni: suur empaatiavõime, teistsugused väärtused ja kogemused, suurem usk erinevatesse institutsioonidesse. (Wahl jt 2005: 93) Fakt, et naisesuses nähakse midagi erinevat, väljendub ka naiste suhtumises oma isiklikku karjääri. Naised otsivad elus täisuslikkust, mis võib tihti tähendada, et nad ei taha kohaneda valitsevate normidega. Tahetakse teha tööd ja karjääri, ohverdamata sealjuures pereelu. (Wahl jt 2005: 123-124)

Ettevõtlusalaste uuringute läbiviijate hulgas ei ole siiani konsensust selle osas, kas nais- ja meesettevõtjate vahel eksisteerib erinevusi. Teatud akadeemilised grupid on jõudnud arusaamisele, et sääraseid erinevusi ei eksisteeri ettevõtluse kontekstis. Näiteks Green ja Cohen (1995, viidatud Wube 2010: 14 vahendusel) kohaselt on ettevõtja on lihtsalt ettevõtja ning seejuures ei oma tähtsust muud tunnused, k.a ettevõtja sugu. Seega peaks ettevõtluse uuringute valdkonnas välja arendatama ka teooria, mis on kohaldatav

kõikidele ettevõtjatele. Samas on ka vastupidiseid arvamusi. Uuringud on siiani meeste ja naiste osas näidanud sarnaseid tulemusi sotsiaaldemograafiliste tunnuste osas, kuid on erinevaid tulemusi ettevõtte tegevusvaldkonna valiku, finantseerimisstrateegiate, kasvumustrite ja juhtimise osas. Seesugused erinevused annavad mõjuva põhjuse, miks uurida eraldi naisettevõtlust ja selle spetsiifikat. (Wube 2010: 14) Ahl (2002) järgi on naistel erinevad vaated, hoiakud ja ambitsioonid kui meestel. Naiste jaoks on esikohal prioriteet ja erinevad strateegiad. Kasutatakse definitsiooni „hea ema”, mis viitab naisettevõtjate hoolivusele ja emalikkusele. Samas ei järeldu uuringute tulemustest olulisi erinevusi mees- ja naisettevõtjate vahel, näiteks ei leitud suuri erinevusi mehelike või naiselike iseloomujoonte vahel. (Ahl 2002: 163)

Malaya (2006) püüdis oma uuringus võrrelda mees- ja naisettevõtjate jaoks olulisemaid ettevõtte omamisega kaasnevaid positiivseid külgi, mis on välja toodud tabelis 2.

Tabel 2. Ettevõtte omamise positiivsed küljed lähtuvalt mees- ja naisettevõtjate arusaamadest (prioriteetsuse järjekorras)

Mehed	Naised
kasumi teenimine	kasumi teenimine
klientidele kvaliteetse toote/teenuse pakkumine	klientidele kvaliteetse toote/teenuse pakkumine
võimalus tasakaalustada töö-eraelu	võimalus pakkuda teistele inimestele tööd
regulaarne sissetulek	võimalus tasakaalustada töö-eraelu
võimalus suurendada töötajate heaolu	võimalus suurendada töötajate heaolu
võimalus tegutseda ärikeskkonnas	võimalus tegutseda ärikeskkonnas
ettevõtte laiendamine	regulaarne sissetulek
võimalus pakkuda teistele inimestele tööd	võimalus kasutada oma andeid/oskusi
rahalise sõltumatuse saavutamine	ettevõtluse poolt pakutavad eelised/soodustused
võimalus pakkuda perekonnale rahalist tuge	rahalise sõltumatuse saavutamine

Allikas: autori koostatud Malaya 2006 põhjal

Tabelist 2 on näha, et nii mees- kui ka naisettevõtjate jaoks on ettevõtte omamise kõige positiivsemaks küljeks kasumi teenimise võimalus, millele järgneb klientidele kvaliteetse toote või teenuse pakkumine. Malaya (2006) uuringu mõneti üllatavaks tulemuseks on, et meesettevõtjate jaoks on parem töö-eraelu tasakaal 3. kohal, kuid naistel 4. kohal.

Senised uuringud on jõudnud liialt erinevate tulemusteni ning seetõttu ei saa nende põhjal üheselt väita, et mees- ja naisettevõtjate vahel eksisteerib konkreetseid erinevusi, mida oleks võimalik üldistada kõikidele naisettevõtjatele.

1.2.1. Naisettevõtlust motiveerivad ja takistavad tegurid

Käesolevas alapeatükis välja toodud peamised tegurid, mis motiveerivad või takistavad naisi ettevõtlusega tegemisele. Seesuguste konkreetsete tegurite määratlemine ja analüüsimine võimaldab paremini mõista naisettevõtluse eripärasid ja tegutsemismustreid.

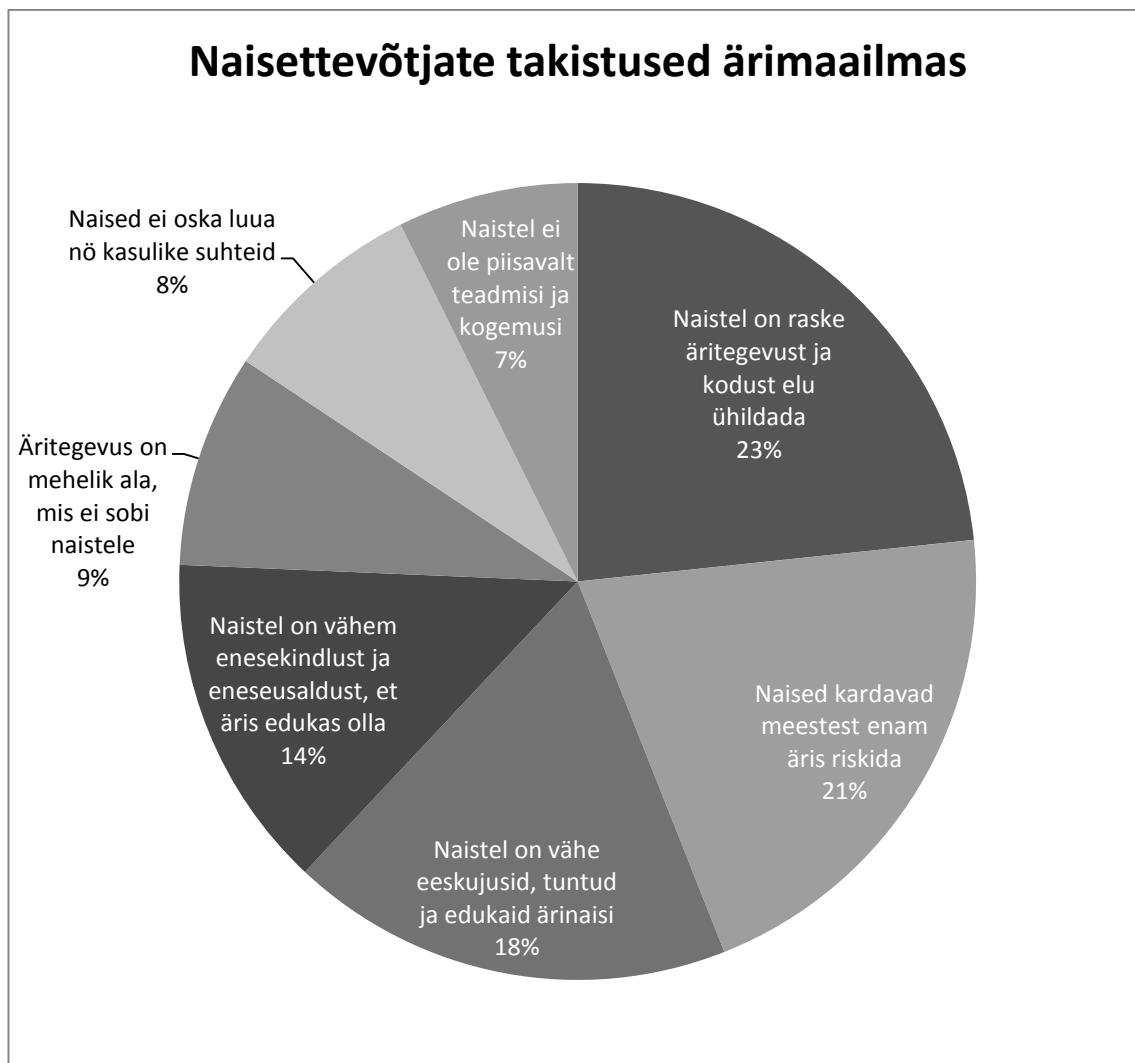
Ettevõtlus tagab paljudele naistele iseseisvuse ja vabaduse. Võimalus töötada paindliku tööajaga on väga atraktiivne naistele, kes soovivad ühendada töö- ja eraelu (eelkõige perekondlikud) kohustused (OECD 2008: 36). Seega on naiste peamiseks motivaatoriks ettevõtte loomisel töö- ja eraelu (sh pereelu) ühildamine (Buttner, Moore 1997; Wube 2010: 15).

Ettevõtte omamine pakub ka uusi väljakutseid ja suuremaid karjäärialaseid võimalusi (Buttner, Moore 1997; Wube 2010: 15). Naised hakkavad tihti ettevõtjateks ka soovist rakendada uuenduslikke ideid ja turu trende, mida kombineeritakse oma hobidega. (OECD 2008: 36) Nii saavad naised valida neile sobiva tööaja ja -koha. Lisaks, majanduskriisi tõttu töö kaotanud naistel on võimalik kasutada oma oskusi ja teadmisi ning luua ettevõtte asutamise kaudu endale ise töökoht. (Naisjuhendajad 2015)

Wube (2010) on lisaks eelnevatele motiveerivatele teguritele välja toonud ka järgnevad: ettevõtte organisatsiooniline dünaamika ja võimu omamine, rahulolematuse eelneva töökohaga (eeskätt ametikõrgenduste puudumine) ja diskrimineerimine eelnevas töökohas. Ka Miettinen ja Teder (2006: 176) on leidnud, et karjäärialased rasked ja ebaõiglasel kogemused võivad olla tõukejõuks ettevõtlusega alustamisel. Seega võivad naised otsustada oma ettevõtte loomise kasuks, kuna nad tunnevad, et nendega on ametialase edutamise kontekstis käitunud ebaõiglaselt (Miettinen, Teder 2006: 176). Samuti motiveerib paljusid naisi ettevõtlusega tegelemisel asjaolu, et läbi ettevõtluse saavad nad anda sotsiaalse panuse ühiskonda ja aidata teisi. (Wube 2010: 15)

Naiste potentsiaali efektiivsemaks kasutamiseks tuleb lisaks motiveerivatele teguritele analüüsida ka naiste ettevõtlust takistavaid tegureid, mille alla kuuluvad ka ühiskonnas eksisteerivad eelarvamused. Laas (2001b) kohaselt võib eristada nelja eripärast tunnust, mis takistavad või pidurdavad naisettevõtlust. Esiteks, naiste poolt juhitud ettevõtete läbikukkumise põhjuseks on enamasti vale ja ebasobiv tegevusvaldkond, mitte naisettevõtjate puudulik või halb juhtimisoskus. Teiseks, naisettevõtjate puhul võib täheldada tendentsi, kus äri alustamisel otsitakse võrreldes meestega vähem abi ja nõu ning see võib omada negatiivset mõju ettevõttele ja selle toimimisele. Kolmandaks, naisettevõtjatel puuduvad vajalikud teadmised ja oskused efektiivse turunduse vallas. Neljandaks, pereettevõtetes osalevad naised ei saa piisavalt sotsiaalset tuge. (Laas 2001b)

Naisettevõtjaks saamist võivad takistada ka madal enesehinnang, riskipelglikkus ning kartus võlgade ja äritegevuses ebaõnnestumise ees (Naisettevõtjate edulood 2015). Lisaks eelnevalt välja toodud takistavatele teguritele leiti Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi uuringus, et naisettevõtlus pärssib ka äritegevuse ja koduse elu ühildamine ja väheste eeskujude olemasolu (vt joonis 2) (Pettai, Proos 2001 viidatud Miettinen, Teder 2006 vahendusel).

Joonis 2. Naisettevõtjate takistused ärimaailmas. Allikas: Pettai, Proos 2001 viidatud Miettinen, Teder 2006 vahendusel

Ühelt poolt võib pereeluga seonduvaid kohustusi ja laste kasvatamist pidada naiste ettevõtluse piiravaks ja takistavaks teguriks. Teiselt poolt võib laste kasvatamine soodustada ettevõtlusesse astumist. Kaubandusvõrgus on näiteks mitmeid beebi- ja lastekaupadele suunatud ettevõtteid, mille juhtideks on enamjaolt naised. Naisettevõtlust takistavate tegurite kontekstis on oluline arvestada ka ühiskonnas eksisteerivate eelarvamustega. Kultuuri aluseks on keskkonna poolt determineeritud ühised väärtused, mis mõjutavad inimeste käitumist nii organisatsioonis kui ka väljaspool seda. Tänu Hofstede kultuuritüpoloogiaalastele töödele kaldutakse kultuurierinevusi vaatlema rahvuspõhiselt, kuigi ühiskonna allkultuurid võivad olla

peavoolust märgatavalt erinevad. Kultuur on jagatud nähtus, kuid see ei tähenda, et kõik ühe rahvuse esindajad mõtlevad ja tegutsevad ühtemoodi. (Brooks 2006: 293) Kui rääkida naisettevõtlusest, siis on oluline arvestada asjaoluga, et naisettevõtjatel on oma soost ja ühiskonna soorollihoiakutest lähtuvalt soospetsiifilisi kohustusi, mis nõuavad aega ja energiat. Meesettevõtjatel ei pruugi aga seesuguseid aeganõudvaid kohustusi olla. Stereotüüpne ja traditsiooniline vaade naiste-meeste soorollidele võib naiste jaoks tekitada mitmeid eneseteostusega seonduvaid barjääre (Talves, Laas 2005). Ühiskonnas on aja jooksul toimunud muutusi ja arenguid, mille tulemusena on naiste rollid muutunud. Naistel on juurdepääs kõrgharidusele, tööturule ning nad omavad poliitilist mõjuvõimu ja majanduslikku sõltumatust. Vaatamata asjaolule, et naised on teinud olulisi edusamme soolise võrdsuslikkuse, hariduse ja töökohtade vallas, on vaated ja arusaamad naiste positsioonist nii laste kasvatamisel kui ka majapidamises jäänud suhteliselt samaks. (McGowan 2012: 53) Ettevõtjaks olemine ei anna paraku alati võimalusi edukaks toimetulekuks koduste kohustustega. Tulenevalt avalikest vaadetest kasvavad süütunne ja pinged perekonna ees, kuna traditsiooniline naiste roll ühiskonnas võib pidurdada naisettevõtluse laienemist ning ettevõtja aja piiramatuse jätab naisettevõtjad hätta oma aja edukal planeerimisel. (McGowan jt 2012, viidatud Premuzic 2014 vahendusel) Seega võib töö- ja eraelu (eeskätt pereelu) tasakaalustamist pidada üheks olulisemaks naisettevõtlust takistavaks teguriks, mida illustreerivad nii reaalsed naisettevõtjate kogemused kui ka ühiskondlikud eelarvamused.

1.3. Naisettevõtjate töö- ja eraelu tasakaal

Naisettevõtluse kontekstis on väga palju keskendutud sellele, kuidas tasakaalustada eraelu ja tööga seotud kohustusi. Antud küsimus kujuneb eriti aktuaalseks pärast esimese lapsi sündi, mil paljud naised jäävad pikaks ajaks tööturult kõrvale. Selle tulemusena võib naisettevõtjatel olla vähem ärikogemusi ja -teadmisi kui meestel (Marlow, Strange 1994; Mattis 2004; Audretsch 2012; Lee, Rendall 2001, viidatud Premuzic 2014 vahendusel). Valikud, mida mehed ja naised teevad oma töö- ja eraelu ühitamiseks on peamiselt isiklikku laadi. Viisidel, kuidas inimesed tasakaalustavad neid omavahel nõ konkureerivaid kohustusi on mõju riiklikule poliitikale. Näidetena võib siinkohal tuua mõju tööturul osalemise ja sündimuse määrale. Riiklik poliitika mõjutab

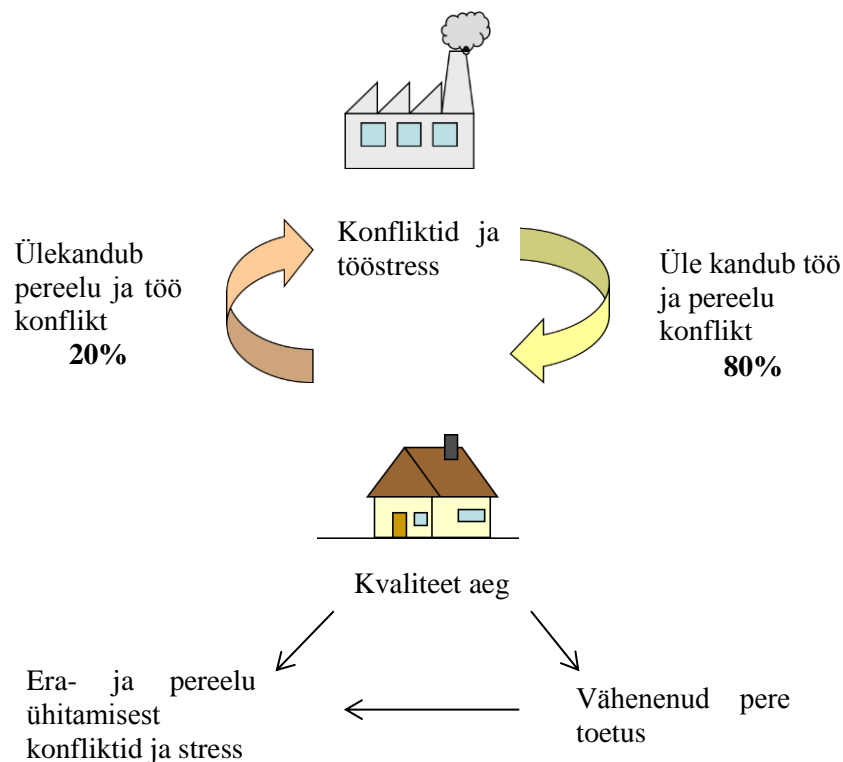
omakorda töö ja isikliku eluga seotud valikuid, näiteks pakkudes riiklikke teenuseid laste ja ülalpeetavate hooldamiseks või mõjutades muid tegureid, nagu kaupluste lahtiolekuajad ja koolipäeva kestus. Kuigi peamiselt keskendutakse riiklikes poliitikatest inimestele, kes töötavad või soovivad töötada teiste alluvuses, on kõnealused küsimused sama olulised ka näiteks füüsilisest isikust ettevõtjate seisukohast. (Sissejuhatus 2008)

Inimesi võib vaadelda muutuva kolmnurgana, mille keskmes asetseb üksikisik, keda mõjutavad kolm valdkonda: perekond, töökoht ja ühiskond. Tänapäeva töökeskkonnas võib töö- ja eraelu ühildamine kujuneda keeruliseks, eelkõige naiste jaoks. Nagu töö esimeses peatükis välja toodi, siis võib ettevõtjal olla kergem lihtsustada töö- ja eraelu tasakaalu. Samas võib välja kujuneda ka vastupidine tendents; kõik sõltub paljustki ettevõtja isiklikest pingutustest. (Töö- ja eraelu tasakaal 2008) Töö- ja pereelu tasakaal näitab, kuivõrd on mehed ja naised seotud ja rahul oma töö ja pereelus täidetavate rollidega, hinnates sealjuures aja jagunemist ning rahulolu kummagi rolliga (Mida tähendab ... 2014: 4).

Töö- ja eraelu ühitamise õnnestumisel on väga oluliseks rolliks tööturu paindlikkus, mis tähendab võimalusi reguleerida oma tööaega (ajapaindlikkus) ja töökohta (kohapaindlikkus). Tööturu paindlikkus võib mõjutada ka seda, kas võtta vastu otsus tööturult ajutiselt lahkuda, või seda, kui keeruline on laste kõrvalt tööle tagasi tulla. (Töö- ja pereelu ... 2011: 59) Kõigest hoolimata peetakse naiste emarolli tähtsamaks kui nende tööalast rolli.

Chinchilla (2008) on töö- ja eraelu tasakaalustamist puudutavas ettekandes välja arendanud ajakasutamise joonise, kus aega on kujutatud nõiaringina (vt joonis 2).

Joonis 3. Aeg kui nõiaring. Allikas: Nuria, C. 2008

Joonisel 3 on kujutatud ajakasutust nõiaringina. Joonise kohaselt põhjustab töö 80% pereeluga seotud konfliktidest, pereelust tekkinud töökonflikti mõjutusmääraks on aga 20%. Eelneva põhjal võib järeldada, et inimesed võtavad sageli oma töö koju kaasa ning ei ole võimelised planeerima oma aega nii, et koduses elus oleks kõik korras. Mida rohkem võetakse tööd koju kaasa, seda väiksemaks jääb perepoolne sotsiaalne toetus ning seetõttu tekivad konfliktid ja stress. Inimesed, kes soovivad tegeleda ettevõtlusega peavad oskama oma aega planeerida nii, et keegi ei kannataks. Tuleb leida aega ja osata seda õigesti planeerida. (Nuria 2008: 17)

Ettevõtluse, isikliku- ja pereelu paindlik ühitamine määrab ära pere toimetuleku kui ka rahulolu oma eluga. Võrreldes palgatööga võimaldab ettevõtlusega kaasnev paindlikkus naistel paremini jaotada aega töö ja perega seotud kohustuste vahel ning pakub lahendusi töö- ja pereelu paremaks ühitamiseks (Juhtimissoovitused naistele 2015). Ettevõtte juhtimisel võib tihti esineda olukordi, kus ettevõtte nõuab rohkem aega kui perekond ning vastupidi. Seetõttu peab ettevõtja endale eelnevalt selgeks tegema, milles

seisneb tema edukuse alus ja millised on seatud eesmärgid. Laura Galloway, sertifitseeritud äri- ja ettevõtluse valdkonna koolitaja on öelnud, et kui me hakkame tegema asju, mis ei ole vastavuses meie eesmärkidega ja mis ei ole prioriteediks meie elus, siis ongi raske. (Gillespie 2012) Ettevõtluses, eriti selle algusfaasis, võivad inimesed pühendada tööga seotud tegevustele rohkem aega kui eraelule. Seetõttu on oluline, et ettevõtja seaks endale ise ranged piirid, mis aitaksid tasakaalustada töö- ja eraelu.

Töö ja perega seotud rollid ning nende tasakaalustamise küsimus võib viia töö- ja pereelu konfliktini, mis sageli omab negatiivsemat mõju pereelule kui tööelule. Töö- ja pereelu omavahelise konflikti allikana nähakse eeskätt tööelust tulenevaid pingeid, mis kanduvad üle isiklikku- ja pereellu. (van der Lippe jt 2006, viidatud Laurijssen, Glorieux 2012: 3 vahendusel) Paindlikud töövormid on üheks viisiks, kuidas aidata naistel töö- ja pereelu vahelist konflikti lahendada. Traditsioonilised soorollid, mille järgi naine hoolitseb kodu ja laste eest ning mees teenib elatist, on muutunud ning naiste tööhõive protsent on suhteliselt kõrge kõigis Euroopa riikides. (Töö- ja pereelu ühitamine 2015)

Erinevates uuringutes on käsitletud raskusi, mida naised on karjääri tegemisel kogunud. Töötavad naised peavad sageli valima oma ettevõtte parema positsiooni ja pereeluga hakkama saamise vahel. Oht seisneb selles, et võib tekkida nõ klaaslae efekt, mille puhul naised ei proovigi enam oma ettevõtet arendada ja laiendada. (Töö- ja eraelu tasakaal 2008)

Naisettevõtluse kontekstis võib töö- ja pereelu tasakaalu negatiivselt mõjutada ka asjaolu, et lisaks väljakutseid esitavale ettevõtja rollile, peavad naised täitma mitmeid erinevaid rolle. Nendeks rollideks on näiteks abikaasa, majahoidja, lapsevanema, tütreks olemise roll ning kogukonnale ja ühiskonnale teenuste pakkumine. Samuti võib nimetada loova ettevõtja ja riskide võtja/innovaatori roll. Naised peavad hoolitsema ka oma tervise ja isiklike tegevuste eest, mis jäetakse tihti suure koormuse pärast kõrvale (Mathew, Panchanatham 2011: 80).

Naisettevõtjate tööalased ja eraelulised rollid võivad seega olla tihti teineteisega vastuolus ehk naised peavad nägema võrdlemisi suurt vaeva leidmaks tasakaalu töö- ja eraelu vahel. Seetõttu on oluline uurida erinevaid meetmeid ja strateegiaid, kuidas kohanduda erinevate rollidega ja samal ajal säilitada tasakaal, mis pakuks nii töö kui ka eraeluga seonduvat rahulolu.

1.3.1. Naisettevõtjate meetmed töö- ja pereelu tasakaalustamiseks

Järgnevalt on välja toodud võimalikud meetmed ja soovitused, kuidas naisettevõtjad saaksid paremini tasakaalustada töö- ja eraelu. Soovituste välja töötamisel on tuginetud kahele uuringule ja ühele artiklile, mille keskmes on naisettevõtjate strateegiad töö- ja eraelu tasakaalustamisel (vt tabel 3).

Tabel 3. Naisettevõtjate peamised meetmed töö- ja pereelu tasakaalustamisel

Allikas	Meede
Edralin (2012)	<ul style="list-style-type: none"> • stressi maandavad tegevused; • ettevõtte asukoht kodus või selle lähedal; • tööülesannete ja majapidamistööde ette planeerimine; • aja efektiivne kasutus; • paindliku tööaja sisseseadmine; • sotsiaalne tugi perekonnalt ja lähedastelt.
Roomi (2012)	<ul style="list-style-type: none"> • planeerimine; • organiseerimine; • prioritseerimine; • delegeerimine.
Uyemura (2013)	<ul style="list-style-type: none"> • püüdlemine tasakaalu, mitte täislikkuse poole; • „tasakaalu“ defineerimine; • seniste tegevuste monitooring ja hindamine; • abi küsimine.

Allikas: autori koostatud Edralin (2012), Roomi (2012), Uyemura (2013) põhjal

Edralin (2012) poolt läbiviidud uuringu tulemuste kohaselt on Filipiinide naisettevõtjate jaoks kõige olulisemateks töö- ja eraelu tasakaalustamise meetmeteks stressi maandavad tegevused, kontori asukoht kodus või selle lähedal, tööülesannete ja majapidamistööde ette planeerimine, aja efektiivne kasutamine ja paindliku tööaja tähtsustamine. Tööst ja pereelust tulenevad nõudmised võivad põhjustada stressi ja raskendada töö- ja vaba aja tasakaalustamist. Stressi võib maandada mitmeti, alustades regulaarsetest puhkustest, hobidega harrastamisest ning lõpetades regulaarsete lõunauinakute ja poodlemisega.

Tööülesannete ja majapidamistööde ette planeerimise võib liigitada aja efektiivse kasutuse alla. Edralin (2012) uuringus on soovitusena välja toodud, et enne iga uue päeva algust tuleks ettevõtjal koostada nimekiri ülesannetest, mida peab sel konkreetsel päeval täitma. Eraldi tuleks määratleda kiireloomulised ja olulised ülesanded ning teised kohustused tuleks jätta tagaplaanile või delegeerida edasi. Samuti on tähtis paindliku tööstruktuuri olemasolu. Töö- ja eraelu tasakaalustamisel on oluline roll perekonna ja lähedaste poolt pakutaval toel, mis aitab leevendada ettevõtlusega tekkinud raskusi ja pakub emotsionaalset jõudu. (Edralin 2012: 207)

Roomi (2012) uuringust selgus, et Pakistani naisettevõtjate peamiseks soovitusel töö- ja eraelu tasakaalustamisel on planeerimine, organiseerimine, prioritseerimine ja delegeerimine. Kõige olulisemateks meetmeteks on aja efektiivne kasutamine, ülesannete delegeerimine, strateegiline lähenemine ehk prioritseerimine ja head suhted ja kommunikatsioon perekonna ja töötajatega. (Roomi 2012: 220-221) Eelnevalt loetletud meetmed kattuvad ka Edralin (2012) uuringu tulemustega.

Uyemura (2013) on oma artiklis loetlenud üldisi naisettevõtjatele suunatud soovitusi, mis aitavad kaasa töö- ja eraelu paremale tasakaalustamisele. Esiteks on oluline mõista, et ettevõtlusega tegelemisel on kesksel kohal tasakaalu mitte täiuslikkuse saavutamine. Samuti peaks iga indiviid enda jaoks lahti mõtestama mõiste tasakaal ja vastavalt sellele panema paika prioriteedid. Sarnaselt Edralin (2012) ja Roomi (2013) soovitustele on ka Uyemura (2013) rõhutanud organiseerimise ja prioritseerimise osatähtsust läbi pideva monitooringu ja hindamise. Lisaks sotsiaalse toe olemasolule on äärmiselt oluline abi küsimine ning seda nii ettevõtte kui ka isikliku elu probleemide korral (Uyemura 2013: 1-2).

Eelneva põhjal võib järeldada, et töö- ja eraelu tasakaalustamisel võib lähtuda mitmetest erinevatest meetmetest/soovitustest, kuid peamiseks on: 1) aja efektiivne kasutamine (planeerimine, organiseerimine, prioritseerimine, delegeerimine), 2) vaba aja tegevustele, mis aitavad ennetada/maandada stressi pühendumine 3) sotsiaalse toe ja abi otsimine perekonnalt ja lähedastelt.

2. NAISETTEVÕTLUS EESTIS

Tuginedes senistele statistilisele näitajatele võib öelda, et Eestis ei ole naisettevõtluse potentsiaali piisavalt ära kasutatud. Samas konkurentsivõime kavas „Eesti 2020”, mis on Eesti strateegia Euroopa 2020 eesmärkide saavutamiseks, on eraldi tähelepanu osutatud naisettevõtluse toetamisele. Antud strateegias on välja toodud, et laenuitingimused, toetuskeemid ja eksporditoetused peavad olema vastavuses naisettevõtjate eripäradega. Siinkohal on silmas peetud eeskätt töö- ja pereelu tasakaalustamise probleematikat ja ettevõtete suuruse aspekti (Konkurentsivõime kava 2011: 8). Konkurentsivõime kava „Eesti 2020” eesmärgiks on vähendada ka naiste ja meeste vahelist ebavõrdsust läbi tööhõive määra tõstmise. Viimaste aastate jooksul on tööhõive määra erinevus naiste ja meeste vahel vähenenud. Kõige suurem on väikelaste vanemate hõivelõhe. Aastal 2008 oli väikelasteta naiste tööhõive määr 82,2%, meeste seas oli vastav näitaja 82,3%; samal ajal oli väikelastega naiste hõive määr vaid 55,1% ning meeste seas oli samaks näitajaks 93,7%. (Sooline võrdõiguslikkus 2009: 51) Kui väikelastega naiste ja meeste tööhõive erineb olulisel määral, siis väikelasteta naiste ja meeste näitajad on suhteliselt sarnased. Naiste tööhõivet hoiab madalal lapsehoolduspuhkusel oldud aeg ning asjaolu, et laste saamine mõjutab naiste tööelu oluliselt suuremal määral kui meeste oma, mille tulemuseks on pikad karjäärikatkestused, madal palk ja madalam tootlikkus. (Konkurentsivõime kava 2011: 6)

Eestis on naised ettevõtjate seas selges vähemuses (vt tabel 4) (Venesaar jt 2014: 23). Tabelist 3 on näha, et meeste ja naiste erinevus on kõigis ettevõtlusfaasides ligi kahekordne ning seda just eriti väljakujunenud ettevõtjate hulgas. Samas potentsiaalsete ja tärvavate ettevõtjate puhul on erinevus kõige väiksem ning Globaalse

Ettevõtlusmonitooringu (GEM) 2013. aasta raporti kohaselt võib see viidata võimalusele, et tulevikus sooline erinevus väheneb (Venesaar jt 2014: 25).

Tabel 4. Ettevõtlusaktiivsus soo järgi Eestis 2013 (%)

	Potentsiaalsed ettevõtjad	Tärkavad ettevõtjad	Uusettevõtjad	Väljakujunenud ettevõtjad
Mehed	30,1	11,0	6,2	7,4
Naised	16,1	6,6	2,9	2,7

Allikas: Venesaar jt 2014: 24

Statistikaameti andmed kinnitavad samuti, et naisettevõtjate osakaal on Eesti tööjõus madal. 2014. aastal oli ettevõtjate hulgas 12,1% mehi ja 5,5% naisi, arvestatuna kõigist hõivatutest (Statistikaamet 2015). Ka Euroopa Komisjoni uuringu kohaselt on Eesti naisettevõtlusaktiivsus üks Euroopa madalamaid (European Commission 2014: 9). Kui Euroopas on perioodil 2003-2012 naisettevõtjate osakaal suurenenud, siis Eestis on täheldatav vastupidine tendents – naisettevõtjate arv on vähenenud 3,3% võrreldes teiste Euroopa riikidega (European Commission 2014: 9). Samast uuringust selgub, et Eesti naisettevõtjad on ühed Euroopa haritumad (European Commission 2014: 17).

Eesti naised ja mehed hindavad oma ettevõtlusalaseid teadmisi ja oskusi erinevalt. Mehed hindavad oma oskusi oluliselt kõrgemalt kui naised, lisaks on meestel väiksem hirm läbikukkumise ees. GEM uuringu 2012. aasta raportis on omavahel võrreldud naiste ja meeste enesehinnangute profiile ettevõtjate ja mitteettevõtjate kontekstis. Antud võrdluse tulemuse kohaselt sarnaneb naiste enesehinnangu profiil tunduvalt enam mitteettevõtjate profiiliga (Arro jt 2013: 29). Ka ettevõtlusalases kirjanduses võib tihti täheldada arusaama, mille kohaselt on naised ettevõtete omanikena riskipelglikumad ning seetõttu eelistavad strateegiaid, mis on oma olemuselt väiksemate võimalike riskidega (Parker 2009; Watson 2002). Eesti naisettevõtjad kardavad meestest enam võlgadesse sattuda ning seeläbi ka äritegevuses ebaõnnestuda. Suurema riskitundlikkuse tõttu on naiste loodud ettevõtted ka sageli elujõulisemad. (Naised ettevõtluses 2015) Ühelt poolt on valmisolek riskida ja osata seada eesmäärke isikuomadustena väga olulised, teiselt poolt kaasneb sellega oht, et innovaativsemad ideed jäävad realiseerimata.

Samas ei tähenda naiste suurem hirm läbikukkumise ees, et nad ei tahaks ettevõtlusega tegeleda. Pigem võib seda vaadelda stiimulina, mis paneb naised rohkem oma otsuseid läbi mõtlema ning sunnib ettevaatlikkusele. GEM 2013. aasta raportis on ka välja toodud, et Eesti naisettevõtluse puhul on tegemist võimalustest ajendatud ettevõtlusega, mis tähendab, et naised hindavad kõrgelt oma ettevõtte omamisega kaasnevat iseseisvust ja paindlikkust (Venesaar jt 2014: 13). Samas peavad mehed naistest sagedamini ettevõtte rajamist lihtsaks või väga lihtsaks ning naised sagedamini keeruliseks. Samuti on naistel võrreldes meestega suurem hirm ettevõtlusega tegeledes ebaõnnestuda (*Ibid.* 2014: 20).

Eestis on naisettevõtlust käsitlevaid uuringuid tehtud vähe ning seda just töö- ja eraelu tasakaalu perspektiivi silmas pidades. Samas võib töö teoreetilisele osale tuginedes väita, et töö-eraelu tasakaal on üks olulisemaid tegureid, mis võib nii soodustada kui ka pidurdada naiste otsust tegeleda ettevõtlusega. Seega on tasakaalu saavutamise küsimus eriti tähtis just Eesti kontekstis, kus naiste ettevõtlusaktiivsus on võrreldes meestega ligi kaks korda madalam.

3. EESTLASTEST NAISETTEVÖTJATE TÖÖ- JA ERAELU TASAKAAL

3.1. Probleemi seade ning metoodika ja valimi kirjeldus

21. sajandi kiiresti arenev ühiskond on tekitanud vajaduse naistööjõu järele, mis annab naistele võimaluse end tööalaselt tõestada. Samas pole taandunud arusaam, mille kohaselt peab naine olema pereelu kooshoidja. Sellist arusaama on kujundanud nii ühiskondlikud mõttemallid kui ka naised ise, kelle looduslik instinkt ühendab neid võrreldes meestega tugevamalt laste ja perega. Suurenenud ambitsioonikus ja tööalased võimalused on tekitanud tänapäeva naistes küsimuse - kuidas tasakaalustada aega tööalase arengu ja eraelu vahel. Antud küsimus on eriti aktuaalne just naisettevõtjate kontekstis, kes peavad lisaks eraelu (sh pereelu) kohustustele täitma ka ettevõtte omamisega seotud rolle ja ülesandeid.

Tulenevalt käesoleva lõputöö eesmärgist on püstitatud järgnevad empiirilised uurimisülesanded:

- uurida, millised on naiste põhilised motivaatorid ja tõuketegurid ettevõtlusega alustamisel;
- välja selgitada, millisena näevad naisettevõtjad neid ümbritsevat ärikeskkonda;
- analüüsida naiste ettevõtluse ning isikliku- ja pereelu tasakaalustamise mõjureid ja võimalikke probleeme.
- teha järeldusi ja ettepanekuid naisettevõtjatele töö- ja eraelu paremaks ühitamiseks.

Käesoleva lõputöö empiiriline osa on kvalitatiivse olemusega, mille andmekogumise meetodiks on struktureeritud näost-näku intervjuu, kuhu kaasati nii Eesti naisettevõtjad, Soome naisettevõtjaid kui ka võrdluse huvides Soomes tegutsevad eestlastest naisettevõtjad. Intervjuu küsimuste koostamisel tugineti eelnevate teemakohaste uuringute küsimustikele (Nedelcheva 2012; Mathew, Panchanatham 2011). Intervjuu koosnes sissejuhatavatest küsimustest ja kuue alateema – ettevõtte, äriidee, finantskapital, sotsiaalne kapital, ärikeskkond, töö ja eraelu tasakaal - küsimustest. Intervjuud salvestati ja seejärel transkribeeriti. Intervjuu eesti- ja soomekeelne küsimuste näidis on leitav vastavalt Lisa 1-s ja Lisa 2-s ning transkriptsioonid Lisa 3-s.

Andmekogumisele järgnes intervjuude sisuanalüüs ja tõlgendamine. Intervjuude ümberkirjutatud tekst jaotati lähtuvalt uurimisülesannetest kategooriatesse.

Järgnevalt on kirjeldatud intervjuudesse kaasatud naisettevõtjate sotsiaaldemograafilisi tunnuseid ja ettevõtetega seotud informatsiooni. Üldkogumi ehk uuringu sihtrühma moodustasid Eestis ja Soomes tegutsevad eestlastest naisettevõtjad ning Soome naisettevõtjad. Vastavalt Statistikaameti andmetele oli 2014. aastal Eesti ettevõtjate seas naisi ligikaudu 16 600 (Statistikaamet 2015). Autoril ei õnnestunud saada andmeid Soomes tegutsevate eestlastest naisettevõtjate koguarvu kohta. Empiirilise uuringu valimisse kuulub 14 naisettevõtjat, kellest üheksa tegutseb Eestis ja viis Soomes. 12 intervjuueeritavat on ettevõtte ainuomanikud ja kaks koos partneriga tegutsevad omanikud. Valimi sotsiaaldemograafilised tunnused on esitatud tabelis 5.

Tabel 5. Valimi sotsiaaldemograafilised tunnused

Intervjueeritav	Riik	Vanus	Haridustase	Perekonnaseis	Lapsed
(I1)	Eesti	28	Keskharidus	vabaabielus	-
(I2)	Eesti	26	Keskharidus	vabaabielus	-
(I3)	Soome	40	Keskharidus	abielus	2
(I4)	Soome	33	Keskharidus	vabaabielus	-
(I5)	Eesti	29	Keskharidus	vabaabielus	1
(I6)	Eesti	26	Kõrgharidus	abielus	1
(I7)	Eesti	30	Keskharidus	vabaabielus	1
(I8)	Eesti	25	kõrgharidus omandamisel	vallaline	-
(I9)	Soome	26	Keskharidus	vallaline	1
(I10)	Soome	27	Keskharidus	vallaline	-
(I11)	Eesti	58	Kõrgharidus	vabaabielus	2
(I12)	Eesti	51	Kõrgharidus	abielus	2
(I13)	Eesti	39	Kõrgharidus	abielus	3
(I14)	Soome	52	Kõrgharidus	vallaline	-

Intervjueeritavate keskmiseks vanuseks oli 35 eluaastat. Kõige noorem intervjueeritavatest oli 25-aastane ning kõige vanem 58-aastane. Intervjueeritavate keskmiseks haridustasemeks oli keskharidus, viis intervjueeritavat omasid kõrgharidust ning ühel intervjueeritaval oli kõrgharidus omandamisel. Lisaks olid viis naisettevõtjat läbinud täienduskoolituse iluteenindusega seotud valdkondades. Neli naist olid abielus ja kuus vabaabielus. Lapsi omavad kaheksa intervjueeritavat.

Kõik intervjueeritavad (peale kahe) on enne oma ettevõttega alustamist töötanud teenindussektoris, enamasti poemüüjatena ja toitlustusasutustes. Üks intervjueeritavatest on töötanud lasteaiaõpetajana, üks on töötanud lisaks klienditeenindusele ka tarkvara testijana ja müügijuhina ning üks lisaks klienditeenindusele töödejuhatajana, noorsootöötajana, huviringide juhendajana ja tegutseva MTÜ juhatuse liikmena. Intervjuude tulemustest selgub, et ainult kolme intervjueeritava perekonnaliikmete või lähedaste seas ei ole ettevõtete omanikke. Ülejäänud intervjueeritavad on välja toonud, et nende elukaaslased, perekonnaliikmed või lähedased sõbrannad on ettevõtete omanikud.

10 intervjueeritava ettevõtte tegevusvaldkonnaks on iluteenindus, enamasti juuksuri- ja meigiteenused. Intervjueeritavate nr 11-14 ettevõtete tegevusvaldkonnaks on vastavalt terviseteenuste ja –toodete pakkumine, sisedisain ja toitlustus, rahvusmustri toodete pakkumine ja optikatoodete maaletoomine. Enamik ettevõtetest on asutatud vahemikus

2010-2014, kolm ettevõtet on asutatud 1991., 1994. ja 1995. aastal. Seega on valimis ülekaalus uute ettevõtete omanikud, kellel puuduvad pikaajased ettevõtte juhtimise kogemused.

3.2. Intervjuude tulemused ja analüüs

Empiirilise uurimustöö tulemused on esitatud intervjuude teemaküsimuste kaupa, kus on välja toodud põhilised järeldused ja neid illustreerivad otsesitaadid intervjuudest.

K1: Kuidas leidsite oma äriidee?

Struktureeritud intervjuu esimene alateema hõlmas naisettevõtjate äriidee tekke ja teostamisega seotud küsimusi. Enamik intervjuueeritavatest vastas, et idee rajada oma ettevõtte tulenes eelnevatest töökogemustest ja huvist iluteeninduse valdkonnas. Samuti tõid kaks intervjuueeritavat välja, et algselt tegeleti iluteenindusega hobikorras ning aegamööda kasvas sellest välja idee rajada oma ettevõtte ja registreerida end füüsilisest isikust ettevõtjana (FIE). Järelikult oli äriidee ja ettevõtte rajamisel olulisteks motiveerivateks teguriteks varasem staaž ja teadmised konkreetsetes valdkonnas (iluteenindus), mille tulemusena loobuti palgatööst. Ettevõtlusega alustamisel nägid intervjuueeritavad positiivsete teguritena ka iseseisvuse ja suurema sõltumatuse saavutamist, mis on kooskõlas ka GEM 2013. aasta raporti tulemustega (vt lk 21), mille järgi Eesti naisettevõtjaid iseloomustavad võimalustest ajendatud motiivid.

Äriideeni jõudsin oma ettevõttes müügil olevate toodete ise proovimise läbi. Ja see valdkond mulle väga meeldib, siis otsustasin äriplaani kirja panna. (I1)

Alguses tegelesin pigem nagu hobina, see meeldis mulle. Siis otsustasin ametlikult asja ajada ja soovisin iseseisvust, mitte palgatööd. (I4)

Lisaks eelnevate töökogemustele iluteeninduses tõi üks intervjuueeritavatest välja, et ettevõtte rajamist mõjutas ka soov viia juuksuriteenuste valdkonda sisse omapoolseid parandusi ja muudatusi.

Töötades juuksurina nägin mida tahaks muuta ja teisiti teha, siis tuligi mõte avada enda salong ja loomulikult vabadus ise otsustada. (I6)

Enamikel intervjuueeritavatest sündis ettevõtte asutamise idee pärast iluteeninduse valdkonnas pikemat aega töötamist, samas üks intervjuueeritav (nr 9) oli juba varakult otsustanud oma ettevõtte loomise kasuks:

Massaažikoolis juba planeerisin oma äri ja olin valmis kirjutanud äriplaani. Pärast ühte töötatud aastat, tegin plaani teoks. (I9)

Intervjuude vastuste põhjal võib järeldada, et iluteeninduses tegutsevaid naisettevõtjaid motiveerisid oma ettevõtte rajamisel eelnevad töökogemused ja –teadmised ning suurema sõltumatuse saavutamine, mis kattuvad ka teoreetilises osas väljatooduga.

K2: Kas esines ka olukordi või hetki, mil olite ettevõtte alustamise suhtes skeptiline?

Intervjuude tulemustest selgus, et ainult kolme naisettevõtja (I7, I11 ja I13) sõnul ei kogenud nad olukordi, mil nad oleksid ettevõtte asutamise suhtes olnud skeptilised. Kaks intervjuueeritavat tõid välja, et ettevõtte rajamisel nägid nad võimaliku probleemse kohana raamatupidamistöödega seonduvat, kuna antud valdkonnas puudusid eelnevad teadmised ja kogemused. Soomes tegutsevas naisettevõtjas (I4) põhjustas skeptilisust ennekõike keelebarjäär, mis tekitas enim probleeme ettevõtlusalaste seaduste, regulatsioonide jne täielikuks mõistmiseks.

//alustasin ettevõtlusega Soomes, kõige rohkem kartsin keelebarjääri. Seadused ja erinevad toimingud ettevõtlusega alustamisel on väga keerulised ja veel enam kui keelt ei oska piisavalt. (I4)

Üks intervjuueeritav (I6) tõi ka välja äripinna leidmise ja rentimisega seonduvad probleemid ja takistused, mis ei võimaldanud ettevõtet nii kiiresti luua kui oli esialgselt planeeritud.

Antud tulemused ühtivad GEM 2013. aasta raportiga (vt lk 21), mille kohaselt peavad naised meestest sagedamini ettevõtlusega alustamist keeruliseks ning neil on suurem hirm ebaõnnestuda. Järelikult ei ole Eesti naiste enesekindlus ettevõtlusega tegelemise vallas niivõrd suur ning seetõttu ei loeta ettevõtte rajamist lihtsaks või väga lihtsaks.

K3: Kuidas leidsite vajalikud finantsressursid ettevõtlusesse sisenemiseks?

Kaks intervjuueeritavat (I1 ja I6) said ettevõtte rajamiseks vajaliku algkapitali Ettevõtluse Arendamise Sihtasutusest (EAS). Kaks Soomes tegutsevat intervjuueeritavat (I3 ja I8) võtsid naisettevõtjatele mõeldud laenu Finnvera'lt. Kolmas Soome naisettevõtja läbis ettevõtlusalased kursused, mille kaudu sai ka ettevõtte asutamiseks vajamineva stardikapitali. Üks intervjuueeritud naisettevõtja (I7) võttis laenu lähedastelt, kuna Töötukassa poolt laenu taotlust ei rahuldatud:

Laenasin tuttavatelt raha ning investeerisin minimaalselt, järkjärgult soetasin endale vajaminevaid asju. Proovisin saada ka töötukassa ettevõtte alustamise toetust, kuid iluvaldkonda kahjuks ei soosita seal. (I7)

Pangalaenu võtsid ainult kolm intervjuueeritud naisettevõtjat (I10, I13 ja I14). Kolm intervjuueeritavat (I2, I7 ja I9) kogusid vajaliku algkapitali töö kõrvalt ning laene ega toetusi ei taotlenud.

Käisin samaaegselt tööl, olles palgatöötaja. Järkjärgult soetasin uusi asju ja tänu palgatööle sain alguses ka vajalikud maksud maksta. (I2)

K4: Millist tuge saite ettevõtte rajamisel oma perekonnalt ja sõpradelt? Kolleegidelt ja tuttavatelt?

Kõige enam said intervjuueeritavad ettevõtte alustamisega seotud tuge oma elukaaslastelt, perekonnalt ja sõpradelt.

Tuge sain äriplaani kirjutamisel oma elukaaslaselt dokumentide vormistamise osas, samuti ta motiveeris mind seda kirjutama. (I1)

Perekonnalt sain väga suurt tuge, isa ja ema olid toeks. Hindan seda väga kõrgelt, ilma nendeta ei oleks ma hakkama saanud. (I8)

Kolleegidepoolset toetust mainisid kaks intervjuueeritavat (I6 ja I7).

Intervjuude tulemuste põhjal võib öelda, et naisettevõtjatele oli ettevõtte rajamisel tagatud vajalik sotsiaalne tugi ja julgustus, kõige enam elukaaslaste näol. Kaks intervjuueeritavat (I12 ja I13) said perekonnalt lisaks sotsiaalsele toele ka rahalist tuge. Samas kahe intervjuueeritava (I9 ja I10) sõnul puudus neil sotsiaalne tugi, kuid ei toodud eraldi välja, et see oleks neile vajalik olnud.

K5: Kas liitusite mõne ametialase võrgustiku või organisatsiooniga?

Vaid üks intervjuueeritav liitus ettevõtte asutamise ajal ametialase võrgustiku või organisatsiooniga. Mitteliitumise põhjustena osutati liikmemaksudele, samuti leidis üks intervjuueeritavatest (I6), et madala sissetulekuga ettevõtte jaoks ei ole ametialased võrgustikud niivõrd tulusad ja vajalikud. Ainult kaks intervjuueeritavat (I8 ja I12) tõid välja, et ametialase võrgustikuga liitumine oleks võinud ettevõtte efektiivsust silmas pidades olla väga kasulik. Üks naisettevõtja (nr 13) läbis ettevõtte rajamisperioodil erinevaid koolitusi (nt müügikoolitus).

K6: Milline on Teie arvamus Eesti/Soome ärikeskkonnast?

Hinnangud ärikeskkonnale olid intervjuueeritavate seas erinevad. Ühelt poolt oli intervjuueeritavaid, kes leidsid, et Eesti ärikeskkond on ettevõtte loomiseks ja juhtimiseks väga soodne ning ligipääs informatsioonile on hea.

Tänu oma e-lahendustele on Eestis ettevõtte loomine muudetud väga mugavaks ja kiiresti teostatavaks. Ligipääs informatsioonile on lihtne ja alati saab abi küsida ettevõtlusega seotud küsimustes nt EAS-i kodulehelt või isiklikult kontakteerudes. (I1)

Minu valdkonnas mõjutab ärikeskkond mind positiivselt! (I13)

Teiselt poolt oli naisi, kes leidsid, et Eesti majanduskeskkond ei ole ettevõtte omanikele soodne, mille põhjusteks on kõrged maksud ja väikeettevõtjaid ebasoosiv poliitika.

Riik toetab väga vähe, seadused ja regulatsioonid pidi ise kõik välja otsima ja tutvuma, kuna keegi ei aidanud. Ligipääs informatsioonile oleks võinud olla parem. (I3)

Suhtumine ettevõtlusesse on vaenulik, seadused keerulised ja hirmutavad. Liigne bürokraatia ja mõttetu paberimajandus. Pidev ähvardamine riiklike struktuuride poolt. Liiga kõrged maksud piiravad laienemist ja töötajate motiveerimist. (I11)

Väga ebasoosiv, kuna olen väikeettevõtja. (I12)

Oluliseks tulemuseks oli, et kõik viis Soomes tegutsevat intervjueeritavat olid arvamusel, et Soome ärikeskkond ei ole ettevõtlust soosiv. Vastustest selgus, et Soome riik ei taga väikeettevõtjatele piisavalt toetust ja ligipääsu informatsioonile ning ettevõtlust puudutavaid seadusi ja määrusi on väga palju, mistõttu on raske neis orienteeruda.

Soomes on asjaajamine väga raske ja aeganõude, minule kindlasti ka keelebarjääri pärast. Eestis minu meelest liiguvad asjad küll kiiremini. Informatsioonile ligipääs peaks olema lihtsam, kuna niigi on seadused keerulised, siis informatsioon on väga oluline. Seadused ei ole samuti õiglased, maksud on nii suured ja väikeettevõtjatel on väga raske. (I4)

Ettevõtlus Soomes on tehtud peaaegu võimatuks. On väga raske, palju seadusi ja määrusi. Ja ettevõtjaid ei hinnata, kõik teavad, et ettevõtjaid on vaja, et suurendada Soome majandust. (I9)

Seega võib tulemuste põhjal järeldada, et Eestis tegutsevad naisettevõtjad ei ole Eesti ärikeskkonna suhtes nii negatiivselt meelestatud kui Soomes tegutsevad naisettevõtjad. Üks intervjueeritavatest (nr 14) tõi ka eraldi välja, et Eesti keskkond on võrreldes Soomega märkimisväärselt ettevõtjasõbralikum, kuna siin on madalamad maksud ja hea juurdepääs vajalikule informatsioonile ja seadustele.

K7: Kuidas mõjutab Eesti/Soome ärikeskkond Teid kui ettevõtjat?

Intervjueeritavale oli esitatud ka küsimus, kus sooviti teada, kuidas Eesti või Soome ärikeskkond mõjutab neid kui ettevõtjaid. Taaskord võib tulemuste põhjal järeldada, et Eesti naisettevõtjad on siinse ärikeskkonna suhtes positiivsemalt meelestatud kui Soomes tegutsevad naisettevõtjad. Nimelt leidsid intervjueeritavad, et Eesti

ärikeskkonna puhul nad suuri mõjusid ei tunneta. Toodi välja, et konkurents on iluteenindusvaldkonnas küll suur, kuid see ei oma tugevat negatiivset mõju. Samuti leidsid intervjuueeritavad, et Eesti ärikeskkonna mõjude mittetunnetamine võib tuleneda asjaolust, et nad ei ole suurettevõtjad.

Ma ei ole ilmselt nii suur ettevõtja, et tunneks mingit mõju. Noh muidugi konkurents mõjutab palju. Minu alal on palju konkurentsi, kes rohkem või vähem sellega tegelevad ja alustajana endale klientuur saada on korralik töö. (I2)

Soomes tegutsevad naisettevõtjad on rõhutasid taaskord, et Soome ärikeskkond pole väikeettevõtjaid toetav, kuna seadusi on liiga palju ja maksud ülemäära kõrged.

Eraettevõtjatel on Soomes väga raske, riik ei toeta piisavalt. Ja seadused mis vastu võetakse on ettevõtjate vastu, ei toeta meid. Maksud on liiga kõrged. (I4)

K8: Mida saaks Teie arvates Eesti/Soome ärikeskkonnas parandada?

Eestis tegutsevad naisettevõtjate kohaselt tuleks Eesti ärikeskkonna parandamisel pöörata tähelepanu ennekõike maksude alandamisele. Üks intervjuueeritavatest (I12) leidis, et riik peaks pakkuma suuremaid toetusi väikeettevõtluse alustamisel. Samas tõi mitu intervjuueeritavat välja, et nad ei oska konkreetseid soovitusi ja muudatusi nimetada. Sarnaselt Eestis tegutsevatele naisettevõtjatele oli ka Soomes ettevõtteid juhtivate intervjuueeritavate peamiseks soovitusena alandada maksumäärasid, kuna senine maksusüsteem ei ole väikeettevõtjaid soosiv.

Teha muudatusi maksusüsteemis ja et ei oleks põhjendamatuid kulusid. (I10)

K9: Olles naisettevõtja, kas olete täheldanud raskusi või soodustusi ärikeskkonnas?

Positiivse tulemusena selgus, et ainult üks intervjuueeritav (peale ühe) on ärikeskkonnas tajunud raskusi või soodustusi tulenevalt sellest, et ta on naissoost. Mitmed intervjuueeritavad tõid välja, et ettevõtte omanikuna on naistel ja meestel võrdselt raske ning kõik peavad sama palju vaeva nägema.

Pole mingeid soodustusi saanud, kuna olen naine ja raskusi pole ka olnud. (I6)

Vaid üks intervjuueeritav (I13), kes tegeleb Eesti disainiga, leidis, et naisettevõtjana on tal oma valdkonnas olnud soodustusi, kuid konkreetsemaid põhjendusi või näiteid ta nimetada ei osanud.

Enamik valimi moodustanud naisettevõtjatest tegutsevad iluteeninduse valdkonnas, kus intervjuueeritavate sõnul on väga tihe konkurents ning sugu ei oma ettevõtte edukust silmas pidades rolli. Seega võib tulemuste põhjal järeldada, et intervjuueeritud naisettevõtjad ei ole tulenevalt soost pidanud ärikeskkonnas kokku puutuma raskuste või soodustustega, kuid oluline on siinkohal arvestada asjaoluga, et kõik intervjuueeritavad tegutsevad ainult iluteenindussektoris ning seetõttu ei saa laiapõhjalisemaid järeldusi teha.

K10: Kui palju kulub Teil igapäevaselt aega ettevõtte juhtimisega seotud tegevustele/töödele?

Intervjuude vastustest järeldub, et intervjuueeritavad pühendavad ettevõtte juhtimisega seotud tegevustele ja töödele väga erineval määral aega. Ühelt poolt on välja toodud, et ettevõtte juhtimisele kulub päevas keskmiselt 8-12 tundi. Teiselt poolt oli intervjuueeritavaid, kelle vastuste kohaselt kulutatakse ettevõtte juhtimisega seotud tegevustele keskmiselt 1-2 tundi päevas.

Kuni 12 tundi. Iga klient kellele teenust pakun ja iga reklaam, mille kuskile levitan on töö ja ettevõtte hüvanguks. (I2)

Minul kulub igapäevaselt ettevõtte juhtimisele keskmiselt üks tund. (I1)

Ettevõtte juhtimisele pühendatud aeg on kindlasti seotud asjaoludega, millal konkreetne ettevõtte asutati, kui laiaulatuslik on selle tegutsemisvaldkond ning kui suur on selle töötajaskond. Näiteks intervjuueeritavad, kelle ettevõtte asutati enne 2010. aastat ja kelle ettevõttes töötab rohkem kui kaks inimest, pühendavad ettevõtte juhtimisele vähem aega.

K11: Kas saate piisavalt olla koos oma pere ja lähedastega?

Käesoleva küsimuse puhul jagunesid vastused täpselt kaheks: 50% leidis, et nad saavad piisavalt veeta aega oma ja pere lähedastega ning 50% oli vastupidisel arvamusel. Peamiseks põhjuseks, miks oma pere ja lähedastega ei saa piisavalt koos olla on tööle kuluv aeg, kuna iluteeninduse valdkonnas on nädalavahetusesti ja pühade ajal kõige suurem klientuur ning seetõttu on vajalik pühendada tööle.

Ei saa, aega võiks rohkem olla. (I3)

Mitte nii palju kui tahaksin. (I7)

Samas oli ka intervjuueeritavaid, kes on arvamusel, et saavad pere ja lähedastega piisavalt koos olla, kuna ettevõtete omanikena saavad nad oma aega ise planeerida.

Jah! See ongi ettevõtluse suur pluss, et saad aega ja tööd planeerida. (I13)

Siinkohal ei esinenud gruppidevahelisi erinevusi perekonnaseisu osas, mis tähendab, et vallalistel naisettevõtjatel ei ole lähedaste jaoks rohkem aega kui vabaabielus/abielus olevatel intervjuueeritavatel. Gruppidevahelisi erinevusi võis täheldada aga ettevõtte alustamise osas - mida hilisem oli ettevõtte rajamise algus, seda rohkem tunnetatakse, et pere ja lähedaste jaoks ei ole piisaval määral aega. Seesugune tulemus oli eeldatav, kuna uute ettevõtete omanikel ei pruugi olla veel välja kujunenud kindlaid meetmeid, kuidas töö- ja eraelu paremini tasakaalustada ning ettevõtlusega tegemisel ei ole saavutatud piisavat stabiilsust.

Käesoleva küsimuse vastused ilmestavad ka teoreetilises osas väljatoodut, mille kohaselt ettevõtjaks olemine võib nii kergendada kui ka raskendada töö- ja eraelu tasakaalustamist. Ühelt poolt võimaldab paindlik tööaeg ja –koht pühendada eraelule rohkem aega, teiselt poolt võib ettevõtte omamine hägustada piiri töö- ja eraelu vahel.

K12: Kas olete pidanud ohverdama isiklikke vajadusi töö- või pereeluga seotud rollide täitmiseks?

Ligi 90% intervjuueeritavatest on pidanud ohverdama isiklikke vajadusi töö- või pereeluga seotud rollide täitmiseks. Peamise põhjusena nähakse ettevõtte juhtimisele ja tööga seotud tegevustele kuluvat aega, mis ei võimalda piisavalt aega vabaaja

tegevusteks. Intervjueeritavad peavad töö- ja isikliku elu tasakaalustamise puhul oluliseks põhimõtet, et enda aega tuleb osata planeerida ning vabadel päevadel tuleb puhata. Samuti on mitmed naisettevõtjad välja toonud, et tööd ei tohi nõ koju kaasa võtta.

Üritan vabadel päevadel mitte tööd teha. (I7)

K13: Milliseid rolle/kohustusi peate isiklikus elus igapäevaselt täitma?

Tulemuste kohaselt näevad intervjueeritavad oma peamiste igapäevaste rollidena emaks ja abikaasaks olemise ning majapidamistöödega seonduvat. Samuti nimetati tädi ja vanaema rolli. Vallalised naisettevõtjad tõid ka eraldi välja, et neil puuduvad kohustused kellegi konkreetse ees ja kõik igapäevaselt täidetavad kohustused on nende iseendi jaoks. Ainult kaks intervjueeritavat (I8 ja I13) tõid välja ettevõtjaks olemise rolli. Seega võib järeldada, et valimi moodustanud naisettevõtjad näevad ennast ennekõike emarollis ja ettevõtjaks olemisele eraldi rolli ei anta.

3.3. Järeldused ning soovitused naisettevõtjate töö- ja eraelu paremaks tasakaalustamiseks

Eestlastest naisettevõtjate põhilisteks motivaatoriteks ettevõtlusega alustamisel on võimalustest tulenevad motiivid. Teisisõnu, naiste jaoks on olulisel kohal ettevõtlusega tegutsemise poolt pakutav paindlikkus ja iseseisvus ning võimalus oma eelnevaid tööalaseid teadmisi ja kogemusi enda huvides rakendada.

Eestis tegutsevad naisettevõtjad näevad võrreldes Soomes tegutsevate naisettevõtjatega ümbritsevat ärikeskkonda positiivsemas valguses. Mitmed intervjueeritavad leidsid, et Eesti ärikeskkond on ettevõtte rajamiseks ja selle juhtimiseks soodne, kuna on tagatud ligipääs vajalikule informatsioonile. Seevastu olid Soomes tegutsevad eestlastest naisettevõtjad seisukohal, et Soome keskkond ei ole ettevõtlust soosiv. Selle peamiste põhjustena nimetati liialt kõrgeid maksumäärasid, väikeettevõtjatele puuduvaid toetusi ja informatsiooni halba kättesaadavust. Samas ei ilmnenu intervjuude tulemustest, et naisettevõtjad oleksid kohanud piiranguid või soodustusi tulenevalt soost. Järelikult ei

iseloomusta intervjueritud naiste sõnul Eesti ja Soome ettevõtluskeskkonda soopõhine diskrimineerimine.

Pooled intervjueritud naisettevõtjatest olid arvamusel, et nad ei saa piisavalt veeta aega oma pere ja lähedastega ning pooled olid vastupidisel arvamusel. Peamiseks põhjuseks, miks oma pere ja lähedastega ei saada piisavalt koos olla, on tööle kuluv aeg, mis on tulenev iluteeninduse valdkonna spetsiifikast, kus nädalavahetuse ja pühade ajal on kõige suurem klientuur. Oluline on siinkohal, et gruppidevahelised erinevused eksisteerisid ettevõtlusega alustamise osas. Naisettevõtjad, kes on juba pikemat aega tegelenud ettevõtlusega tunnetasid, et nad saavad perele ja lähedastele pühendada piisavalt aega. Seevastu uute ettevõtete omanikud leidsid, et töötamisele kuluv aeg ei võimalda piisavalt veeta aega koos oma pere ja lähedastega. Seesugune tulemus oli ka eeldatav, kuna uute ettevõtete omanikel ei pruugi olla veel välja kujunenud kindlaid meetmeid, kuidas töö- ja isiklikku elu paremini tasakaalustada ning ettevõtlusega tegemisel ei ole saavutatud piisavat stabiilsust.

Järgnevalt on esitatud töö teoreetiliste seisukohtade ja empiirilise uurimustöö tulemuste omavaheline võrdlus (vt tabel 6) ja analüüs.

Tabel 6. Empiirilise uurimustöö tulemuste võrdlus teoreetiliste käsitluste ja varasemate uuringutega

Teoreetiline käsitlus/varasema uuringu tulemus	Empiiriline tulemus
Inimestest, kes omavad nii erialaseid ja majanduslikke teadmisi kui ka oskusi ja motivatsiooni kujunevad aja jooksul väga suure tõenäosusega ettevõtjad (Miettinen & Teder 2006: 63-70).	Enamikul intervjueritavatest oli lähedaste seas ettevõtjaid, kellelt saada nõu ja teadmisi ettevõtte rajamise ja juhtimise kohta. Samuti omasid naisettevõtjad eelnevaid teadmisi ja kogemusi iluteeninduse valdkonnas.
Ettevõtlusega alustamist mõjutavad suurem sõltumatus ja iseseisvus, paindlikkus ja isiklikku rahulolu pakkuv töö sisu (Zwan jt 2015: 2). Eesti naisettevõtjaid iseloomustavad ettevõtlusega alustamisel võimalustest ajendatud motiivid (Venesaar jt 2014: 13). Naised hakkavad tihti ettevõtjateks ka soovist rakendada uuenduslikke ideid ja turu trende (OECD 2008: 36).	Äriidee ja ettevõtte rajamisel olid olulisteks motiveerivateks teguriteks varasem staaž ja teadmised ning iseseisvuse ja suurema sõltumatuse saavutamine. Lisaks tõi üks naisettevõtja välja, et ettevõtte rajamist mõjutas ka soov viia juuksuriteenuste valdkonda sisse omapoolseid parandusi ja muudatusi.
Naised peavad meestest sagedamini ettevõtlusega alustamist keeruliseks ning neil on suurem hirm ebaõnnestuda (Venesaar jt 2014: 20).	Enamik intervjueritavatest koges olukordi, mil nad olid ettevõtte rajamise suhtes skeptilised.

Naisettevõtjad otsivad võrreldes meestega vähem abi ja nõu ning see võib negatiivselt mõjutada ettevõtte toimimist (Laas 2001b).	Naisettevõtjad said oma lähedaselt sotsiaalset ja rahalist tuge ning seega ei saa järeldada, et intervjuueeritavad ei otsinud abi ega nõu.
Töö- ja pereelu tasakaalu mõjutab negatiivselt ka asjaolu, et naised peavad täitma mitmeid erinevaid rolle (nt abikaasa, majahoidja, lapsevanema, tütreks olemise roll, kogukonnale ja ühiskonnale teenuste pakkumine (Mathew, Panchanatham 2011: 80).	Ainult kaks intervjuueeritavat nägid oma igapäevase rollina ettevõtjaks olemist. Teised intervjuueeritavad nimetasid emaks ja abikaasaks olemise ning majapidamistöödega seonduvat rolli. Seega ei saa täheldada rollidest tulenevaid konflikte.
Töö ja perega seotud rollid ning nende tasakaalustamise küsimus võib viia töö- ja pereelu konfliktini. Töö- ja pereelu omavahelise konflikti allikana nähakse eeskätt tööelust tulenevaid pingeid, mis kanduvad üle isiklikku- ja pereellu. (van der Lippe jt 2006, viidatud Laurijssen, Glorieux 2012: 3 vahendusel)	Intervjuueeritud naisettevõtjad ei toonud eraldi välja, et ettevõtte rajamine või juhtimine oleks nende eraelus tekitanud konflikte. Seetõttu ei saa järeldada, et tööelust tulenevad pinged oleksid suurel määral mõjutanud intervjuueeritavate eraelulisi suhteid (eeskätt perekonnas).
Töölane paindlikkus võib hägustada piire töö- ja eraelu vahel ning ettevõtjad ei pruugi end vabal ajal tööst eemaldada (Zwan jt 2015: 3).	Naisettevõtjad rõhutasid, et tööd ei tohi koju kaasa võtta. Seega ei saa siinkohal järeldada, et töö- ja eraelu tasakaalustamist segaks asjaolu, et ettevõtjad ei suuda end vabal ajal tööst eemaldada.

Allikas: Autori koostatud

Tabelis 6 esitatu põhjal saab järeldada, et empiirilise uurimustöö ning teoreetiliste käsitluste ja eelnevalt läbiviidud uuringute tulemuste vahel on nii sarnasusi kui ka erinevusi. Sarnasuste poole pealt võib välja tuua ettevõtlusega alustamise motiivid: naised näevad ettevõtte omamise positiivsete külgedena suuremat sõltumatust ja iseseisvust võrreldes palgatööga. Samuti selgus tulemustest, et intervjuueeritud naisettevõtjad on olnud ettevõtte rajamise suhtes skeptilised. Samas ei saa antud tulemustele tuginedes väita, et naisettevõtjad kardavad meestest enam ebaõnnestuda, kuna siinkohal puudub võrdluspilt meesettevõtjatega. Erinevuste poole pealt on oluliseks tulemuseks, et intervjuueeritud naisettevõtjad näevad end ennekõike ema ja abikaasa rollis ning ettevõtja rollile ei ole suurt rolli omistatud. Ühelt poolt võiks järeldada, et töö- ja eraelust tingitud rollikonflikt ei ole käesoleva valimi puhul niivõrd aktuaalne, kuna ettevõtja roll on igapäevaelus pigem tagaplaanil. Teiselt poolt ei pruukinud intervjuueeritavad ettevõtja rolli kohe nimetada, kuna see on enesestmõistetav ning omab seega siiski mõju töö- ja eraelus täidetavatele rollidele ja nende võimalikule omavahelisele konfliktile.

Tulemustest selgus ka, et intervjueeritavad said ettevõtlusega alustamisel oma lähedastelt sotsiaalset ja rahalist tuge ning seega ei saa siinkohal järeldada, et võrreldes meestega otsivad naised ettevõtte rajamisel vähem abi ja sotsiaalset tuge. Samas ei olnud levinud liitumine ametialase võrgustiku või organisatsiooniga, mis pakuksid just alustamisfaasis kõige enam ettevõtlusalast abi ja nõu, kuid on oluline, et mitteliitumise põhjuseks oli ennekõike liikmelisuse rahalised kohustused mitte kartus.

Tulemuste peatükis toodi välja, et 50% intervjueeritavatest leidis, et nad saavad piisavalt veeta aega oma lähedastega ja 50% oli vastupidisel arvamusel. Järelikult ei saa siinkohal teha ühest järeldust naisettevõtjate töö- ja eraelu tasakaalu kohta, kuna tulemused olid lahknevad. Tulemustest selgus, et ligi 90% intervjueeritavatest on pidanud ohverdama isiklikke vajadusi töö- ja pereelu kohustuste täitmiseks. Samas on antud kontekstis oluline, et töö- ja eraelu tasakaalu nõ häiritus ei ole tingitud asjaolust, et piirid töö- ja eraelu vahel oleksid hägustunud (nt võetakse liigselt tööd koju kaasa). Pigem on selle põhjuseks ettevõtte tegevusvaldkonnale (eeskätt iluteenindussektor) omane tööaja jaotus, mis hõlmab töötamist nädalavahetuseti ja pühade ajal, mil on kõige suurem klientuur.

Tuginedes käesoleva lõputöö esimesele osale ja empiirilise uurimustöö tulemustele on naisettevõtjatele suunatud töö- ja eraelu tasakaalustamise peamised soovitusel järgnevad:

- Tööaja efektiivne kasutamine (planeerimine, organiseerimine, prioritseerimine, delegeerimine): korraldada töögraafik nii, et töötamine nädalavahetuseti ja pühade ajal oleks jaotatud. Näiteks töötamine nädala sees ja nädalavahetuseti on võrdselt jaotatud. Samuti analüüsida, kas nädala sees ehk tavapärasel tööaegadel oleks võimalik rohkem kliente vastu võtta ning eraldi hinnata, kui võrd kasumlik on töötamine nädalavahetuseti või pühade ajal (prioritseerimine). Töömahukatel ja pingelisematel perioodidel rakendada võimaluse korral ka delegeerimismeedet ehk jagada töötajate vahel kiireloomulised tööülesanded. Läbi planeerimise vaadata üle ka tegevused-toimingud, mis ületavad normaalse tööpäeva pikkuse.

- Vaba aja tegevustele, mis aitavad ennetada/maandada stressi, pühendumine: intervjuude tulemustest küll ei selgunud, et ettevõtte juhtimine tekitab/on tekitanud intervjuueeritavates suurel määral stressi, kuid sellele vaatamata on oluline rõhutada vaba aja tegevuste tähtsust. Ühelt poolt tuleks tähelepanu pöörata tegevustele, mida indiviid harrastaks üksi (ehk nõ kvaliteetaeg iseendaga) ning teiselt poolt saab vaba aja tegevustesse kaasata ka perekonnaliikmeid ja lähedasi. Siinkohal on ka soovitusel luua mõlemale vanemale võrdsed võimalused töö- ja pereelus osalemiseks, nt jaotatud või ühised majapidamistööd.
- Sotsiaalse toe ja abi otsimine perekonnalt ja lähedastelt: sotsiaalne tugi on kriitilise tähtsusega just pingelistel/töömahukatel perioodidel. Lisaks emotsionaalsele toele võivad lähedased pakkuda väga head nõu selles osas, kuidas efektiivsemalt korraldada tööaja ja ettevõtte juhtimisega seonduvat. Samuti võivad nad osutada suureks abiks väiksemate tööülesannete täitmisel.

KOKKUVÕTE

Tänapäeval mõistetakse ettevõtluse all erinevate ressursside leidmist ja kasutamist. Ettevõtjateks kujunevad reeglipäraselt inimesed, kes omavad erialaseid ja majanduslikke teadmisi ning ka oskusi ja motivatsiooni. Ettevõtlusega alustamise otsust võivad mõjutada nii suuremad muutused elus kui ka teadlik soov oma töö- ja eluviisi muuta.

Teoreetilised käsitlused ja läbiviidud uuringud on jõudnud erinevate seisukohtadeni selles osas, kas mees- ja naisettevõtjate vahel esineb konkreetseid erinevusi. Seega ei saa üheselt väita, mees- ja naisettevõtjate vahel eksisteerib konkreetseid erinevusi, mida oleks võimalik üldistada kõikidele naisettevõtjatele.

Naisettevõtlust edendavateks teguriteks on suurema iseseisvuse ja vabaduse saavutamine, tööalased väljakutsed ja karjäärivõimalused, uuenduslike ideede rakendamine ja eelneva töökohaga seotud raskused/diskrimineerimine. Peamisteks takistavateks teguriteks on ebasobiv ettevõtte tegevusvaldkond, vähene abi/nõu otsimine, vajalike teadmiste ja oskuste puudumine, madal enesehinnang, riskipelglikkus ja pereeluga seotud kohustused.

Naised peavad tihti valima oma ettevõtte parema positsiooni ja pereeluga toimetuleku vahel. Naisettevõtluse kontekstis võib töö- ja pereelu tasakaalu negatiivselt mõjutada asjaolu, et lisaks väljakutseid esitavale ettevõtja rollile, peavad naised täitma mitmeid erinevaid rolle. Naisettevõtjate tööalased ja eraelulised rollid võivad olla tihti teineteisega vastuolus ehk naised peavad nägema võrdlemisi suurt vaeva leidmaks tasakaalu töö- ja eraelu vahel.

Seniste statistiliste andmete kohaselt ei ole Eestis naisettevõtluse potentsiaali piisavalt ära kasutatud. Erinevad andmed ja uuringud on tõestanud, et naisettevõtjate osakaal on Eestis võrreldes meesettevõtjatega tunduvalt madalam. Samas iseloomustab eestlastest naisettevõtjaid kõrge haridustase, kuid võrreldes meesettevõtjatega ollakse tunduvalt riskipeliglikumad.

Lõputöö empiirilises osas selgus, et eestlastest naisettevõtjate põhilisteks motivaatoriteks ettevõtlusega alustamisel on võimalustest ajendatud motiivid. Olulisena nähakse ettevõtlusega tegutsemise poolt pakutavat paindlikkust ja iseseisvust ning võimalust oma eelnevaid tööalaseid teadmisi ja kogemusi enda huvides rakendada.

Eestis tegutsevad naisettevõtjad on võrreldes Soomes tegutsevate naisettevõtjatega ümbritseva ärikeskkonna suhtes positiivsemalt meelestatud. Eesti ärikeskkonda peeti ettevõtlusega alustamisel ja tegelemisel võrdlemisi soodsaks. Soomes tegutsevad naisettevõtjad olid seevastu seisukohal, et Soome keskkond ei ole ettevõtlust soosiv. Positiivse tulemusena võib tõdeda, et intervjuude tulemustest ei selgunud, et naisettevõtjad oleksid ettevõtluskeskkonnas kohanud piiranguid või soodustusi tulenevalt soost.

Pooled intervjuueeritud naisettevõtjatest olid arvamusel, et nad ei saa piisavalt veeta aega oma pere ja lähedastega ning pooled olid vastupidisel arvamusel. Peamiseks põhjuseks, miks oma pere ja lähedastega ei saada piisavalt koos olla on tööaja korraldus.

Lõputöös välja toodud soovitusel võib üldistatult jagada kolmeks:

- 1) Tööaja efektiivne kasutamine: töögraafiku planeerimine ja analüüsimine, tööaja jaotuse kasumlikkuse hindamine, tööülesannete ja –graafiku delegeerimine;
- 2) Vaba aja tegevused: nii üksi kui ka koos perekonna/lähedastega harrastatavad stressi maandavad tegevused, jaotatud ja/või ühised majapidamistööd;
- 3) Sotsiaalse toe ja abi otsimine perekonnalt ja lähedastelt.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et käesolevas lõputöös püstitatud eesmärk ja uurimisülesanded said suuremas osas täidetud. Lõputöö eesmärki silmas pidades oli mõneti üllatavaks tulemuseks, et empiirilise uurimustöö valimist olid pooled naisettevõtjad seisukohal, et nende töö- ja eraelu tasakaal ei ole oluliselt häiritud.

Tulemustest selgus ka, et erinevalt teoreetilistest seisukohtadest ei mõjutanud töö- ja eraelu tasakaalu mitte naisettevõtja poolt täidetavate rollide konflikt, vaid tööaja jaotus. Seega oli autoril konkreetsemate soovitude andmine raskendatud.

Käesoleva lõputöö edasiarendusena näeb autor empiirilise uurimustöö valimi suurendamist, kuhu kaasataks nii suurettevõtjatest kui ka erinevates tegevusvaldkondades tegutsevaid naisi. Parema võrdluspildi huvides tuleks valimisse kaasata ka meesettevõtjaid. Töö seesugune edasiarendus võimaldaks põhjalikumalt analüüsida naisettevõtjate töö- ja eraelu tasakaalu ning teha laiapõhjalisemaid järeldusi nii uuritavale sihtrühmale kui ka vastavate poliitikate kujundajatele.

VIIDATUD ALLIKAD

1. **Ahl, H. J.** 2002. The Making of the Female Entrepreneur – A Discourse Analysis of Research Texts on Women's Entrepreneurship. Jönköping: Parajett AB.
2. **Alas, R.** 2004. Juhtimise alused. Tallinn: Külim.
3. **Arro, T., Elenurm, T., Küttim, M., Liigus, E., Masso, J., Mets, T., Paes, K., Raudsaar, M. Rebane, K., Reino, A., Pöder, K., Venesaar, U.** 2013. Globaalne ettevõtlusmonitooring 2012. Eesti Raport. Eesti Arengufond.
4. Äriseadustik 2002. – RT I 2002, nr 53, art 336.
5. **Audretsch, D.** 2012. Entrepreneurship research. Management Decision, Vol. 50, p. 755-764 (kaudviide).
6. **Becker, G.** 1965. A theory of the allocation of time. Economic Journal, Vol. 75 (299), p. 493-517 (kaudviide).
7. **Brooks, I.** 2006. Organisatsioonikäitumine – Üksikisik, rühm ja organisatsioon. Äripäeva raamat, 3 trükk.
8. **Brush, G.C., Cooper, S.Y.** 2012. Female entrepreneurship and economic development: An international perspective. – Entrepreneurship & Regional Development, Vol. 24, p. 1-6.
9. **Buttner, E.H., Moore, D.P.** 1997 Women's organizational exodus to entrepreneurship: self-reported motivations and correlates with success. Journal of Small Business Management, p 34-46.
10. **Clinton, H.** 2011. Women Are Vital in the Participation Age. The Blog. [http://www.huffingtonpost.com/hillary-clinton/post_2423_b_966393.html] 20.04.2015

11. **Edralin, D.M.** 2012. Innovative Work-Life Balance Strategies of Filipina Entrepreneurs: New Evidence from Survey and Case Research Approaches. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Vol. 57, p. 201 – 208.
12. Eesti ettevõtjate profiil. Globaalne ettevõtlusmonitooring 2012 Eesti Raport (GEM). Eesti Arengufond.
13. European Commission. 2014. Statistical Data on Women Entrepreneurs in Europe. European Union: The Netherlands. p. 9, 17.
14. **Gedeon, S.** 2010. What is Entrepreneurship? Entrepreneurial Practice Review. Ted Rogers School of Management. Ryerson University Toronto. Canada, Vol. 1.
15. **Gillespie, B, B.** 2012. Sometimes finding real work-life balance means working . . . more. Chicago Business. [http://www.chicagobusiness.com/article/20120229/BLOGS06/120229759/sometimes-finding-real-work-life-balance-means-working-more] 11.04.2015.
16. **Green, E., Cohen, L.** 1995. Women's businesses: Are women entrepreneurs breaking new ground or simply balancing the demands of 'women's work' in a new way? *Journal of Gender Studies*, Vol. 4 (3), p. 297-314 (kaudviide).
17. **Hango, E.** 2008. Projektijuhi 10 ametit. Director. [http://www.director.ee/projektijuhi-10-ametit/] 20.04.2015.
18. Juhtimissoovitused naistele. Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus (EAS). [http://www.eas.ee/et/alustavale-ettevotjale/ettevotlusega-alustamine/naisettevotlus/juhtimissoovitused-naistele] 06.04.2015.
19. Konkurentsivõime kava „Eesti 2020”. Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskus. Tallinn 2011.
20. **Laas, A.** 2001a. Ettevõtlus ja ettevõtja. – Ettevõtlus on elamise viis. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
21. **Laas, A.** 2001b. Naisettevõtluse süvalaiendamine. Põlva Naisliidu konverents 'Naine tööturul'.
22. **Laurijssen, I., Glorieux, I.** 2012. Balancing Work and Family: A Panel Analysis of the Impact of Part-Time Work on the Experience of Time Pressure. *Springer Science+Business Media B.V*, Vol. 112, p. 1-17.

23. **Lee, M.A., Rendall, M.S.** 2001. Self-employment disadvantage in the working lives of blacks and females. *Population Research and Policy Review*, Vol. 20, p. 291-320 (kaudviide).
24. **Lévesque, M., Minniti, M.** 2006. The effect of aging on entrepreneurial behavior. *Journal of Business Venturing*, Vol. 21(2), p. 177-194 (kaudviide).
25. **Loscocco, K.A.** 1997. Work-family linkages among self-employed women and men. *Journal of Vocational Behavior*, Vol. 50 (2), p. 204-226 (kaudviide).
26. **Lukjanov, A.** 2002. Oma äri alustamine. Eesti-Ameerika Ärikolledž. Tallinn.
27. **Malaya, M.** 2006. A Gender-based Analysis of Performance of Small and Medium Printing Firms in Metro Manila. *Journal of International Women's Studies*, Vol. 8 (1), p. 83-95.
28. **Marlow, S., Strange, A.** 1994. Female entrepreneurs: success by whose standards? *International Journal of Gender and Entrepreneurship*, Vol. 3, p. 88-104 (kaudviide).
29. **Mathew, R.V., Panchanatham, N.** 2011. An exploratory study on the work-life balance of women entrepreneurs in South India. *Asian Academy of Management Journal*, Vol. 16, p. 77-105.
30. **Mattis, MC.** 2004. Women entrepreneurs: Out from under the glass ceiling. *Women in Management Review*, Vol. 19, p. 154-163 (kaudviide).
31. **McGowan, P., Redeker, CL., Cooper, SY., Greenan, K.** 2012. Female entrepreneurship and the management of business and domestic roles: Motivations, expectations and realities. *Entrepreneurship & Regional Development*, Vol. 24, p. 53-72 (kaudviide).
32. Mida tähendab töö- ja pereelu tasakaal. Soolõime teemaleht – töö- ja pereelu ühitamine. Võrdõigusvoliniku kantselei. Tallinn 2014.
33. **Miettinen, A., Teder, J.** 2006. Ettevõtlus 1 – Ettevõtlusest, ettevõtjatest, ettevõtluspoliitikast. Tallinn: Külim
34. Naised ettevõtluses. Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus (EAS).
[<http://www.eas.ee/et/eas/pressikeskus/uudised/meedias/2474-naised-eesti-ettevotluses>] 30.03.2015
35. Naisettevõtjate edulood. Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus (EAS).
[<http://www.eas.ee/et/alustavale-ettevotjale/ettevotlusega-alustamine/naisettevotlus/naisettevotjate-edulood>] 30.03.2015

36. Naisjuhendajad aitavad naisi ettevõtte asutamisel. 2015. Euroopa Komisjoni pressiteade.
37. **Nedelcheva, S.** 2012. Female Entrepreneurship in Denmark. Multiple Case Study on Danish and International Women Who Have Business in the Country. Aarhus University. Business and Social Sciences.
38. **Nuria, C.** 2008. Work – Life Balance. Emerging Psychological Risks related to OSH. IESE Business School (PowerPoint slaidid).
39. OECD (Organisation for Economic Cooperation and Development) 2008. Gender and Sustainable Development: Maximising the Economic, Social and Environmental Role of Women.
40. **Parasuraman, S., and Simmers, C.A.** 2001. Type of employment, work-family conflict and well-being: A comparative study. Journal of Organizational Behavior, Vol. 22 (5), p. 551-568 (kaudviide).
41. **Parker, S.C.** 2009. The Economics of Entrepreneurship. Cambridge, UK. Cambridge University Press.
42. **Pettai, I., Proos, I.** 2001. Naised äris: võimalused ja barjäärid. Eesti Avatud Ühiskonna Instituut.
43. **Premuzic, T.C., Rinaldi, C., Akhtara, R., Ahmetoglu, G.** 2014. Understanding the Motivations of Female Entrepreneurs. Entrepreneurship & Organization Management.
44. **Roomi, S.R.M.A.** 2012. Gender and work-life balance: a phenomenological study of women entrepreneurs in Pakistan. Journal of Small Business and Enterprise Development, Vol. 19, p. 209 – 22.
45. Sissejuhatus. Parem töö- ja eraelu tasakaal: töö-, era- ja pereelu ühitamise võimaluste edendamine. Euroopa Ühenduste Komisjon. Brüssel 2008.
46. **Siegel, P.A., Post, C., Brockner, J. Fishman, A.Y and Garden, C.** 2005. The moderating influence of procedural fairness on the relationship between work-life conflict and organizational commitment. Journal of Applied Psychology, Vol. 90 (1), p. 13-24 (kaudviide).
47. Sooline võrdõiguslikkus. 2009. Tervis, töö- ja sotsiaalelu 2000-2008. Sotsiaalministeerium. Tallinn.
48. Statistikaamet. 2015. Hõivatud soo ja hõivestaatus järgi.

49. **Talves, K., Laas, A.** 2005. Maanaiste ettevõtlus. Tartu.
50. **Tengtio, K.** 2012. The Importance of Women Entrepreneurs in Developing Markets. [http://www.huffingtonpost.co.uk/katharine-tengtio/women-entrepreneurs-developing-markets-the-importance-of-women-e_b_2143245.html] 30.04.2015
51. Töö- ja eraelu tasakaal. 2008. Euroopa Tööohutuse ja Töötervishoiu Agentuur. Seminar. [<https://osha.europa.eu/et/seminars/emerging-psychosocial-risks-related-to-osh/speech-venues/speeches/work-life-balance>] 01.05.2015
52. Töö- ja pereelu ühitamine kui naiste ülesanne? Mehe kodu on maailm, naise maailm on kodu? Eesti statistika. Tallinn 2011.
53. Töö- ja pereelu ühitamine. Soolise võrdõiguslikkuse võtmeküsimused. Eesti naisuurimus- ja teabekeskus (ENUT).
54. Tulumaksuseadus 1999. – RT I 1999, nr 101, art 903.
55. **Uyemura, B.A.** 2013. Work-Life Balance Tips for Women Entrepreneurs. Intuit Small Business Blog.
56. **van der Lippe, T., Jager, A., & Kops, Y.** 2006. Combination pressure: The paid work-family balance of men and women in European countries. *Acta Sociologica*, Vol. 49 (3), p. 303–319 (kaudviide).
57. **Venesaar, U., Mets, T., Paes, K., Elenurm, T., Masso, J., Küttim, M., Konsa, P.** 2014. Globaalne ettevõtlusmonitooring 2013. Eesti Raport. Eesti Arengufond.
58. **Wahl, A., Höök, P., Holgersson, C., Linghag, S.** 2005. Sugupoolte aspekt organisatsioonis. Sotsiaalministeerium.
59. **Watson, J.** 2002. Comparing the Performance of Male and Female Controlled Businesses: Relating Outputs with Inputs. *Entrepreneurship Theory & Practice*, Vol. 26, p. 91-100.
60. **Wube, M.C.** 2010. Factors Affecting the Performance of Women Entrepreneurs in Micro and Small Enterprises (The Case of Dessie Town). A Thesis Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for Degree of Master of Arts in Technical and Vocational Education Management. Bahir Dar University, p. 14-15.
61. **Zwan, van der P., Hessels, J., Rietveld, C.A.** 2015. The Pleasures and Pains of Self-Employment: A Panel Data Analysis of Satisfaction with Life, Work, and Leisure. Tinbergen Institute Discussion Paper, TI 2015-099/VII, p. 2-3.

LISAD

Lisa 1. Intervjuu kava

Sissejuhatavad küsimused:

- Vanus
- Haridus
- Perekonnaseis ja laste arv (Kas Teie mees/elukaaslane töötab?) (Kui vanad on Teie lapsed? Kas elate lastega koos/eraldi)
- Eelnevad töökogemused enne ettevõtte alustamist
- Kas on ettevõtte omanikke perekonnaliikmete või lähedaste seas?

Ettevõtet puudutavad küsimused:

- Mis aastal Te sisenesite ettevõtlusse?
- Mis on Teie ettevõtte tegevusvaldkond (milliseid tooteid/teenuseid pakutakse jne) ja eesmärgid? Kui palju inimesi töötab Teie ettevõttes?
- Kas olete ettevõtte ainuomanik?

Äriideed puudutavad küsimused:

- Kuidas leidsite oma äriidee?
- Millal ja kuidas otsustasite oma idee realiseerida ja üle võtta/asutada oma ettevõtte?
- Kas esines ka olukordi või hetki, mil olite ettevõtte alustamise suhtes skeptiline?

Finantsressursse puudutavad küsimused:

- Kuidas leidsite vajalikud finantsressursid ettevõtlusesse sisenemiseks?
- (Kas oli raskusi pangalaenu saamisega?)

Personaalne keskkond (sotsiaalne kapital ja võrgustikud):

Lisa 1 järg

- Millist tuge saite ettevõtte rajamisel oma perekonnalt ja sõpradelt? Kolleegidelt ja tuttavatelt? Ja kuidas seda hindate?
- Kas liitusite mõne ametialase võrgustiku või organisatsiooniga? (Kuidas see kasulik/abistav oli?)

Ärikeskkond:

- Milline on Teie arvamus Eesti/Soome ärikeskkonnast:
Alateemad:
  - sotsiaalne suhtumine ettevõtjatesse/ettevõtlusega alustamisse;
  - majanduskliima;
  - ligipääs informatsioonile ja juhenditele;
  - seadused ja regulatsioonid.
- Kuidas mõjutab Eesti/Soome ärikeskkond Teid kui ettevõtjat?
- Mida saaks Teie arvates ärikeskkonnas parandada?
- Olles naisettevõtja, kuidas olete täheldanud raskusi või soodustusi ärikeskkonnas?

Töö ja isikliku elu tasakaal:

- Kui palju veedate umbes nädalas aega oma perega/lähedastega?
- Kui palju aega kulub Teil igapäevaselt ettevõtte juhtimisega seotud tegevustele/töödele?
- Kas saate piisavalt olla koos oma pere ja lähedastega?
- Kas saate nädalavahetused ja pühad veeta oma pere/lähedastega?
- Kuidas tasakaalustate omavahel ettevõtlust- ja isiklikku elu?
- Kuidas leiate aega iseenda ja oma sõprade jaoks?
- Milliseid rolle/kohustusi peate isiklikus elus igapäevaselt täitma?
- Kas olete pidanud ohverdama isiklikke vajadusi töö- või pereeluga seotud rollide täitmiseks?

(koostatud Nedelcheva 2012; Mathew & Panchanatham 2011 põhjal)

Lisa 2. Intervjuu kava (Soome keeles)

Alustavat kysymykset:

- Ikä
- Koulutus
- Siviilisääty ja lasten lukumäärä (Onko puolisonne töissä?) (Kuinkin vanhat lapsenne ovat? Asutteko lasten kanssa samassa taloudessa?)
- Aikaisempi työkokemus ennen yrityksen perustamista
- Onko yritys perheenjäsenten tai lähisukulaisten omistuksessa

Yritystä koskevat kysymykset:

- Koska (minä vuonna) päätitte perustaa yrityksen?
- Mikä on yrityksenne liikeidea? (Mitä tuotteita/palveluita tarjotaan jne) ja esimerkit? Paljonko teillä on työntekijöitä?
- Oletteko yrityksen ainoa omistaja?

Liikeidaa koskevat kysymykset:

- Miten keksitte liikeideanne?
- Koska ja miten päätitte toteuttaa ideanne ja perustaa oman yrityksen?
- Oliko tilanteita/hetkiä jolloin olitte skeptinen oman yrityksen perustamisen suhteen?

Taloutta koskevat kysymykset:

- Miten saitte firman perustamiseen tarvittavat varat?
- (Oliko vaikeuksia pankkilainan saamisessa?)

Henkilökohtaiset kysymykset (sosiaalinen pääoma ja verkostot):

- Miten perheenne ja ystävänne tukivat teitä yrityksen perustamisessa? Kollegoilta ja muilta tuttavilta? Miten arvostatte sitä?
- Liityttekö johonkin yrittäjäjärjestöön? (Oliko siitä hyötyä/apua?)

Liiketoimintaympäristö:

- Millaisena näette Suomen liiketoimintaympäristön:

Lisa 2 järg

- suhtautuminen yrittäjiin/yrittäjäksi aikoviin;
- taloustilanne;
- tiedonsaanti ja ohjeet;
- lait ja asetukset.
- Miten Suomen liiketoimintaympäristö vaikuttaa Teihin yrittäjänä?
- Mitä asioita pitäisi mielestänne parantaa?
- Jos olette naisyrittäjä, mitä vaikeuksia tai etuja olette kohdanneet?

Työn ja yksityiselämän tasapaino:

- Paljonko vietätte viikossa aikaa perheenne ja läheistenne kanssa?
- Paljonko aikaa kuluu päivittäin yrityksen pyörittämiseen?
- Saatteko olla tarpeeksi perheenne ja läheistenne kanssa?
- Ehdittekö viettämään pyhät ja viikonloput perheenne ja läheistenne kanssa?
- Miten tasapainotatte työ- ja vapaa-ajan?
- Miten löydätte aikaa itsellenne ja ystävillenne?
- Millaisia velvollisuuksia joudutte täyttämään?
- Onko yksityiselämänne kärsinyt yrityksen takia?

(koostatud Nedelcheva 2012; Mathew & Panchanatham 2011 põhjal)

Lisa 3. Intervjuude transkriptsioonid

Intervjueeritav 1.

Tere.

Tere.

Võtsin Teiega ühendust, et läbi viia intervjuu minu lõputöö tarbeks, minu uurimuse teema on Naiste ettevõtlus ning töö- ja eraelu tasakaalustamine! Kas olete valmis alustama?

Jaa olen!

Alustan intervjuud sissejuhatavate küsimustega. Kui vana Te olete?

Ma olen 28 aastane.

Milline on Teie haridustase?

Mul on keskharidus aga olen läbinud koolitusi iluvaldkonnas.

Milline on Teie perekonnaseis ja kas Teil on lapsi?

Olen vabaabielus ja lapsi veel ei ole.

Kas Teie elukaaslane töötab?

Jah elukaaslane töötab.

Millised on Teie eelnevad töökogemused enne kui alustasite ettevõtlusega?

Alustan siis algusest...olin müügijuht Alignsoft OÜ, mis tegeleb kodulehtede tegemisega ettevõtetele, siis peale seda oli tarkvara testija OÜ Mass Medias. Peale IT valdkonda tegelesin klienditeenindajana kahes peos.

Kas Teil on ettevõtte omanikke perekonnaliikmete või lähedaste seas?

Ei ole.

Nüüd tulevad mõned küsimused mis puudutavad ettevõtet. Mis aastal Te alustasite ettevõtlusega?

See oli kaks aastat tagasi...siis 2013 aastal.

Mis on Teie ettevõtte tegevusvaldkond? Milliseid tooteid/teenuseid pakutakse ja mis on ettevõtte eesmärgid?

Ettevõtte tegevusvaldkonnad on hulgikaubandus ja jaekaubandus. Pakun inimestele läbi e-poe juuksepikendustega seotud tooteid, ning samuti tegelen ka juuksepikenduste paigaldamisega. Minu eesmärgiks on pakkuda eelkõige kvaliteetset ja kiiret teenust.

Lisa 3 järg

Kui palju inimesi töötab Teie ettevõttes?

Mina üksinda töotan, ei ole veel nii suur ettevõtte, et töotajaid vaja....loodan, et tulevikus tekib vajadus.

Kas olete ettevõtte ainuomanik?

Jah olen.

Nüüd siis äriideed puudutavad küsimused. Kuidas leidsite oma äriidee?

Äriideeni jõudsin oma ettevõttes müügil olevate toodete ise proovimise läbi. Ja see valdkond mulle väga meeldib, siis otsustasin äriplaani kirja panna.

Millal ja kuidas otsustasite oma idee realiseerida ja asutada oma ettevõtte?

Oma ettevõtte loomisel oli suur abi Töötukassal, kes suunas mind ettevõtlus koolitusele, mille abil kirjutasin äriplaani, ning mille kiitis heaks Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus...tänu nende rahastamisele sain alustada oma ettevõttega!

Kas esines ka olukordi või hetki, mil olite ettevõtte alustamise suhtes skeptiline?

Jaa, minu jaoks oli probleemseks kohaks raamatupidamine, kuna selles valdkonnas olid ja on mul kesised teadmised.

Finantsressursse puudutavad küsimused. Kuidas leidsite vajalikud finantsressursid ettevõtlusesse sisenemiseks?

Vajalike finantsressurssidega aitas mind Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus, kus sain stardikapitali.

Millist tuge saite ettevõtte rajamisel oma perekonnalt ja sõpradelt? Kolleegidelt ja tuttavatelt? Ja kuidas seda hindate?

Tuge sain äriplaani kirjutamisel oma elukaaslaselt dokumentide vormistamise osas, samuti ta motiveeris mind seda kirjutama.

Kas liitusite mõne ametialase võrgustiku või organisatsiooniga?

Liitusin allmaailma kuritegeliku organisatsiooniga... Nali...ei liitunud millegagi.

Ärikeskkonda puudutavad küsimused. Milline on Teie arvamus Eesti ärikeskkonnast? Milline on Teie arvates sotsiaalne suhtumine ettevõtjatesse? Ja kas ligipääs informatsioonile, juhenditele on hea?

Tänu oma e-lahendustele on Eestis ettevõtte loomine muudetud väga mugavaks ja kiiresti teostatavaks. Ligipääs informatsioonile on lihtne ja alati saab abi küsida

Lisa 3 järg

ettevõtlusega seotud küsimustes nt EAS-i kodulehelt või isiklikult kontakteerudes. Suhtumine ettevõtjatesse...maksud võiksid olla väiksemad! Muud ma küll kommenteerida ei oska.

Kuidas mõjutab Eesti ärikeskkond Teid kui ettevõtjat?

Minu jaoks on väga mugav kasutada ettevõtlusega seotud e-teenuseid ja tänu sellele leian, et ärikeskkond mõjutab mind positiivselt.

Mida saaks Teie arvates ärikeskkonnas parandada?

Minu arvates võiks Eesti võtta eeskju Läti valitsusest, kus võeti vastu seaduse, mille järgi kehtib alustavatele mikroettevõtetele esimesel kolmel aastal vaid 9% suurune maksemäär. Ettevõtted ei pea lisaks maksma tulu-, sots- ega töötuskindlustusmakse. Eestis aga seevastu kehtib 20% käibemaksukohustus ettevõtetele, kelle käive ületab 16 000 eurot ning lisaks tuleb tasuda tulu-, sots- ja töötuskindlustusmakse. Meie väikeettevõtetele oleks sama seadus väga kasulik ja soodne!

Olles naisettevõtja, kuidas olete täheldanud raskusi või soodustusi ärikeskkonnas?

Ei ole midagi tähendanud, ei raskusi ega soodustusi.

Töö ja isikliku elu tasakaal puudutavad küsimused. Kui palju veedate umbes nädalas aega oma perega/lähedastega?

1-2 päeva nädalas umbes....pigem nädalavahetustel ja vahepeal õhtutigi.

Kui palju aega kulub Teil igapäevaselt ettevõtte juhtimisega seotud tegevustele/töödele?

No minul kulub igapäevaselt ettevõtte juhtimisele keskmiselt 1 tund.

Kas saate piisavalt olla koos oma pere ja lähedastega?

Jah saan küll.

Ja kas ka nädalavahetused ja pühad veedate oma pere ja lähedastega?

Jah...nädalavahetustel ongi rohkem aega perega koos olemiseks.

Kuidas tasakaalustate omavahel ettevõtlust- ja isiklikku elu?

Olles ettevõtja saan ise oma aega reguleerida, see on väga suureks plussiks, mis ei ole võimalik palgatööl olles.

Kuidas leiate aega iseenda ja oma sõprade jaoks?

Siin võib vastata samuti nagu eelmisele küsimusele...ise reguleerin oma aega.

Lisa 3 järg

Milliseid rolle/kohustusi peate isiklikus elus igapäevaselt täitma?

Minu igapäevaste kohustuste hulka kuuluvad kodused toimetused: toidu valmistamine, elamise korrashoidmine.... lemmikloomade eest hoolitsemine ja vist rohkem ei tulegi midagi meelde...

Kas olete pidanud ohverdama isiklikke vajadusi töö- või pereeluga seotud rollide täitmiseks?

Ei ole...kõik on läinud kuidagi sujuvalt ja iseenesest paika.

Aitäh, et leidsite aega minu uurimuses osaleda!

Intervjueeritav 2.

Tere!

Tere!

Täna Teid, et olite nõus minuga kohtuma ja tegema läbi intervjuu minu lõputöö raames, mille teemaks on Naiste ettevõtlus ning töö- ja eraelu tasakaalustamine. Intervjuu koosneb sissejuhatavatest küsimustest ja kuuest alateemast – ettevõtte, äriidee, finantskapitali, sotsiaalne kapitali, ärikeskkonna, töö ja eraelu tasakaal puudutavatest küsimustest. Kas olete valmis alustama?

Olen valmis!

Kui vana Te olete?

26 aastane.

Milline on Teie haridustase?

Mul on keskharidus ja lisaks olen läbinud küünetehniku koolituse.

Milline on Teie perekonnaseis ja kas Teil on lapsi?

Mul on elukaaslane, kes on samuti ettevõtja. Lapsi meil veel ei ole.

Millised on Teie eelnevad töökogemused enne kui alustasite ettevõtlusega?

Töötasin põhiliselt klienditeeninduse valdkonnas: kohvikud, pubid, poed.

Kas Teil on ettevõtte omanikke perekonnaliikmete või lähedaste seas?

Lisa 3 järg

Elukaaslane ja kogu tema pere on ettevõtjad. Ema ja õde on raamatupidajad, isa oli suurfirma omanik, aga väsis ja müüs kõik maha, nüüd on bussijuht, et mitte kodus niisama passida.

Nüüd tulevad mõned küsimused mis puudutavad ettevõtet. Mis aastal Te alustasite ettevõtlusega?

2014 aasta lõpus sain firma ametlikult asutatud, aga nagu iga küünetehnik, sai algul kodus tasapisi alustatud, alguses oli see pigem hobi ja sellest kasvas välja minu töö ja elatusallikas.

Mis on Teie ettevõtte tegevusvaldkond? Milliseid tooteid/teenuseid pakutakse ja mis on ettevõtte eesmärgid?

Olen klienditeeninduses, täpsemalt iluteenuste valdkonnas. Küünetehnik manikööriana teen kõike, mis seostub käte ilu ja hooldusega.

Eesmärk, oeh... eesmärk on tagada endale sissetulek tegevusega millest tunnen rõõmu. Muidugi kaugem eesmärk on saavutada piisav klientuur, et äkki ühel päeval saan enda alla võtta töölisi, et enam ise ei peaks tööl käima sellisel viisil.

Kas olete ettevõtte ainuomanik?

Jah, olen füüsilisest isikust ettevõtja!

Nüüd siis äriideed puudutavad küsimused. Kuidas leidsite oma äriidee?

Seda on minult varemgi küsitud ja ma ei oska endiselt vastata. Kui aastaid tagasi mu sõbranna mulle küüsi tegi, vaatasin õudusega, et kuidas ta küll teab, et mida ta tegema peab. Mõni aasta hiljem salongis klient olles tundus see kogu maailm nii huvitav ja põnev, minu tehnik oli alati nii sõbralik ja rõõmus ja paistis, et talle pakub huvi mida ta teeb ning pakkus rõõmu kui sai midagi natukene ka disaini poole nikerdada, võib olla sealt sain pisiku, mis viis lõpuks koolituseni.

Millal ja kuidas otsustasite oma idee realiseerida ja asutada oma ettevõtte?

Mul oli kõrini poodides ja kohvikutes töötamisest. Minu tolleaegne kaaslane ei tahtnud üldse, et ma peaks klienditeeninduses niimoodi tõmblema nii pisikese tasu eest. Kuna selle pisiku olin saanud, tundsin, et saan oma kunsti lembust rakendada...kodus töötada...läksingi koolitusele. Ametlikult alustasin möödunud sügisel, tegin ennast FIE'ks ja hakkasin koharentnikuks.

Lisa 3 järg

Kas esines ka olukordi või hetki, mil olite ettevõtte alustamise suhtes skeptiline?

Muidugi, kuna ei teadnud, mis ootab mind ees ametlikus pooles, raamatupidamine, kohustused riigi ees, siis see kõik hirmutas mind ja pani kahtlema, kas saan ikka selle kõigega hakkama. Samuti pani see ka mõtlema, et kas ma ikka olen piisavalt hea, et püsida konkurentsisis ja üldse püsima jääda kui ettevõtte.

Finantsressursse puudutavad küsimused. Kuidas leidsite vajalikud finantsressursid ettevõtlusesse sisenemiseks?

Käisin samaaegselt tööl, olles palgatöötaja. Järkjärgult soetasin uusi asju ja tänu palgatööle sain alguses ka vajalikud maksud maksta.

Millist tuge saite ettevõtte rajamisel oma perekonnalt ja sõpradelt? Kolleegidelt ja tuttavatelt? Ja kuidas seda hindate?

Minu suurim tugi oli minu tolleaegne elukaaslane ja sõbranna, kes oli õe eest. Nad uskusid minusse ja utsitasid mind takka. Elukaaslaselt tuli finantsilist toetust ja sõbranna oli katsejānes aina uuesti ja uuesti, et saaksin rohkem harjutada. Kuna ta ise oli pikemat aega juba geelküüsi kandnud, siis oskas ta mind ka juhendada natukene. Nemad andsid mulle suurema osa enesekindlusest ja julgusest, et ettevõtlusega alustada.

Kas liitusite mõne ametialase võrgustiku või organisatsiooniga?

Ei liitunud. Ainus lisa info ja abi oli *youtube* õpetusvideod ja nipinäited. Tegelikult aitasid need päris palju ja piilun neid siiani.

Ärikeskkonda puudutavad küsimused. Milline on Teie arvamus Eesti ärikeskkonnast? Milline on Teie arvates sotsiaalne suhtumine ettevõtjatesse? Kas ligipääs informatsioonile, juhenditele on hea, seadused ja regulatsioonid on õiglased?

Kui oskad küsida ja otsida vajaminevat, siis ka leiad. Õnneks mina sain ka alati oma küsimustele vastused kui millegagi jänni olen jäänud.

Suhtumine ettevõtjatesse... ma ei teagi. Ei ole ise midagi negatiivset kogenud ega tea ka, et keegi tuttavatest oleks.

Kuidas mõjutab Eesti ärikeskkond Teid kui ettevõtjat?

Ma ei ole ilmselt nii suur ettevõtja, et tunneks mingit mõju. Noh muidugi konkurents mõjutab palju. Minu alal on palju konkurentsi, kes rohkem või vähem sellega tegelevad ja alustajana endale klientuur saada on korralik töö.

Lisa 3 järg

Mida saaks Teie arvates ärikeskkonnas parandada?

Ma ei oska sellele küsimusele vastata.

Olles naisettevõtja, kuidas olete täheldanud raskusi või soodustusi ärikeskkonnas?

Õnneks enda alal ei ole neid täheldanud, või siis pole märganud. Ärikeskkonnas ei ole lihtne ei mehe ega naisena, pingutama ja nõ võitlema oma jätkusuutlikkuse eest peab igaüks.

Töö ja isikliku elu tasakaal: Kui palju veedate umbes nädalas aega oma perega/lähedastega?

Mitte nii palju kui soovin. Kuna töotan kahes kohas, mis asuvad eri linnades, siis ei jagu pere jaoks nii palju aega kui sooviksin.

Kui palju aega kulub Teil igapäevaselt ettevõtte juhtimisega seotud tegevustele/töödele?

Kuni 12 tundi. Iga klient kellele teenust pakun ja iga reklaam, mille kuskile levitan on töö ja ettevõtte hüvanguks.

Kas saate piisavalt olla koos oma pere ja lähedastega?

Ei. Olles kodust ära 12 päeva kuus, siis ilmselgelt pole pere aega piisavalt.

Kas saate nädalavahetused ja pühad veeta oma pere/lähedastega?

Mitte alati. Tuleb ka sel ajal tööd teha, sest see on väga hea aeg kliente võita.

Kuidas tasakaalustate omavahel ettevõtlust- ja isiklikku elu?

Tööl olles teen tööd ja vabadel päevadel tegelen kodu ja lähedastega. Õnneks on elukaaslasel ka miljon asja koguaeg teha, nii et kodus saame need tegemised ühendada-mõlemad tegelevad tööga, ja hiljem ühine kvaliteet aeg.

Kuidas leiate aega iseenda ja oma sõprade jaoks?

Tuleb leida ja end tööst eemale võtta, sest muidu võib hulluks minna. Lihtsalt ei suuda varsti enam, peab lõõgastuma. Üritan mõelda, et pärast tunnen end tegelikult palju paremini kui olen natuke aega veetnud sõprade või lihtsalt iseendaga.

Milliseid rolle/kohustusi peate isiklikus elus igapäevaselt täitma?

Kõik, mis seostub kodu ja pereeluga- kodu korras, mees ja lemmikloomad õnnelikud.

Kas olete pidanud ohverdama isiklikke vajadusi töö- või pereeluga seotud rollide täitmiseks?

Lisa 3 järg

Muidugi, ma olen väga egoistlik inimene, kuna absoluutselt ei mõtle teistele. Kui tahan, et mu äri edeneks pean vahel oma aega ja heaolu loovutama. Sama perega, kui tahan, et peresuhted toimiks ja perel hea oleks tuleb sama teha, ka neil tuleb mulle samaga vastata. Selleks, et midagi saada, tuleb ka midagi ka ohverdada. Olgu see siis kodus või tööl.

Intervjueeritav 3.

Tere!

Tere tere!

Soovisin Teiega kokku saada, et viia läbi intervjuu minu uurimustöö raames, mille teemaks on Naiste ettevõtlus ning töö- ja eraelu tasakaalustamine! Aitäh, et olite nõus küsimustele vastama! Kas saame alustada?

Jah alustame!

Alustame sissejuhatavate küsimustega. Kui vana Te olete?

Ma olen 40 aastane!

Milline on Teie haridustase?

Mul on keskharidus ja olen lõpetanud juuksurikooli ja eelmine aasta lõpetasin ka juuksuritele mõeldud majandus ja raamatupidamise kooli.

Milline on Teie perekonnaseis ja kas Teil on lapsi ja kui vanad nad on?

Ma olen abielus, mul on kaks toredat last...tüdruk on 8. aastane ja poiss on 3.aastane.

Kas Teie abikaasa töötab?

Jah mu mees on samuti ettevõtja.

Millised on Teie eelnevad töökogemused enne kui alustasite ettevõtlusega?

Ma alustasin ettevõtlusega väga noorelt...aga ennem seda olin lasteaia kasvataja ja lapsehoidja.

Kas Teil on ettevõtte omanikke perekonnaliikmete või lähedaste seas?

Minu mees ja mehe isa on ettevõtjad.

Nüüd tulevad mõned küsimused mis puudutavad ettevõtet. Mis aastal Te alustasite ettevõtlusega?

Mmm...ma alustasin 2002 aastal ja oma ilusalongi avasin 2012 suvel.

Lisa 3 järg

Mis on Teie ettevõtte tegevusvaldkond? Milliseid tooteid/teenuseid pakutakse ja mis on ettevõtte eesmärgid? Kui palju inimesi töötab Teie ettevõttes?

Minu ettevõtte pakub iluteenuseid: juuksuriteenused, kosmeetiku teenused, jumestust ja veel massaaži. Salongist kohapealt saab osta kaasa kõike vajaliku juustele ja kehale. Kokku töötab kolm inimest, kõik on iseseisavalt ettevõtjad ja on salongis rentnikud.

Kas olete ettevõtte ainuomanik?

Ei ole, avasime ilusalongi koos sõbrannaga.

Nüüd siis äriideed puudutavad küsimused. Kuidas leidsite oma äriidee?

Kuna olin töötanud 10 aastat juuksurina, siis otsustasime sõbrannaga avada päris enda ilusalongi, see oli minu kauaaegne unistus!

Millal ja kuidas otsustasite oma idee realiseerida ja asutada oma ettevõtte?

See oli juuksurina töötatud aja normaalne edasiminekuks, miks töötada kellegi teise salongis ja maksta teistele üüri. Eks pikalt mõtlesin kas teha või mitte ja kuhu teha. Idee oli ammu juba, aga realiseerimine võttis pikalt aega....

Kas esines ka olukordi või hetki, mil olite ettevõtte alustamise suhtes skeptiline?

Esines kindlasti. Mõtlesin mitu aastat, et kas üldse alustan enda ettevõttega ja lõpuks sai see avatud ja oleme sõbrannaga väga rahul.

Finantsressursse puudutavad küsimused. Kuidas leidsite vajalikud finantsressursid ettevõtlusesse sisenemiseks?

Kuna töötan Soomes siis siin oli ja on praegugi võimalik võtta naisettevõtjate laenu, kirjutasime sõbrannaga äriidee, see kiideti heaks ja saime Finnvera'lt laenu.

Millist tuge saite ettevõtte rajamisel oma perekonnalt ja sõpradelt? Kolleegidelt ja tuttavatelt? Ja kuidas seda hindate?

Salongi tegin koos sõbrannaga, saime mõlemad üksteist toetada. Mees oli samuti toeks, kelle toetus oli sel hetkel väga vaja, kuna lapsed olid väiksed siis mees tegeles rohkem lastega ja aitas majapidamistöodel. Samuti rahaliselt aitas mees, kuna alustaval salongil ei läinud kohe hästi aga makse oli ikka vaja maksta. Praeguseks oleme kolme aastaga saanud salongi toimima...mis on väga rõõmustav!

Kas liitusite mõne ametialase võrgustiku või organisatsiooniga?

Ei liitunud.

Lisa 3 järg

Ärikeskkonda puudutavad küsimused. Milline on Teie arvamus Soome ärikeskkonnast, milline on Teie arvates sotsiaalne suhtumine ettevõtjatesse? Kas ligipääs informatsioonile on hea ja kas seadused ja regulatsioonid on õiglased?

Riiki toetab väga vähe...seadused ja regulatsioonid pidi ise kõik välja otsima ja tutvuma, kuna keegi ei aidanud. Ligipääs informatsioonile oleks võinud olla parem...õnneks meil on hea raamatupidaja, kelle käest saab alati abi ja vajadusel nõu küsida.

Kuidas mõjutab Soome ärikeskkond Teid kui ettevõtjat?

Eraettevõtjatel on Soomes väga raske, riik ei toeta piisavalt. Ja seadused mis vastu võetakse on ettevõtjate vastu, ei toeta meid. Maksud on liiga kõrged.

Mida saaks Teie arvates ärikeskkonnas parandada?

Muuta seadusi väikeettevõtjatele kasulikumaks, siis oleks kindlasti majandus tugevam ja ettevõtjaid rohkem....mis oleks riigile samuti kasulik.

Olles naisettevõtja, kuidas olete täheldanud raskusi või soodustusi ärikeskkonnas?

Iluvaldkonnas on väga suur konkurents, kes kõik soovivad ära elada. Peab ennast tõestama, teenused peavad olema kvaliteetsed siis tullakse konkurentsiga toime.

Töö ja isikliku elu tasakaal: Kui palju veedate umbes nädalas aega oma perega/lähedastega?

Kõik aeg läheb tööle ja kodule. Sõbrad, tuttavad, lähedased jäävad pigem tagaplaanile.

Kui palju aega kulub Teil igapäevaselt ettevõtte juhtimisega seotud tegevustele/töödele?

Igapäev natukene, umbes 1 tund!

Kas saate piisavalt olla koos oma pere ja lähedastega?

Ei saa, aega võiks rohkem olla.

Kas saate nädalavahetused ja pühad veeta oma pere/lähedastega?

Nii ja naa, nädalavahetusel ühest päevast pean loobuma perega koos olemisest, kuna laupäev on kõige parem teenimise päev, klient on rohkem...

Kuidas tasakaalustate omavahel ettevõtlust- ja isiklikku elu?

Lisa 3 järg

Ettevõtjana on võimalik ise otsustada ja planeerida aega kuna tööle lähen. Hommikul panen töö nii, et saan lapsed kooli ja lasteaeda viia.

Kuidas leiate aega iseenda ja oma sõprade jaoks?

Ise peab organiseerima aja, muidu ei leiaks. Peab aktiivne olema, ettevõtjana saan ise oma aega planeerida.

Milliseid rolle/kohustusi peate isiklikus elus igapäevaselt täitma?

Ma pean olema ema, koristaja ja lapsehoidja.

Kas olete pidanud ohverdama isiklikke vajadusi töö- või pereeluga seotud rollide täitmiseks?

Kindlasti, ei saa reisida nii palju kui tahan, ei saa trenni teha nii palju kui tahaksin, sõpradega ei saa piisavalt aega veeta!

See oligi viimane küsimus, suured tänud, et leidsite aega minuga kohtumiseks!

Intervjueeritav 4.

Tere!

Tere!

Palusin Teil minuga kohtuda, et viia läbi intervjuu minu uurimustöö raames, mille teemaks on Naiste ettevõtlus ning töö- ja eraelu tasakaalustamine. Aitäh, et leidsite aega! Kas alustame?

Jah alustame!

Esimesena tulevad sissejuhatavad küsimused. Kui vana Te olete?

Ma olen 33 aastane!

Milline on Teie haridustase?

Mul on keskkaridus ja lisaks olen käinud küünetehniku ja ripsmetehniku koolitustel!

Milline on Teie perekonnaseis ja kas Teil on lapsi?

Ma olen vabaabielus ja lapsi meil ei ole!

Kas Teie elukaaslane töötab?

Jah minu elukaaslane töötab ehitus valdkonnas.

Millised on Teie eelnevad töökogemused enne kui alustasite ettevõtlusega?

Lisa 3 järg

Mul on kogemused klienditeenindus valdkonnas, olen olnud baaridaam ja erinevates kauplustes klienditeenindaja.

Kas Teil on ettevõtte omanikke perekonnaliikmete või lähedaste seas?

Jah on küll...minu väga lähedane sõbranna avas näiteks just oma ilusalongi! Ta on küll samuti väikeettevõtja aga saan temalt palju tuge!

Nüüd tulevad mõned küsimused mis puudutavad ettevõtet. Mis aastal Te alustasite ettevõtlusega?

Alustasin 2010 aastal Soomes, ennem seda olin Eestis ja tegelesin hobi korral sama erialaga.

Mis on Teie ettevõtte tegevusvaldkond? Milliseid tooteid/teenuseid pakutakse ja mis on ettevõtte eesmärgid?

Tegevusvaldkonnaks on iluteenused...geelküüned, ripsmed. Minu ettevõtte eesmärgiks on muuta naise elu lihtsamaks ja ilusamaks!

Kas olete ettevõtte ainuomanik?

Jah, ma olen füüsilisest isikust ettevõtja!

Nüüd siis äriideed puudutavad küsimused. Kuidas leidsite oma äriidee?

Alguses tegelesin pigem nagu hobina, see meeldis mulle. Siis otsustasin ametlikult asja ajada ja soovisin iseseisvust, mitte palgatööd.

Millal ja kuidas otsustasite oma idee realiseerida ja asutada oma ettevõtte?

Tuli mõte ja tegin ära... nii lihtne see ongi!

Kas esines ka olukordi või hetki, mil olite ettevõtte alustamise suhtes skeptiline?

Tuli ikka...alustasin ettevõtlusega Soomes, kõige rohkem kardsin keelebarjääri. Seadused ja erinevad toimingut ettevõtlusega alustamisel on väga keerulised ja veel enam kui keelt ei oska piisavalt.

Finantsressursse puudutavad küsimused. Kuidas leidsite vajalikud finantsressursid ettevõtlusesse sisenemiseks?

Käisin ettevõtluskursustel Soomes ja sealt sain stardiraha.

Millist tuge saite ettevõtte rajamisel oma perekonnalt ja sõpradelt? Kolleegidelt ja tuttavatelt? Ja kuidas seda hindate?

Lisa 3 järg

Mind aitas ema väga palju...tema oli Soomes kauem elanud kui mina ja ta aitas mind keelega ja erinevate toimingutega väga palju. Üksinda ma sellega hakkama poleks saanud.

Kas liitusite mõne ametialase võrgustiku või organisatsiooniga?

Ei liitunud millegagi.

Nüüd tulevad ärikeskkonda puudutavad küsimused. Milline on Teie arvamus Soome ja Eesti ärikeskkonnast ja milline on Teie arvates sotsiaalne suhtumine ettevõtjatesse? Kas ligipääs informatsioonile, juhenditele on hea? Seadused ja regulatsioonid on õiglased?

Soomes on asjaajamine väga raske ja aeganõudev...minule kindlasti ka keelebarjääri pärast. Eestis minu meelest liiguvad asjad küll kiiremini. Informatsioonile ligipääs peaks olema lihtsam, kuna niigi on seadused keerulised siis informatsioon on väga oluline. Seadused ei ole samuti õiglased, maksud on nii suured ja väikeettevõtjatel on väga raske.

Kuidas mõjutab Eesti ja Soome ärikeskkond Teid kui ettevõtjat?

Eesti ärikeskkond mind enam ei mõjuta aga Soomes on liiga kõrged maksud ja seadus ei ole ettevõtja poolt.

Mida saaks Teie arvates ärikeskkonnas parandada?

Ettevõtlusseadust peaks Soomes muutma...kui ettevõtjaid oleks rohkem, oleks see ju riigile kasulik..aga nemad röövivad ettevõtjaid.

Olles naisettevõtja, kuidas olete täheldanud raskusi või soodustusi ärikeskkonnas?

See ei ole mind küll mõjutanud, ettevõtja on ettevõtja. Kas oled mees või naine tööd peab samapalju tegema, et endaga toime tuleks!

Töö ja isikliku elu tasakaal: Kui palju veedate umbes nädalas aega oma perega/lähedastega?

Ainult nädalavahetustel, siis 1-2 päeva...olenev nädalast.

Kui palju aega kulub Teil igapäevaselt ettevõtte juhtimisega seotud tegevustele/töödele?

Sõltub kui aktiivne olen, 8 tundi ikka ja vahepeal isegi rohkem.

Kas saate piisavalt olla koos oma pere ja lähedastega?

Lisa 3 järg

Jah

Kas saate nädalavahetused ja pühad veeta oma pere/lähedastega?

Jah...ettevõtjana saan ise oma aega planeerida.

Kuidas tasakaalustate omavahel ettevõtlust- ja isiklikku elu?

Tööd koju kaasa ei võta...kuna mu elukaaslane käib ka tööl siis kõik õhtud saame koos veeta.

Kuidas leiate aega iseenda ja oma sõprade jaoks?

Võtan selleks aja...

Milliseid rolle/kohustusi peate isiklikus elus igapäevaselt täitma?

Olema hea naine, kõik kodutööd on minu kohustuseks ja söögivalmistamine.

Kas olete pidanud ohverdama isiklikke vajadusi töö- või pereeluga seotud rollide täitmiseks?

Vist mitte....

Sellega küsimused lõppesid. Aitäh, et vastasite minu küsimustele!

Intervjueeritav 5.

Tere päevast!

Tere!

Palusin Teil minuga kokku saada, et viia läbi intervjuu naisettevõtjaga! Mul on käsil lõputöö uurimus mille teemaks on Naiste ettevõtlus ning töö- ja eraelu tasakaalustamine. Kas saame alustada?

Loomulikult!

Alustan sissejuhatavate küsimustega. Kui vana Te olete?

Kohe kohe saan 30 aastaseks!

Milline on Teie haridustase?

Mul on keskharidus ja kaks lõpetamata kõrgharidust...

Milline on Teie perekonnaseis ja kas Teil on lapsi?

Ma olen vabaabielus ja mul on 9. aastane tütar.

Kas Teie elukaaslane töötab?

Jah mu elukaaslane töötab.

Lisa 3 järg

Millised on Teie eelnevad töökogemused enne kui alustasite ettevõtlusega?

Mul on töökogemused klienditeenindajana, töödejuhatajana põllumajandus ettevõttes, noorsootöötajana, huviringide juhendajana ja veel olen ka tegutseva MTÜ juhatuse liige.

Kas Teil on ettevõtte omanikke perekonnaliikmete või lähedaste seas?

On küll, mu isa on ettevõtja ning mu õde samuti.

Nüüd tulevad mõned küsimused mis puudutavad ettevõtet. Mis aastal Te alustasite ettevõtlusega?

Ma alusatsin 2004 aasta, kui asutasin MTÜ ning osaühingu asutasin 2014 aasta võttes üle Ilusalongi, mis on praeguseks hetkeks väga hästi toimima saadud!

Mis on Teie ettevõtte tegevusvaldkond? Milliseid tooteid/teenuseid pakutakse ja mis on ettevõtte eesmärgi ja kui palju inimesi töötab Teie ettevõttes?

Minu ettevõtte tegevusvaldkonnaks on iluteenindus ja ürituste korraldus. Mul on enda ilusalong, kus mul töötavad üürnikena FIE'd. Salongis töötab kokku 8 naist, kes kõik on iseenda ettevõtte omanikud. Ettevõtte eesmärgiks on pakkuda suurepärasest teenindust nii töötajatele kui ka klientidele, et kõik tunneksid ennast hästi.

Kas olete ettevõtte ainuomanik?

Jah olen.

Nüüd siis äriideed puudutavad küsimused. Kuidas leidsite oma äriidee?

Hobikorras tegelesin kooli kõrvalt küünetehniku ja jumestaja ametiga, avanes hea võimalus tuttava ilusalong üle võtta ja nii läkski. Samuti mu MTÜ tegeleb ürituste korraldamisega noortele, kui salongi avasin siis hakkasin korraldama salongis tüdrukutele õpitubasid, kus räägitakse kõigest mis on seotud iluvaldkonnaga.

Millal ja kuidas otsustasite oma idee realiseerida ja asutada oma ettevõtte?

Antud OÜ asutamine oli asjade kokku langemise tõttu vaja kiirelt registreerida, et saaks üürilepingud ümber kirjutada. Seega ettevalmistusaega väga ei olnud...2014 kevad tuli sellega tegelema hakata.

Kas esines ka olukordi või hetki, mil olite ettevõtte alustamise suhtes skeptiline?

Jah, kuna see äriidee ei olnud minu esmane valik, kuid kuna saatus mängis sellise olukorra kätte, tuli võtta vastu vastavad otsused ja tegutseda.

Lisa 3 järg

Finantsressursse puudutavad küsimused. Kuidas leidsite vajalikud finantsressursid ettevõtlusesse sisenemiseks?

Laenasin tuttavatelt raha ning investeerisin minimaalselt, järkjärgult soetasin endale vajaminevaid asju. Proovisin saada ka töötukassa ettevõtte alustamise toetust, kuid iluvaldkonda kahjuks ei soosita seal.

Millist tuge saite ettevõtte rajamisel oma perekonnalt ja sõpradelt? Kolleegidelt ja tuttavatelt? Ja kuidas seda hindate?

Tuge sain nii perekonnalt kui sõpradelt, mis oli väga vajalik. Kuid oli vaja end paljudele pereliikmetele tõestada, kuid enda veendumus oli piisavalt suur, et ka ilma kõikide heakskiiduta edasi minna.

Kas liitusite mõne ametialase võrgustiku või organisatsiooniga?

Ei liitunud.

Ärikeskkonda puudutavad küsimused. Milline on Teie arvamus Eesti ärikeskkonnast ja milline on Teie arvates sotsiaalne suhtumine ettevõtjatesse? Kas majanduskliima on soodne? Kas ligipääs informatsioonile, juhenditele on hea ning seadused ja regulatsioonid on õiglasel?

Ettevõtjad, eriti väikeettevõtjate olukord on tehtud väga vaevaliseks. Odavam on kolida oma ettevõtte naaberriikidesse, kuna meie poliitikud mõtlevad üha enam välja jaburusi, millega ettevõtjate elu kibedaks teha, arusaamata, et enamus makse laekubki ettevõtjatelt. Igasugused nõuded on üle piiri ning kõiksugused ametnikud, kes konrtollivad ettevõtjaid, on ettevõtlus baasteadmistest väga kaugel.

Kuidas mõjutab Eesti ärikeskkond Teid kui ettevõtjat?

Väikeettevõtjana läheb elu aina raskemaks. Hoian meeled valla ning kogun infot ja jälgin eesminejaid, et firma soodsamatesse tingimustesse ümber kolida.

Mida saaks Teie arvates ärikeskkonnas parandada?

Ametnike koolitus! Ärikeskkond on otseselt seotud riigikogu otsustest, ainuke lootus on, et need annavad rohkem lüket ettevõtjatel kokku hoida ning rumalustele vastu hakata.

Olles naisettevõtja, kuidas olete täheldanud raskusi või soodustusi ärikeskkonnas?

Lisa 3 järg

Töötan iluvaldkonnas, mis eelkõige naistele suunatud. Pigem on siin puudu meesenergiast. Ei ole hetkel antud valdkonnaga seotult oma soo tõttu raskusi kogenud.

Töö ja isikliku elu tasakaal: Kui palju veedate umbes nädalas aega oma perega/lähedastega?

Pigem piisavalt, täpsustada ei oska, see oleneb nädalast.

Kui palju aega kulub Teil igapäevaselt ettevõtte juhtimisega seotud tegevustele/töödele?

Oleneb palju aega olen otsustanud kulutada. Vähemalt tund kindlasti iga päev, kuid mõnel päeval ka 7-12h...ise planeerides saab seda reguleerida.

Kas saate piisavalt olla koos oma pere ja lähedastega?

Enamasti küll. Ja kui ei saa, siis pole see seotud minu ettevõttega seotud tegevustega vaid pigem elukaaslase tiheda töögraafikuga.

Kas saate nädalavahetused ja pühad veeta oma pere/lähedastega?

Iluteeninduses on see aeg hea aeg töö tegemiseks, kuid alati olen saanud tööajad sättida nii, et olulise osa veedan ka perega.

Kuidas tasakaalustate omavahel ettevõtlust- ja isiklikku elu?

Laps käib töö juures, elukaaslaselt küsin nõu, et kaasata ka teda justkui otsustamisse.

Olles iseenda aja peremees, on kõik enda otsuste taga kinni. Kui tundub, et tasakaal läheb paigast, tuleb töö osa ümber sättida, et pere ei kannataks. Kas siis osa töö uneajast teha või sättida kogu aktiivne osa sellesse aega, mil teisedki pereliikmed õpingute või tööga hõivatud.

Kuidas leiate aega iseenda ja oma sõprade jaoks?

Aega tuleb võtta, ise nii otsustada ja vastavalt tööasjad selle järgi planeerida.

Milliseid rolle/kohustusi peate isiklikus elus igapäevaselt täitma?

Ema roll on kõige tähtsam ning loomulikult koduperenaise rolli.

Viiimaseks küsimuseks...Kas olete pidanud ohverdama isiklikke vajadusi töö- või pereeluga seotud rollide täitmiseks?

Minu kodu ei ole alati laitmatult korras, kuid kuna koristamine ja söögitegemine polegi mu lemmik tegevused, siis on ilmselge, et ma nende jaoks ekstra ka liiga palju aega ei

Lisa 3 järg

ole planeerinud...Suvel tuleb küll ette üritusi, kuhu töö tõttu minna ei saa, kuna suve mõned töökohustused väga pikalt ette broneeritud ja muuta ei saa.

Mina tänan, et leidsite aega ja Teist oli väga suur abi minu uurimuse läbiviimisel!

Intervjueeritav 6.

Tere!

Tere!

Täna juba ette ära, et olite nõus minuga kohtuma ja tegema läbi intervjuu minu lõputöö raames, mille teemaks on Naiste ettevõtlus ning töö- ja eraelu tasakaalustamine. Intervjuu koosneb sissejuhatavatest küsimustest ja kuuest alateemast – ettevõtte, äriidee, finantskapitali, sotsiaalne kapitali, ärikeskkonna, töö ja eraelu tasakaal puudutavatest küsimustest. Kas olete valmis alustama?

Jah alustame!

Kui vana Te olete?

Olen 26 aastane.

Milline on Teie haridustase?

Mul on kõrgharidus, lisaks olen lõpetanud juuksurikooli!

Milline on Teie perekonnaseis ja kas Teil on lapsi?

Olen abielus ja meil on üks laps kes on 7 kuune.

Kas Teie elukaaslane töötab?

Jah mees käib tööl.

Millised on Teie eelnevad töökogemused enne kui alustasite ettevõtlusega?

Olen olnud restoranis klienditeenindaja ja hiljem juuksur.

Kas Teil on ettevõtte omanikke perekonnaliikmete või lähedaste seas?

Jah on, minu mees ja minu isa on ettevõtjad.

Nüüd tulevad mõned küsimused mis puudutavad ettevõtet. Mis aastal Te sisenesite ettevõtlusse?

Aastal 2012 alustasin!

Lisa 3 järg

Mis on Teie ettevõtte tegevusvaldkond? Milliseid tooteid/teenuseid pakutakse ja mis on ettevõtte eesmärgid? Kui palju inimesi töötab Teie ettevõttes?

Tegevusvaldkonnaks on iluteenused, kuhu alla kuulub siis juuksuriteenus, kosmeetikuteenus, massöör, ripsmetehnik, küünetehnik. Eesmärgiks on pakkuda inimestele head enesetunnet ja lõõgastust, tõsta enesehinnangut ja muuta neid veel kaunimaks. Meie ettevõttes töötab hetkel 9 inimest ja nendest 4 on meie firma all, neljast kaks oleme ise oma kaaspartneriga.

Kas olete ettevõtte ainuomanik?

Ei, ettevõtte on meil sõbrannaga kahepeale.

Nüüd siis äriideed puudutavad küsimused. Kuidas leidsite oma äriidee?

Töötades juuksurina nägin mida tahaks muuta ja teisiti teha, siis tuligi mõtte avada enda salong ja loomulikult vabadus ise otsustada.

Millal ja kuidas otsustasite oma idee realiseerida ja asutada oma ettevõtte?

Idee tuli kevadel ehk märtsis ja hakkasime ka kohe tegutsema ning sügisel 2012 avasime salongi. Mina käisin idee välja oma kaasomanikule ja ta oli kohe nõus. Plaan oli raha taotleda ja otsida, kes kirjutaks projekti, et see EASile esitada.

Kas esines ka olukordi või hetki, mil olite ettevõtte alustamise suhtes skeptiline?

Kui otsisime äripinda, siis seda oli raske leida, et vastaks kriteeriumitele, mille olime seadnud ning teine hetk oli see kui leidsime pinna, aga majaomanik ei olnud just kõige aktiivsem, sest ta pidi ehitama meile uue sissekäigu, vaheseina ning wc...see venis ja ta ei mõistnud algul, et meil on tõsi taga ja kiire selle asjaga.

Finantsressursse puudutavad küsimused. Kuidas leidsite vajalikud finantsressursid ettevõtlusesse sisenemiseks?

Kirjutasime äriplaani ja saime toetust EAS'ilt.

Millist tuge saite ettevõtte rajamisel oma perekonnalt ja sõpradelt? Kolleegidelt ja tuttavatelt? Ja kuidas seda hindate?

Tuge saime väga palju, sõbrad aitasid ehitada, mees kirjutas projekti, pere aitas kuidas oskas, pani samuti käe külge ja aitas teatud detaile teha...samuti kolleegid käisid abis värvides. Hindan nende panuseid väga kõrgelt, oleme siiani nendele väga tänulikud.

Kas liitusite mõne ametialase võrgustiku või organisatsiooniga?

Lisa 3 järg

Ei ole liitunud millegagi.

Ärikeskkonda puudutavad küsimused. Milline on Teie arvamus Eesti ärikeskkonnast? Kas majanduskliima on soodne? Kas ligipääs informatsioonile, juhenditele on hea, seadused ja regulatsioonid on õiglased?

Iga algus on raske, aga kui on toetajaid ja neid inimesi kellelt nõu küsida, siis ei ole miski ületamatu, aga kui ise alustaks ja midagi sellest ei teaks ja keegi ei aitaks, siis ma arvan, et see alustamine oleks väga keeruline. Juhin küll igapäevaselt salongitööd, aga muuga tegeleb meie raamatupidaja.

Kuidas mõjutab Eesti ärikeskkond Teid kui ettevõtjat?

Seda peaks meie raamatupidajalt küsima, mina ei ole mingeid mõjutusi tundnud!

Mida saaks Teie arvates ärikeskkonnas parandada?

Ei oska öelda, ei ole nii äriinimene, minu jaoks on ettevõtte loodud selleks, et ma saaks tööd teha ja enamasti iluteenindajad on kõik eraldi seisvad isikud ja ettevõtted. Ei ole tundnud midagi, mida tahaks muuta.

Olles naisettevõtja, kuidas olete täheldanud raskusi või soodustusi ärikeskkonnas?

Pole mingeid soodustusi saanud, kuna olen naine ja raskusi pole ka olnud. Oleme ennast nii sisse töötanud, et kõik sujub.

Töö ja isikliku elu tasakaal: Kui palju veedate umbes nädalas aega oma perega/lähedastega?

Väga palju, kuna käin praegu kord nädalas tööl ja ülejäänud aja olen oma perega, lähedastega viibin koos nädalavahetustel.

Kui palju aega kulub Teil igapäevaselt ettevõtte juhtimisega seotud tegevustele/töödele?

Igapäevaselt ei tegele, kuskil 2 korda nädalas ja kuskil 4 tundi.

Kas saate piisavalt olla koos oma pere ja lähedastega?

Jah saan küll.

Kas saate nädalavahetused ja pühad veeta oma pere/lähedastega?

Jah!

Kuidas tasakaalustate omavahel ettevõtlust- ja isiklikku elu?

Lisa 3 järg

Ma saan ise graafikuid teha ja asju plaanida nii, et kõik oleks tasakaalus, algus oli keeruline, siis viibisin vähe aega perega ja lähedastega, aga nüüd kui asjad toimivad, saan planeerida oma asju nii, et kõik oleks tasakaalus, aga selleks peavad sind ümbritsema head ja toetavad inimesed.

Kuidas leiate aega iseenda ja oma sõprade jaoks?

Võtan selle aja kui ise soovin.

Milliseid rolle/kohustusi peate isiklikus elus igapäevaselt täitma?

Ema roll, tädi roll, koeraga jalutamine, abikaasa roll, salongi juhtimine...need on esimesed asjad mis meenuvad.

Kas olete pidanud ohverdama isiklikke vajadusi töö- või pereeluga seotud rollide täitmiseks?

Ei ole, sest mul on suurepärase mees.

Intervjueeritav 7.

Tere!

Tere!

Täna Teid, et olite nõus minuga kohtuma ja tegema läbi intervjuu minu lõputöö raames, mille teemaks on Naiste ettevõtlus ning töö- ja eraelu tasakaalustamine. Intervjuu koosneb sissejuhatavatest küsimustest ja kuuest alateemast – ettevõtte, äriidee, finantskapitali, sotsiaalne kapitali, ärikeskkonna, töö ja eraelu tasakaalu puudutavatest küsimustest. Kas olete valmis alustama?

Jah valmis!

Kui vana Te olete?

Olen 30 aastane.

Milline on Teie haridustase?

Oman keskharidus.

Milline on Teie perekonnaseis ja kas Teil on lapsi?

Olen vabaabielus ja meil on 6 aastane tütar.

Kas Teie elukaaslane töötab?

Jah elukaaslane töötab.

Lisa 3 järg

Millised on Teie eelnevad töökogemused enne kui alustasite ettevõtlusega?

Ennem töötasin spordi riideid ja tarbeid müüvas ettevõttes, kus olin klienditeenindaja.

Kas Teil on ettevõtte omanikke perekonnaliikmete või lähedaste seas?

Minu elukaaslane on ettevõtja.

Nüüd tulevad mõned küsimused mis puudutavad ettevõtet. Mis aastal Te alustasite ettevõtlusega?

Alustasin 2013 aastal!

Mis on Teie ettevõtte tegevusvaldkond? Milliseid tooteid/teenuseid pakutakse ja mis on ettevõtte eesmärgid?

Tegelen iluteenindus valdkonnas...hooldan ja paigaldan geelküüsi ja teen pediküüri.

Kas olete ettevõtte ainuomanik?

Jah olen füüsilisest isikust ettevõtja.

Nüüd siis äriideed puudutavad küsimused. Kuidas leidsite oma äriidee?

Pakuti võimalust õppida soodsalt geelküünte hooldust ja paigaldust ning ka töökohta salongis.

Millal ja kuidas otsustasite oma idee realiseerida ja asutada oma ettevõtte?

Kuna salongid pakkuvad ainult rendi pinda siis tuli vormistada ennast kas FIE-ks või OÜ-ks...ja nii saigi alustatud.

Kas esines ka olukordi või hetki, mil olite ettevõtte alustamise suhtes skeptiline?

Ei esinenud.

Finantsressursse puudutavad küsimused. Kuidas leidsite vajalikud finantsressursid ettevõtlusesse sisenemiseks?

Soetasin vajaminevad tööasjad tasapisi, ei pidanud kuskilt laenu võtma.

Millist tuge saite ettevõtte rajamisel oma perekonnalt ja sõpradelt? Kolleegidelt ja tuttavatelt? Ja kuidas seda hindate?

Kolleegidelt sain palju nõu ja soovitusi. Hindan seda väga kõrgelt.

Kas liitusite mõne ametialase võrgustiku või organisatsiooniga?

Ei liitunud.

Lisa 3 järg

Ärikeskkonda puudutavad küsimused. Milline on Teie arvamus Eesti ärikeskkonnast? Kas majanduskliima on soodne? Kas ligipääs informatsioonile, juhenditele on hea ja seadused ja regulatsioonid on õiglased?

Majanduskliima ei ole kõige soodsam. Väikeettevõtjate maksud on üpris kõrged...info ja seadused ettevõtluse kohta võiks olla kättesaadavamad.

Kuidas mõjutab Eesti ärikeskkond Teid kui ettevõtjat?

Konkureerivaid ettevõtteid on väga palju kuid õnneks pole see mind väga mõjutanud.

Mida saaks Teie arvates ärikeskkonnas parandada?

Info ettevõtluse kohapealt võiks olla rohkem kättesaadavam!

Olles naisettevõtja, kuidas olete täheldanud raskusi või soodustusi ärikeskkonnas?

Ei ole tähendanud...

Töö ja isikliku elu tasakaal: Kui palju veedate umbes nädalas aega oma perega/lähedastega?

Ainult nädalavahetustel...nädala sees on nii kiire, et jääb aega ainult tööle, lapsele ja mehele.

Kui palju aega kulub Teil igapäevaselt ettevõtte juhtimisega seotud tegevustele/töödele?

Noo umbes 1-2 tundi päevas.

Kas saate piisavalt olla koos oma pere ja lähedastega?

Mitte nii palju kui tahaksin.

Kas saate nädalavahetused ja pühad veeta oma pere/lähedastega?

Enamjaolt jah.

Kuidas tasakaalustate omavahel ettevõtlust- ja isiklikku elu?

Üritan vabadel päevadel mitte tööd teha.

Kuidas leiate aega iseenda ja oma sõprade jaoks?

Iseenda jaoks leian pisut, sõprade jaoks kahjuks ei...aega peab ise planeerima...aga ka tööd on vaja teha, et kõik sujuks. Ja selle arvelt kahjuks kannatabad sõbrad ja tuttavad.

Milliseid rolle/kohustusi peate isiklikus elus igapäevaselt täitma?

Kodu korrashoid, lapsega tegelemine.

Lisa 3 järg

Kas olete pidanud ohverdama isiklikke vajadusi töö- või pereeluga seotud rollide täitmiseks?

Jah pidevalt.

Intervjueeritav 8.

Tere hommikust!

Tere tere!

Võtsin Teiega ühendust, et viia läbi intervjuu naisettevõtjaga, seoses minu lõputööga. Minu uurimuse teema on Naiste ettevõtlus ning töö- ja eraelu tasakaalustamine! Kas olete valmis alustama?

Jah olen.

Kui vana Te olete?

Ma olen 25 aastane.

Milline on Teie haridustase?

Mul on kõrgharidus omandamisel turunduse ja ettevõtluse vallas ning lisaks olen võtnud erinevaid koolitusi, mis on seotud iluvaldkonnaga.

Milline on Teie perekonnaseis ja kas Teil on lapsi?

Ma olen vallaline ja laste jaoks olen veel liiga noor...

Millised on Teie eelnevad töökogemused enne kui alustasite ettevõtlusega?

Peale kooli läksin tööle spordipoodi klienditeenindajaks. Siis õppisin juurde ripsmepikenduste paigaldamist ja alustasin teise töö kõrvalt tööd ilusalongis, kus oli füüsilisest isikust ettevõtja.

Kas Teil on ettevõtte omanikke perekonnaliikmete või lähedaste seas?

Jah minu isa on ettevõtja!

Nüüd tulevad mõned küsimused mis puudutavad ettevõtet. Mis aastal Te alustasite ettevõtlusega?

Ma alustasin aastal 2008, kui registreerisin ennast füüsilisest isikust ettevõtjaks.

Mis on Teie ettevõtte tegevusvaldkond? Milliseid tooteid/teenuseid pakutakse ja mis on ettevõtte eesmärgid?

Lisa 3 järg

Tegelen iluteenindusvaldkonnas, paigaldan ripsmepikendusi ja teen ka epilatsioon. Ettevõtte eesmärgiks on pakkuda klientidele kindlasti kvaliteetset ja meeldejäädavat teenust ja et klient lahkuks minu juurest rõõmsalt ja rahulolevana...

Kas olete ettevõtte ainuomanik?

Ma olen füüsilisest isikust ettevõtja nii, et jah ainuomanik!

Nüüd siis äriideed puudutavad küsimused. Kuidas leidsite oma äriidee?

Kui olin 18. aastane siis otsustasin minna ripsmepikenduste paigaldamise koolitusele. Ja sealt edasi hakkasin sellega tegelema, tahtsin tegeleda ametlikult siis tegingi ennast FIE'ks.

Millal ja kuidas otsustasite oma idee realiseerida ja asutada oma ettevõtte?

Kui olin koolitusel käinud, siis alguses oli see pigem mu hobi. Tegin tööd kodus sõbrannadele. Umbes pool aastat hiljem tahtsin laieneda, läksin tööle salongi rentnikuks. Hiljem juba läksin ülikooli õppima turundust ja ettevõtluste...soovist tulevikus suuremalt tegeleda ettevõtlusega!

Kas esines ka olukordi või hetki, mil olite ettevõtte alustamise suhtes skeptiline?

Esines küll..kuna oli nii noor siis kartsin, et kas kliente jätkub ja kas vajalikud maksud saavad makstud.

Finantsressursse puudutavad küsimused. Kuidas leidsite vajalikud finantsressursid ettevõtlusesse sisenemiseks?

Koolituse maksis kinni minu isa, see sisaldas juba ka stardipaketti kus olid vajalikud tooted olemas. Kui läksin tööle salongi siis seal olid olemas vajalikud mööbliesemed...siis edasi juba sai järjest vajaminevaid vahendi soetada!

Millist tuge saite ettevõtte rajamisel oma perekonnalt ja sõpradelt? Kolleegidelt ja tuttavatelt? Ja kuidas seda hindate?

Perekonnalt sain väga suurt tuge, isa ja ema olid toeks. Hindan seda väga kõrgelt, ilma nendeta ei oleks ma hakkama saanud...olin kõigest 18. aastane kui alustasin!

Kas liitusite mõne ametialase võrgustiku või organisatsiooniga?

Ei liitunud, sellajal ei teadnudki nendest midagi!

Lisa 3 järg

Ärikeskkonda puudutavad küsimused. Milline on Teie arvamus Eesti ärikeskkonnast ning milline on Teie arvates sotsiaalne suhtumine ettevõtjatesse? Kas ligipääs informatsioonile on hea ja seadused, regulatsioonid on õiglased?

Algus on alati raske, kuid mitte midagi ületamatut ei olnud..kui informatsiooni otsida siis leiab, lihtsalt vaja natuke vaeva näha! Seadused võiksid olla rohkem ettevõtja sõbralikumad ja maksud väiksemad!

Kuidas mõjutab Eesti ärikeskkond Teid kui ettevõtjat?

Ma olen nii väike ettevõtja, et väga palju ei mõjutagi...

Mida saaks Teie arvates ärikeskkonnas parandada?

Kui saaks muuta makse ja seadusi ettevõtja sõralikumaks siis see tooks riigile palju kasu ja ettevõtjaid lisanduks kindlasti rohkem...

Olles naisettevõtja, kuidas olete täheldanud raskusi või soodustusi ärikeskkonnas?

Ei ole tähendanud midagi....kui siis ainult iluteenuste valdkonnas on konkurents väga tugev, peab ennast tõestama!

Töö ja isikliku elu tasakaal: Kui palju veedate umbes nädalas aega oma perega/lähedastega?

Hetkel on väga kiired ajad...nädalavahetusel ühe päeva!

Kui palju aega kulub Teil igapäevaselt ettevõtte juhtimisega seotud tegevustele/töödele?

Igapäevaselt ma ei pea sellega tegelema...paar/kolm korda nädalas ja nii umbes 2-3 tundi!

Kas saate piisavalt olla koos oma pere ja lähedastega?

Ei saa..võiks rohkem! Hetkel on kiired ajad!

Kas saate nädalavahetused ja pühad veeta oma pere/lähedastega?

Enamjaolt küll...ettevõtjana saan ise oma aega planeerida..aga nädalavahetusel on kõige rohkem tööd ja kus kliendi saavad tulla.

Kuidas tasakaalustate omavahel ettevõtlust- ja isiklikku elu?

Püüangi planeerida aja nii, et jääks piisavalt aega ka endale ja sõpradele!

Kuidas leiate aega iseenda ja oma sõprade jaoks?

Lisa 3 järg

Püüan mitte õhtuks ja nädalavahetusteks tööd panna..aga see ei taha väga õnnestuda!
Sõbrad on jäänud pigem tagaplaanile.

Milliseid rolle/kohustusi peate isiklikus elus igapäevaselt täitma?

Kuna elan üksinda siis majapidamistööd teen siis kui aega on..ega rohkem palju kohustusi ei olegi.

Ja viimane küsimus, kas olete pidanud ohverdama isiklikke vajadusi töö- või pereeluga seotud rollide täitmiseks?

Jah..pigem tööga seotud rollide täitmiseks, töö on ikka tähtsam kui isiklikud vajadused...isiklikud vajadused saab edasi lükata!

Aitäh, et leidsite aega minuga kokkusaamiseks. Teist on väga suur abi minu lõputöös!

Intervjueeritav 9.

Moi.

Moi.

Kiitos, että olet valmis tekemään haastattelu minua tapaamaan opinnäytetyö puitteissa, joka on tehty naisten yrittäjyyden ja työelämän tasapainoa.Haastattelu koostuu kysymysten johdanto ja kuusi osaprojektit - yhtiö, liikeidea, taloudellinen pääoma, sosiaalinen pääoma, liiketoimintaympäristö, työn ja yksityiselämän yhteensovittamista koskevat asiat. Oletko valmis aloittamaan?

Joo aloitetaan...

Kuinka vanha olet?

26. vuotta

Mikä on teidän koulutustaso?

Minulla on keskiasteen koulutus, olen oppinud viel urheiluhieroj, kuntosaliohjaaja ja personal trainer erikoisuus.

Siviilisäätö ja lasten lukumäärä? Kuinkaan vanhat lapsenne ovat? Asutteko lasten kanssa samassa taloudessa?

Asun 5 -vuotiaan lapseni kanssa kahdestaan.

Aikaisempi työkokemus ennen yrityksen perustamista?

Lisa 3 järg

Olin vuoden töissä liikuntasalilla ohjaajana ja hierojana.

Onko yritys perheenjäsenten tai lähisukulaisten omistuksessa?

Ei.

Yritystä koskevat kysymykset: Koska, minä vuonna, päätitte perustaa yrityksen?

Alkoi vuota 2008.

Mikä on yrityksenne liikeidea? Mitä tuotteita ja palveluita tarjotaan ja esimerkit?

Monipuoliset hyvinvointipalvelut...hieronta, kuivakuppaus, kuumakivihieronta, vartalon kuorinnat, kehoanalyysimittaus! Sitten kauneuspalvelut: ripset, kynnet, rusketus, hiukset ja meikkaus/maskeeraus.

Paljonko teillä on työntekijöitä?

Ei yhtään työntekijää ainoastaan vuokralaisia 3 kpl.

Oletteko yrityksen ainoa omistaja?

Kyllä.

Liikeidää koskevat kysymykset: Miten keksitte liikeideanne?

Urheiluhieroja koulussa jo suunnittelin omaa liiketoimintaa ja valmistelin liiketoimintasuunnitelmaa. Jonka toteutin sitten vuoden työssäolon jälkeen.

Koska ja miten päätitte toteuttaa ideanne ja perustaa oman yrityksen?

Voivat reagoida samalla tavalla kuin edelliseen kysymykseen.

Oliko tilanteita/hetkiä jolloin olitte skeptinen oman yrityksen perustamisen suhteen?

Kyllä, vaikka kartoitin huolellisesti ensin tilanteen, olin silti skeptinen tulevan suhteen.

Taloutta koskevat kysymykset: Miten saitte firman perustamiseen tarvittavat varat?

Otin pienen pankkilainan, lähinnä hierontapöytää varten.

Oliko vaikeuksia pankkilainan saamisessa?

Sain pankkilainaa kevyesti.

Henkilökohtaiset kysymykset: sosiaalinen pääoma ja verkostot. Miten perheenne ja ystävänne tukivat teitä yrityksen perustamisessa? Kolleegeilta ja muilta tuttavilta?

Ei mitenkään.

Liityittekö johonkin yrittäjäjärjestöön? Oliko siitä hyötyä/apua?

En liittynyt...olisi saattanut kyllä olla apua, mutta ne olivat maksullisia ja ylimääräistä rahaa ei ollut.

Lisa 3 järg

Liiketoimintaympäristö: Millaisena näette Suomen liiketoimintaympäristön (suhtautuminen yrittäjiin/yrittäjäksi aikoviin, taloustilanne, tiedonsaanti ja ohjeet, lait ja asetukset)?

Yrittäminen Suomessa on tehty miltei mahdottomaksi. Todella vaikeaa, paljon lakeja ja säädöksiä. Yrittäjiä kyllä arvostetaan. Kaikki tietävät, että yrittäjiä tarvitaan, jotta Suomen talous saadaan nousuun.

Miten Suomen liiketoimintaympäristö vaikuttaa Teihin yrittäjänä?

Minun on noudatettava kaikkia lakeja ja määräyksiä, jotka ovat liian monta ja niitä on vaikea jäljittää. Suomen yrittäjät eivät ole liiketoimintaan sopiva.

Mitä asioita pitäisi mielestänne parantaa?

Verotus ehdottomasti...alv rajan nostaminen ja yrittäjien sosiaaliturvan parantaminen.

Jos olette naisyrittäjä, mitä vaikeuksia tai etuja olette kohdanneet?

Ei tule mitään mieleen.

Työn ja yksityiselämän tasapaino: Paljonko vietätte viikossa aikaa perheenne ja läheistenne kanssa?

Liian vähän...vain viikonloppuisin.

Paljonko aikaa kuluu päivittäin yrityksen pyörittämiseen?

Noin 8-9 tuntia.

Saatteko olla tarpeeksi perheenne ja läheistenne kanssa?

En...

Ehdittekö viettämään pyhät ja viikonloput perheenne ja läheistenne kanssa?

Usein olen töissä viikonloppuisin. Pyhät pyrin viettämään perheen kanssa.

Miten tasapainotatte työ- ja vapaa-ajan?

Koska olen yrittäjä voi saada itse oman aikaa sopeutua.

Miten löydätte aikaa itsellenne ja ystävillenne?

Yritän järjestää sitä aikaa. Täytyy sopia tapaamiset hyvissä ajoin.

Millaisia velvollisuuksia joudutte täyttämään?

Olen äiti, minun täytyy hoitaa lasta. Ja sitten valmistella ruoka, siisti koti!

Onko yksityiselämänne kärsinyt yrityksen takia?

On, koska se vie niin paljon aikaa.

Lisa 3 järg

Se on kaikki, kiitos vastata! Tästä oliso suuri apu minulle!

Intervjueeritav 10.

Moi.

Moi.

Kiitos, että olet valmis tekemään haastattelu minua tapaamaan opinnäytetyö puitteissa, joka on tehty naisten yrittäjyyden ja työelämän tasapainoa. Haastattelu koostuu kysymysten johdanto ja kuusi osaprojektit - yhtiö, liikeidea, taloudellinen pääoma, sosiaalinen pääoma, liiketoimintaympäristö, työn ja yksityiselämän yhteensovittamista koskevat asiat. Oletko valmis aloittamaan?

Olen valmis tapaamaan...

Kuinka vanha olet?

Olen 27 vuotta vanha.

Mikä on teidän koulutustaso?

Minulla on keskiasteen koulutus, sitten viel meikkaaja, maskeeraaja.

Siviilisääty ja lasten lukumäärä?

Olen sinkku ja ei ole lapsia.

Aikaisempi työkokemus ennen yrityksen perustamista?

Olin päiväkodissa sijaisena 1 vuoden ja kauneudenhoito alalla palkkatöissä 3 vuotta.

Onko yritys perheenjäsenten tai lähisukulaisten omistuksessa

Ei.

Yritystä koskevat kysymykset: Koska, minä vuonna, päätitte perustaa yrityksen?

Alkoi 2011.

Mikä on yrityksenne liikeidea? Mitä tuotteita/palveluita tarjotaa ja esimerkit?

Minulla on kauneudenhoitopalvelut...sokeroinnit, rakenneripset, kulmakarvojen pigmentoinnit, meikkaus, maskeeraus, kauneudenhoito tuotteet.

Oletteko yrityksen ainoa omistaja?

Kyllä.

Liikeidää koskevat kysymykset: Miten keksitte liikeideanne?

Halusin tehdä kauneudenhoitoalan töitä.

Lisa 3 järg

Koska ja miten päätitte toteuttaa ideanne ja perustaa oman yrityksen? Sen jälkeen kun jäin pois kauneushoitoalan palkkatöistä päätin perustaa oman yrityksen.

Oliko tilanteita/hetkiä jolloin olitte skeptinen oman yrityksen perustamisen suhteen?

Kyllä on.

Taloutta koskevat kysymykset: Miten saitte firman perustamiseen tarvittavat varat?

En ottanut lainaa vaan rahoitin pikkuhiljaa omista rahoistani yrityksen kaluste/ainekustannukset ja välineet.

Henkilökohtaiset kysymykset (sosiaalinen pääoma ja verkostot): Miten perheenne ja ystävänne tukivat teitä yrityksen perustamisessa? Kolleegeilta ja muilta tuttavilta?

Miten arvostatte sitä?

Muistaakseni kukaan ei tukenut.

Liityttekö johonkin yrittäjäjärjestöön? Oliko siitä hyötyä/apua?

Liityin mutta pienituloisena siitä ei ollut apua ja erosin.

Liiketoimintaympäristö: Millaisena näette Suomen liiketoimintaympäristön (suhtautuminen yrittäjiin/yrittäjäksi aikoviin, taloustilanne, tiedonsaanti ja ohjeet, lait ja asetukset)

Yrittäjän tilanne on heikko. Pienyrittäjänä on hankala tulla kulujen takia toimeen. Silloin kun itse laitoin yrityksen niin tietoa oli huonommin. Nykyään yrittäjä saa varmaankin paremmin tietoa.

Miten Suomen liiketoimintaympäristö vaikuttaa Teihin yrittäjänä?

Yrittäminen on hankalaa ja joinain kuukausina se ei kannata. Verot ovat liian korkeat.

Mitä asioita pitäisi mielestänne parantaa?

Karsia turhia kuluja...muuttaa verotusta.

Jos olette naisyrittäjä, mitä vaikeuksia tai etuja olette kohdanneet?

Ei nähnyt mitään.

Työn ja yksityiselämän tasapaino: Paljonko vietätte viikossa aikaa perheenne ja läheistenne kanssa?

Joitain viikonloppu iltoja vietän perheeni kanssa.

Paljonko aikaa kuluu päivittäin yrityksen pyörittämiseen?

5-13 tuntia.

Lisa 3 järg

Saatteko olla tarpeeksi perheenne ja läheistenne kanssa?

En.

Ehditteko viettämään pyhät ja viikonloput perheenne ja läheistenne kanssa?

Joskus

Miten tasapainotatte työ- ja vapaa-ajan?

Vietän kerran vuodessa pitkän loman ja silloin en tee töitä. Muuten työtä ja vapaa- aikaa ei ajattele erilaisina.

Miten löydätte aikaa itsellenne ja ystävillenne?

Järjestän joskus kalenterista aikaa ystävilleni mutta useimmiten he tulevat asiakkaiksi. Itselleni järjestän kalenterista aikaa jotta pääsen kuntosalille.

Millaisia velvollisuuksia joudutte täyttämään?

Asun vain itselleen, siivota vähän, vähän valmista ruokaa...

Onko yksityiselämänne kärsinyt yrityksen takia?

Luultavasti on. Olen myös tuonut yksityiselämäni töihin.

Se on kaikki, kiitos vastata! Tästä oliso suuri apu minulle!

Intervjueeritav 11.

Tere.

Tere.

Kutsusin Teid täna siia, et viia läbi intervjuu naisettevõtjaga, minu lõputöö tarbeks.

Minu uurimuse teema on Naiste ettevõtlus ning töö- ja eraelu tasakaalustamine! Kas olete valmis alustama?

Jaa loomulikult!

Alustan kõigepealt sissejuhatavate küsimustega. Kui vana Te olete?

Olen 58 aastane.

Milline on Teie haridustase?

Kõrgharidus

Milline on Teie perekonnaseis ja kas Teil on lapsi?

Olen vabaabielus, lapsed on täiskasvanud ja elavad juba ammu oma elu!

Kas Teie elukaaslane töötab?

Lisa 3 järg

Mees töötab...ta on samuti ettevõtja!

Millised on Teie eelnevad töökogemused enne kui alustasite ettevõtlusega?

Alustasin 1991 ja enne olin töötanud müüjana ja personali juhina.

Kas Teil on ettevõtte omanikke perekonnaliikmete või lähedaste seas?

Jah on, kõik minu firmad ongi ainult perefirmad olnud.

Nüüd tulevad mõned küsimused mis puudutavad ettevõtet. Mis aastal Te alustasite ettevõtlusega?

Sellele küsimusele ma juba vastasin aga aasta siis oli 1991.

Mis on Teie ettevõtte tegevusvaldkond? Milliseid tooteid/teenuseid pakutakse ja mis on ettevõtte eesmärgid? Kui palju inimesi töötab Teie ettevõttes?

Minu ettevõtte pakub terviseteenused ja tooted...müün ökokaupu, tervisejalatsid. Ettevõttes töötab 2 inimest...kes on teenuse pakkujad ning on ise ettevõtjad/Fie-d.

Kas olete ettevõtte ainuomanik?

Jah, mina.

Nüüd siis äriideed puudutavad küsimused. Kuidas leidsite oma äriidee?

Praegune äriidee kasvas välja parfümeeria ärist, millega tegelesin enne! Tulenevalt hobist ja vajadusest otsustasin minna üle terviseteenustele ja toodetele.

Millal ja kuidas otsustasite oma idee realiseerida ja asutada oma ettevõtte?

Jätkuks siis eelmise küsimuse vastusele...2008 alustasin praeguse Biore Tervisestudioga.

Kas esines ka olukordi või hetki, mil olite ettevõtte alustamise suhtes skeptiline?

Ei ole kunagi olnud...olin endas kindel.

Finantsressursse puudutavad küsimused. Kuidas leidsite vajalikud finantsressursid ettevõtlusesse sisenemiseks?

Müüsin ära eelmise firma, nende rahadega alustasin tervisestudioga.

Millist tuge saite ettevõtte rajamisel oma perekonnalt ja sõpradelt? Kolleegidelt ja tuttavatelt? Ja kuidas seda hindate?

Firma sai ainult elukaaslase toel tehtud...esialgselt tundus see kõigile mõttetu ja mittevajalikuna aga nüüd kui firma toimib on perekond ja tuttavad rahul.

Kas liitusite mõne ametialase võrgustiku või organisatsiooniga?

Lisa 3 järg

Ei liitnud.

Ärikeskkonda puudutavad küsimused. Milline on Teie arvamus Eesti ärikeskkonnast? Milline on Teie arvates sotsiaalne suhtumine ettevõtjatesse? Kas ligipääs informatsioonile, juhenditele on hea? Seadused ja regulatsioonid on õiglased?

Suhtumine ettevõtlusesse on vaenulik ja seadused on keerulised ja hirmutavad. Eesti riigis on palju bürokraatiat ja mõttetut paberimajandust...Maksud on ka liiga kõrged mis piiravad laienemist ja töötajate motiveerimist.

Kuidas mõjutab Eesti ärikeskkond Teid kui ettevõtjat?

Otseselt ei mõjutagi aga enam uuesti ei alustaks.

Mida saaks Teie arvates ärikeskkonnas parandada?

Suhtumine ettevõtjasse peab muutuma, sest need on inimesed kes riskivad ja panevad mängu kõik oma inim- ja finantsressursid selleks, et pakkuda tööd ja teenuseid...meil on kujundatud kuvand ettevõtjast kui petturist- jõukurist, kes teisi orjadena kasutades riiki petab ja ise laia elu elab.

Olles naisettevõtja, kuidas olete täheldanud raskusi või soodustusi ärikeskkonnas?

Naisettevõtjana ei ole erilist vahet täheldanud.

Töö ja isikliku elu tasakaal: Kui palju veedate umbes nädalas aega oma perega/lähedastega?

Piisavalt palju, enamuses nädalalõpud ja ka korra nädala sees.

Kui palju aega kulub Teil igapäevaselt ettevõtte juhtimisega seotud tegevustele/töödele?

2-3 tundi umbes...peamiselt tegelen paberimajandusega, arvete maksmisega, meilidele vastamisega jne.

Kas saate piisavalt olla koos oma pere ja lähedastega?

Jah saan küll...planeerin ise oma aega.

Kas saate nädalavahetused ja pühad veeta oma pere/lähedastega?

Jah saan küll. Ma ei tööta nädalavahetustel, pühade ajal ja jõulude ajal on stuudio suletud.

Kuidas tasakaalustate omavahel ettevõtlust- ja isiklikku elu?

Lisa 3 järg

Lihtsalt teen töögraafiku alusel tööd...üks nädal tööl ja teine vaba. Aega jääb piisavalt enda hobidega tegelemiseks ja puhkamiseks, töötan kuus max 10-14 päeva.

Kuidas leiate aega iseenda ja oma sõprade jaoks?

Teen esmalt olulised asjad ja kui võimalik, siis ülejäänud kas delegeerin teistele või teen esimesel võimalusel, nii jääb piisavalt aega.

Milliseid rolle/kohustusi peate isiklikus elus igapäevaselt täitma?

Lapselapsi vahel hoidma ja nendega tegelema.

Kas olete pidanud ohverdama isiklikke vajadusi töö- või pereeluga seotud rollide täitmiseks?

Praegu mitte, varasemalt küll kui alustasin. Siis oli vaja luua süsteem ja see ka tööle panna. Praegu toimib kõik juba ilma minu kohaloluta.

Intervjueeritav 12.

Tere.

Tere.

Kutsusin Teid täna siia, et viia läbi intervjuu naisettevõtjaga, minu lõputöö tarbeks. Minu uurimuse teema on Naiste ettevõtlus ning töö- ja eraelu tasakaalustamine! Kas olete valmis alustama?

Jaa loomulikult!

Alustame siis kõigepealt sissejuhatavatest küsimustest! Kui vana Te olete?

Olen 51 aastane.

Milline on Teie haridustase?

Mul on kõrgharidus, õppisin sisedisaini!

Milline on Teie perekonnaseis ja kas Teil on lapsi?

Olen abielus ja mul on kaks täiskasvanud last, kes on juba oma elupeal.

Millised on Teie eelnevad töökogemused enne kui alustasite ettevõtlusega?

Olen olnud klienditeenindaja, selle kõrvalt alustasin käimist ülikoolis ja hakkasin vaikselt tegelema ettevõtlusega.

Kas Teil on ettevõtte omanikke perekonnaliikmete või lähedaste seas?

On küll, mu eksmees oli ettevõtja! Temalt sain väga palju tuge ja vajalikke teadmisi.

Lisa 3 järg

Nüüd tulevad mõned küsimused mis puudutavad ettevõtet. Mis aastal Te alustasite ettevõtlusega?

Alustasin juba päris ammu, oli vist aasta 1995...

Mis on Teie ettevõtte tegevusvaldkond? Milliseid tooteid/teenuseid pakute ja mis on Teie ettevõtte eesmärgid?

Tegelen disainiga ja toitlustusega...Olen õppinud sisedisaini, tegelen sellega järjest rohkem ning maalin palju! Saaremaal, Veerel olen avanud trahteri, mille eesmärgiks on pakkuda värsket ja kvaliteetset toitu ja kõike värsket mis merest saab.

Kas olete ettevõtte ainuomanik?

Jah

Nüüd siis äriideed puudutavad küsimused. Kuidas leidsite oma äriidee?

See oli seotud minu erialaga, mida ülikoolis õppisin ning mida võtsin rohkem nagu hobina! Mulle meeldib kunst ja disain ning miks mitte seda kasutada ärina, mis samas ka ära elatab! Trahteri pidamine on kõrvaltegevus, mis mulle samuti rõõmu valmistab...

Millal ja kuidas otsustasite oma idee realiseerida ja asutada oma ettevõtte?

Seoses õpingutega Mainori kõrgkooli sisedisaini erialal...

Kas esines ka olukordi või hetki, mil olite ettevõtte alustamise suhtes skeptiline?

Kindlasti oli, alustamine on alati raske....

Nüüd tulevad mõned finantsressursse puudutavad küsimused. Kuidas leidsite vajalikud finantsressursid ettevõtlusesse sisenemiseks?

Abikaasa rahastas ja andis ka väga palju vajalikke soovitusi!

Millist tuge saite ettevõtte rajamisel oma perekonnalt ja sõpradelt? Kolleegidelt ja tuttavatelt? Ja kuidas seda hindate?

Sain perelt rahalist tuge, mis aitas minu unistused ellu viia! Abikaasalt sain tuge ettevõtlust puudutavatest küsimustest, seda hindan väga kõrgelt!

Kas liitusite mõne ametialase võrgustiku või organisatsiooniga?

Ei liitunud, kuigi kogemused on alati kasulikud ka teiste omad!

Ärikeskkonda puudutavad küsimused. Milline on Teie arvamus Eesti ärikeskkonnast?

Lisa 3 järg

Väikeettevõtluse suretamine on hiljem kogu eesti majanduse krahh...Eesti riik peaks rohkem toetama väikeettevõtlust!

Kuidas mõjutab Eesti ärikeskkond Teid kui ettevõtjat?

Väga ebasoosiv, kuna olen väikeettevõtja...

Mida saaks Teie arvates ärikeskkonnas parandada?

Parandada on palju...alustaks riigi toetusest väikeettevõtluse arenguks!

Olles naisettevõtja, kuidas olete täheldanud raskusi või soodustusi ärikeskkonnas?

Mina isiklikult ei ole küll midagi täheldanud!

Töö ja isikliku elu tasakaal ettevõtlusega tegelemisel. Kui palju veedate umbes nädalas aega oma perega/lähedastega?

Olen perega koos 24/7...mees aitab mind väga palju trahteriga! Lapsi näen harvem, kuna nad elavad teises linnas.

Kui palju aega kulub Teil igapäevaselt ettevõtte juhtimisega seotud tegevustele/töödele?

Ma ei pea igapäevaselt tegelema ettevõtte juhtimist puudutavate küsimustega, piisab mõnest päevast nädalas.

Kas saate piisavalt olla koos oma pere ja lähedastega?

Jah saan küll...

Kas saate nädalavahetused ja pühad veeta oma pere/lähedastega?

Enamjaolt jah!

Kuidas tasakaalustate omavahel ettevõtlust- ja isiklikku elu?

Olen oma aja peremees kuid parim oleks see, kui oleks pereettevõte! Tegelen sellega vaikselt, et mees aitaks mind rohkem ettevõtet puudutavate küsimustega!

Kuidas leiate aega iseenda ja oma sõprade jaoks?

Alati leian kui vajaduse tekib...nagu vastasin ka eelmisele küsimusele siis olen oma aja peremees.

Milliseid rolle/kohustusi peate isiklikus elus igapäevaselt täitma?

Pereema rolli põhiliselt ja kõik mis sinna alla kuulub.

Kas olete pidanud ohverdama isiklikke vajadusi töö- või pereeluga seotud rollide täitmiseks?

Lisa 3 järg

On tulnud ette küll jah...

See oligi viimane küsimus...aitäh, et leidsite aega minuga kohtumiseks!

Intervjueeritav 13.

Tere!

Tere!

Tänan Teid, et olite nõus minuga kohtuma ja tegema läbi intervjuu minu lõputöö raames, mille teemaks on Naiste ettevõtlus ning töö- ja eraelu tasakaalustamine. Intervjuu koosneb sissejuhatavatest küsimustest ja kuuest alateemast – ettevõtte, äriidee, finantskapitali, sotsiaalne kapitali, ärikeskkonna, töö ja eraelu tasakaalu puudutavatest küsimustest. Kas olete valmis alustama?

Olen valmis!

Kui vana Te olete?

39 aastane olen.

Milline on Teie haridustase?

Oman kõrgharidust.

Milline on Teie perekonnaseis ja kas Teil on lapsi?

Olen abielus...peres kasvab kolm last 8, 14 ja 16 aastased!

Kas Teie elukaaslane töötab?

Jah minu mees töötab!

Millised on Teie eelnevad töökogemused enne kui alustasite ettevõtlusega?

Olen olnud klienditeenindaja, peale seda olin emarollis! Kui lapsed olid piisavalt suured otsustasin alustada ettevõtlusega!

Kas Teil on ettevõtte omanikke perekonnaliikmete või lähedaste seas?

Jah on! Minu mees ning mehe vend!

Nüüd tulevad mõned küsimused mis puudutavad ettevõtet. Mis aastal Te alustasite ettevõtlusega?

Alustasin 2010 aastal.

Mis on Teie ettevõtte tegevusvaldkond? Milliseid tooteid/teenuseid pakutakse ja mis on ettevõtte eesmärgid?

Lisa 3 järg

Loon rahvusmuustritega salle, sõbasid, voodikatteid eesmärgil, et meie maa kaunid mustrid säiliks.

Kas olete ettevõtte ainuomanik?

Jah.

Nüüd siis äriideed puudutavad küsimused. Kuidas leidsite oma äriidee?

Mõte tekkis juhuslikult ja ehk ka enda vajadusest õlasalli järgi, mida kaunistaks meie maa mustrid.

Millal ja kuidas otsustasite oma idee realiseerida ja asutada oma ettevõtte?

2010 suvel tekkis mõte...sügiseks oli ettevõtte registreeritud.

Kas esines ka olukordi või hetki, mil olite ettevõtte alustamise suhtes skeptiline?

Ei olnud!

Finantsressursse puudutavad küsimused. Kuidas leidsite vajalikud finantsressursid ettevõtlusesse sisenemiseks?

Pidin võtma laenu!

Millist tuge saite ettevõtte rajamisel oma perekonnalt ja sõpradelt? Kolleegidelt ja tuttavatelt? Ja kuidas seda hindate?

Rahalist tuge sain perekonnalt...minu ideede kinnitamist sõpradelt, hindan seda kõrgelt. Väga hea, kui sul on ettevõtte rajamisel mõni inimene, keda usaldad ja kellel on kogemust, vahel tekib olukordi, kus on kogemustega inimese hinnang väga vajalik.

Kas liitusite mõne ametialase võrgustiku või organisatsiooniga?

Käisin mõnel koolitusel, näiteks müügikoolitusel!

Ärikeskkonda puudutavad küsimused. Milline on Teie arvamus Eesti ärikeskkonnast ja milline on Teie arvates sotsiaalne suhtumine ettevõtjatesse? Kas ligipääs informatsioonile ja juhenditele on hea?

Minu valdkond on väga arenenud, mina olen rahul!

Kuidas mõjutab Eesti ärikeskkond Teid kui ettevõtjat?

Minu valdkonnas mõjutab ärikeskkond mind positiivselt!

Mida saaks Teie arvates ärikeskkonnas parandada?

Eesti disain võiks veel rohkem globaalsemaks muutuda.

Olles naisettevõtja, kuidas olete täheldanud raskusi või soodustusi ärikeskkonnas?

Lisa 3 järg

Naisettevõtjana minu valdkonnas täheldan kindlasti nn soodustusi.

Töö ja isikliku elu tasakaal: Kui palju veedate umbes nädalas aega oma perega/lähedastega?

Tööpäev lõppeb 17.00...seega piisavalt!

Kui palju aega kulub Teil igapäevaselt ettevõtte juhtimisega seotud tegevustele/töödele?

Umbes 7-8 tundi!

Kas saate piisavalt olla koos oma pere ja lähedastega?

Jah! See ongi ettevõtluse suur pluss, et saad aega ja tööd planeerida.

Kas saate nädalavahetused ja pühad veeta oma pere/lähedastega?

Jah!

Kuidas tasakaalustate omavahel ettevõtlust- ja isiklikku elu?

Tasakaal on tähtis. On hea, kui see tekib kahe aasta pärast peale asutamist. Kahjuks paljud kes seda ei suuda võib ohustada läbipõlemine.

Kuidas leiate aega iseenda ja oma sõprade jaoks?

Leian väga hästi. Olen õppinud aega planeerima!

Milliseid rolle/kohustusi peate isiklikus elus igapäevaselt täitma?

Kõige tähtsamad on abikaasa ja ema roll...need ongi kõige tähtsamad, siis tuleb ettevõtja roll.

Kas olete pidanud ohverdama isiklikke vajadusi töö- või pereeluga seotud rollide täitmiseks?

Kindlasti. Aga see on olnud kaalutletud otsus!

Intervjueeritav 14.

Tere!

Tere!

Täna Teid, et olite nõus minuga kohtuma ja tegema läbi intervjuu minu lõputöö raames, mille teemaks on Naiste ettevõtlus ning töö- ja eraelu tasakaalustamine. Intervjuu koosneb sissejuhatavatest küsimustest ja kuuest alateemast – ettevõtte,

Lisa 3 järg

äriidee, finantskapitali, sotsiaalne kapitali, ärikeskkonna, töö ja eraelu tasakaalu puudutavatest küsimustest. Kas olete valmis alustama?

Jah valmis!

Kui vana Te olete?

Ma olen 52 aastane.

Milline on Teie haridustase?

Mul on kõrgharidus, lõpetasin Mainori kõrgkooli.

Milline on Teie perekonnaseis ja kas Teil lapsi on?

Olen vallaline ja lapsi ei ole!

Millised on Teie eelnevad töökogemused enne kui alustasite ettevõtlusega?

Mul on olnud erinevaid ameteid...ennem kui alustasin ettevõtlusega siis tegelesin raamatupidajana, tõlgina, müügiesindajana ja olen tegelenud ka restorani alal.

Kas Teil on ettevõtte omanikke perekonnaliikmete või lähedaste seas?

Lähedaste seas on küll jah.

Nüüd tulevad mõned küsimused mis puudutavad ettevõtet. Mis aastal Te alustasite ettevõtlusega?

Alustasin 1994 aastal.

Mis on Teie ettevõtte tegevusvaldkond? Milliseid tooteid/teenuseid pakutakse ja mis on ettevõtte eesmärgid? Kui palju inimesi töötab Teie ettevõttes?

Minu ettevõtte tegeleb optika toodete maaletoomisega, sealjuures suurem osa päikesepillide...moega kaasas käimine on selle juures samuti väga oluline. Kokku ettevõtetes töötab 14 inimest!

Kas olete ettevõtte ainuomanik?

Jah olen.

Nüüd siis äriideed puudutavad küsimused. Kuidas leidsite oma äriidee?

Olin tõlgina messil ja mulle pakuti müügiesindaja tööd, pärast tulid omad firmad.

Millal ja kuidas otsustasite oma idee realiseerida ja asutada oma ettevõtte?

2001 aastal avasin Lätis samal alal tegeleva ettevõtte, siis 2004 ostsin ära firma kelle müügiesindaja olin. Kuna äri oli perspektiivne, siis tegin sellised otsused!

Kas esines ka olukordi või hetki, mil olite ettevõtte alustamise suhtes skeptiline?

Lisa 3 järg

Oli ikka...oli vist 2004 aastal, mil pidin otsustama kas osta ära firma või mitte.

Finantsressursse puudutavad küsimused. Kuidas leidsite vajalikud finantsressursid ettevõtlusesse sisenemiseks?

Oli oma kapital ja kasutasin ka pangalaenu...raskusi ei tekkinud!

Millist tuge saite ettevõtte rajamisel oma perekonnalt ja sõpradelt? Kolleegidelt ja tuttavatelt? Ja kuidas seda hindate?

Väga palju tuge sain sõpradelt ja olen neile väga tänulik!

Kas liitusite mõne ametialase võrgustiku või organisatsiooniga?

Ei!

Ärikeskkonda puudutavad küsimused. Milline on Teie arvamus Eesti/Soome ärikeskkonnast? Milline on Teie arvates sotsiaalne suhtumine ettevõtjatesse? Kas majanduskliima on soodne? Kas ligipääs informatsioonile, juhenditele on hea? Seadused ja regulatsioonid on õiglased?

Eestis on paljud asjad teistmoodi kui Soomes, ettevõtja on inimene, kui tekivad majandusraskused, siis ei ole vaja maksta selliseid makse nagu Soomes, töötaja lastakse lahti majanduslike raskuste pärast. Riik aitab, ka pole vaja teha ettemakse iga asja pärast, Soomes peab maksma kõik ette nõ igaks juhuks. Ligipääs informatsioonile ja seadustele on äärmiselt lihtne, samas aitavad raamatupidajad hoida sind kursis kõigega.

Kuidas mõjutab Eesti/ Soome ärikeskkond Teid kui ettevõtjat?

Minul on positiivne suhtumine Eesti ärikeskkonda, momendil see mind eriti ei mõjuta, kuna olen olnud kaua eemal. Soome ärikeskkond mõjutab palju, see ei ole ettevõtjasõbralik.

Mida saaks Teie arvates ärikeskkonnas parandada?

Muuta seadused ja regulatsioonid ettevõtja sõbralikumaks ning riik peaks aru saama, et ettevõtjad on nii Soome kui Eesti riigile väga vajalikud!

Olles naisettevõtja, kuidas olete täheldanud raskusi või soodustusi ärikeskkonnas?

Raskused on naisettevõtjatel pea samad mis meestel, olenevalt valdkonnast. Minu tegutsemisvaldkonnas ma ei ole täheldanud ei raskusi ega soodustusi.

Töö ja isikliku elu tasakaal: Kui palju veedate umbes nädalas aega oma perega/lähedastega?

Lisa 3 järg

Lähedastega päris palju aga raske vastata...nädalas...veedan nii palju kui võimalik aega oma lähedastega.

Kui palju aega kulub Teil igapäevaselt ettevõtte juhtimisega seotud tegevustele/töödele?

Umbes 6-9 tundi päevas!

Kas saate piisavalt olla koos oma pere ja lähedastega?

Ei, aega võiks alati rohkem olla!

Kas saate nädalavahetused ja pühad veeta oma pere/lähedastega?

Mitte alati.

Kuidas tasakaalustate omavahel ettevõtlust- ja isiklikku elu?

Ettevõtlus on minu elus esimesel kohal, kui kõik tööasjad tehtud siis vabaaeg!

Kuidas leiate aega iseenda ja oma sõprade jaoks?

Teen rohkem tööd ettevõttes ja siis saan ka omale puhkust lubada!

Milliseid rolle/kohustusi peate isiklikus elus igapäevaselt täitma?

Ega otseselt ei peagi midagi..elan endale! Teen süüa, käin trennis!

Kas olete pidanud ohverdama isiklikke vajadusi töö- või pereeluga seotud rollide täitmiseks?

Olen jah pidanud ja päris tihti!

SUMMARY

WOMEN'S ENTREPRENEURSHIP AND WORK-LIFE BALANCE

Employment of women has steadily increased in vast majority of European countries. However, women's traditional roles still seem to be deeply rooted in people's minds. The question of work-life balance is especially relevant in the context of women's entrepreneurship – on the one hand, women have to manage their enterprises, on the other hand, they have to focus on their personal and family related roles and responsibilities.

The purpose of this thesis is to give recommendations to women how to achieve a better work-life balance in the context of women's entrepreneurship. The theoretical research tasks are following:

- to give an overview of the nature and development of entrepreneurship;
- to examine the specifics of women's entrepreneurship;
- to analyze the factors that promote or hamper women's entrepreneurship;
- to examine the factors that affect women's work-life balance;
- to give an overview of the current situation of women's entrepreneurship in Estonia.

The empirical research tasks are following:

- to examine the main factors that promote women's entrepreneurship;
- to examine how women entrepreneurs see the business environment they are surrounded by;

- to analyze the factors that affect women entrepreneurs' work-life balance;
- to provide conclusions and possible recommendations how to achieve a better work-life balance.

The concept of entrepreneur has been used since the Middle Ages. Today, entrepreneurship is defined as the accumulation and utilization of different resources. People who have specialized and economic knowledge, as well as skills and motivation are likely to become entrepreneurs. The decision of starting a business may be affected by some major changes in work or personal life. It may also be influenced by a conscious desire to change the current work-life or overall lifestyle.

There is no consensus in theoretical approaches or academic groups whether there exist differences between male and female entrepreneurs because current studies have reached to different results and conclusions.

The main factors that motivate women starting a business are greater independence and freedom, work related challenges, career opportunities, implementation of innovative ideas and difficulties or discrimination in previous workplace. The main factors that hamper women's entrepreneurship are unsuitable business sector, fear of asking help, the lack of necessary knowledge or skills, low self-esteem, fearfulness of taking risks and family related responsibilities.

Women have to often choose whether to focus on the success of their business or how to fulfill their family related responsibilities. There are several roles that women have to carry. These roles can contradict each other and therefore it is quite difficult to achieve a good work-life balance.

Different studies have shown that the rate of female entrepreneurs in Estonia is much lower compared to male entrepreneurs. Estonian women entrepreneurs are highly educated but they fear to take business related risks and have a lower self-esteem.

The results of this thesis indicate that Estonian female entrepreneurs were motivated by greater independence and flexibility, as well as previous work related knowledge and experiences. Women that own a business in Estonia see the business environment much more positively than women entrepreneurs that own a business in Finland. The positive side of Estonian business environment is the access to necessary information. However, both groups found that neither Estonian nor Finnish business environment is characterized by gender based discrimination.

Seven female entrepreneurs found that they cannot spend enough time with their families or loved ones, and seven women had an opposite opinion. The main reason why women can not spend enough quality time with their families or loved ones is caused by working schedule – several women have to work during weekends and holidays. Also, 90% of women found that they have had to sacrifice their personal needs because of work and family related responsibilities.

In order to achieve a better work-life balance female entrepreneurs have to use their worktime more effectively. This involves the strategies of planning, operating, delegating and prioritizing. It is also crucial to focus on activities that help to prevent or reduce stress, and to share family and household responsibilities. Finally, it is recommended that women entrepreneurs should search for more social help from their families and loved ones.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Karin Meronen,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Naiste ettevõtetus ning töö- ja eraelu tasakaalustamine

mille juhendaja on Arvi Kuura

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Pärnus, **11.11.2015**